ZICHRON MEIR EDITION

תרגום אונקלוס ONICLOS

פרשת עקב Parashas Eikev

ArtScroll® Series

Rabbi Nosson Scherman / Rabbi Gedaliah Zlotowitz

General Editors

Rabbi Meir Zlotowitz 7"7, Founder

פרשת עקב

ײַ וְהָיָה | עֲכֶב תִּשְׁמְעוּן אָת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶה וּשְׁמַרְתָּם וַעֲשִׂיתָם

יִּ וִיהֵי חֵלַף דּתְּלָבְּלוּן יָת דִינֵּיא הָאַלִּין וְתִשְׁרוּן וְתִשְׁרוּן וְתַעְבְּרוּן

אָתָם וְשָׁמַר יהוֹה אֵלהֶּיך לְךָּ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַשֶּׁעִר אֲשֶׁר

יִיְ אֵלְהָךְ לְךְּ יֶת קְיָמָא וְיָת חִסְּדָא דִּי אֲלֶבְרִי יִּי וְיִבְרַכְךָּ וְהַרְבֶּךְ וֹבְרֵךְ פְּרִי־בִטְנְךְּ וּפְרִי־

אַרְכַּתְ בְּאֲבָהָתְר: יִּ וְיִרְחַמִּנְּךְ וֹבְרָכָךְ וְהַרְבֶּךְ וֹבְרַרְ פְּרִי־בִטְנְךְ וּפְרִי־

אַרְכָּרְ וְיִבְּרָרְ שְׁצָר־אֲלָפֶּיךְ וְעַשְׁתְּרִת צֹאבֶּׁךְ

אַבְרִי תוֹרַיִּ וְעִשְׁתְּרָת צֹאבֶּרְ

דְאַרְעַרְ עִיבּוּרָהְ וְחַמְרַךְ וִמְיִיךְ שְׁבָּרִי תוֹרִיךְ עִבְּירִ וִיבְרִי עַנְרִי עַנְרִי עַנְרִי עִיּרִי עַנְרִי עַנְרִי עִיִּרִי עַנְרִי עַנְרִי עַנְרִי עִנְרִי עִבְּרִי תוֹרִי עַנְרְ

י"בר

מְנַחֵם פֵּירֵשׁ (מחברת מנחם ערך עשמר): "אַפִּירֵי בָּשָׁן" (תהלים כב, יג) מִבְחַר הַנְּאֹן, כְּמוֹ "עַשְׁמְרֹת קַרְנַיִם" (בראשית יד, ה), וֹלְשׁוֹן חוֹנֶקוֹ. וְחוֹנְקוֹם מִּרְגַם: "וְעָדְרֵי עָנָךְ". וְרַבּוֹחֵינוּ אָמְרוּ: וֹלְשׁוֹן חוֹנֶקוֹ אָמְרוּ: לָמָה נִקְרָאׁ שְׁמָם עַשְׁפָּרוֹת, שֶׁמְעַשְׁרוֹת אֶת בַּעַבִּינְהֶן (חולין פד:):

(יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. אָס הַמִּלְוֹת הַקּלּוֹת שְׁאָרָס דָּשׁ בַּעֲבָבָיו מִּשְׁמְעוּן (מִמוֹמֹת א): וְשָׁמֵר ה׳ אֱלֹהֶיךְּ לְּךְּ אֶת הַבְּרִית וֹגוּ׳. יִשְׁמוֹר לְךְ הַבְּטָתָמוֹ (שִס): (יג) שְׁגַר אֲלָפֶיךְּ. וְלָדֵי בְּקַרְדָּ, שָׁבַּיְּמָבָּס מְשַׁבֶּּרָ מִמֵּעֶיִּי: וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךְ.

— CHUMASH TRANSLATION —

listen to these judgments, and you will observe and perform them, that Hashem, your God, will safeguard for you the covenant and the kindness that He swore to your forefathers. ¹³ He will love you, He will bless you and He will multiply you, and He will bless the fruit of your womb and the fruit of your Land; your grain, your wine, and your oil; the offspring of your cattle and the herds of your flocks;

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 12. ייהֵי חֲלַף דִּתְקַבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאַלֵּין It shall be that IN RETURN FOR^[1] the fact THAT YOU WILL ACCEPT^[2] these judgments, וְתִּשְׁרִוּן וְתִּעְּבְּדוּן יִתְהוּן and you will observe and perform them, וְיִשֵּׁר יְיִ אֱלָהָךְּ לְךְּ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא Hashem, your God, will safeguard for you the covenant and the kindness דִּי קַיִּים לַאֲבָהָתְךְ that He swore to your forefathers.^[3]
- 13. וְיִרְחֵמִנְּךְ וִיכְרְכנְּךְ וְיִסְגֵּינְךְ וְיִסְגֵּינְךְ וִיְסְגֵּינְךְ וְיִסְגֵּינְךְ וְיִסְגֵּינְךְ וִיכְרָכנְּךְ וְיִסְגֵּינְךְ וִיכְרָכנְּךְ וְיִסְגֵּינְךְ וִיכְרָכּנְךְ וְיִסְגֵּינְךְ וּשִׁרְ וּשִׁרְ בּיִאְרָעְרְ and He will bless the CHILD of your womb and the fruit of your Land; אָבִיךְ וְחַמְרָךְ וְחַמְרָךְ וְמַשְׁחָךְ your grain, your wine, and your oil; בַּקְרֵי וְעָנְךְ וְעָרְרִי עָנְךְ וְתַיְרִי עָנְךְ וְתַיְרָי עָנְרָ וּמְשָׁחָךְ of your cattle and the herds of your flocks;
- 1. I.e., as a reward for. Simply understood, עַקְב means "because." However, the root עַקב also connotes a circle (see Yeshayah 40:4), or a cycle of events, or cause and effect. Accordingly, Onkelos translates it as קַלַח, in exchange for, referring to the cause and effect of accepting and fulfilling Hashem's mitzvos, in exchange for which Israel shall be rewarded by Hashem keeping His promise to us (Ramban).

According to Rashi, עֵקבע means heel, referring to the mitzvos that people tend to be careless about; they trample such mitzvos with the heel. The verse thus means: "It shall be if you listen [even] to the mitzvos that people trample ..." See Ramban, who connects the various translations.

2. When the Hebrew verb שמע is meant in the sense of accepting, agreeing with, or heeding, Onkelos uses the Aramaic root קבל However, when the word means

- to hear with one's ears [or to understand (as in 28:49 below)], Onkelos uses the root אשת, which is used in Aramaic as well as Hebrew (Rashi to Bereishis 37:27; see also Teshuvos HaRashba V §55).
- 3. The covenant Hashem swore to the forefathers is in Bereishis 17:7, where He said to Avraham: וֲהַקְמִתְּי אֶּח, וַהְקְמִתְּי אָּח, I will uphold My covenant ... to be a God unto you and to your descendants after you. Some explain that the kindness refers to the gift of Eretz Yisrael, mentioned in Bereishis (ibid. v. 8) immediately after the covenant (Sforno). Onkelos, however, renders the kindness as אַחָּהָרָה, which refers to Hashem's Attribute of Kindness rather than a specific kindness, as explained above, v. 9.
- 4. Rashi translates שָׁגֵּר אֵלְפִיף as the offspring of your cattle because שָׁגֵר means that which is sent forth, as a calf from its mother's womb. In Shemos 13:12, Onkelos

עַל הָאָדָלָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךּ לָתֶת לֶךְ: יַּ בְּרוּךְ תִּהְיֶה עַל אַרְעָת לָה בְּרִיךְ בְּלְבַע לַאֲבָתָיךּ לַעֲבָרָה וֹבְבְעִירָה: יוּ בְּרוּךְ תִּהְיֶה מְבָּל־הָעַמִּיִּא לָא יְהִי בָּךְ עֲקָר וֹעֲקָרָה וּבִבְעִירָה: יוּ וְיִעְבִּי מְבָּל־הָעַמִּיִּא לָא יְהִי בָּךְ עֲקָר וֹעֲקָרָה וּבִבְעִירָה: יוּ וְיִעְבִּי יִי מִנְּהְ בָּל מַרְעִין וְכָל מַכְּתְּשֵׁי מִצְרִיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יִבְעְהָּא יִי מִנְּהְ בָּל מַרְעִין וְכָל מַכְּתְּשֵׁי מִצְרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִבְעְהָּא לָא יְשַׁיִּינוּן בָּךְ וִּנְתָנָם בְּכָל־שְׂנְאֶיְרְ: יוּ וֹתְבַלְתְּ אֶת־בָּל־הָעַמִּיא לָא יְשַׁיִּינוּן בָּךְ וִיְתָנָם בְּכָל־שְׂנְאֶירְ: יוּ וֹתְנַבְּלְתְּ אֶת־בְּלָּה וְנְעָבָּ לָא יְשַׁיִּינוּן בָּךְ וִיְתִנְנִוּן בְּכָל מַכְּתְּשִׁי מִצְרִים בְּיִלְאַ עַמְמַיָּא לָא יְשַׁיִּינוּן בָּךְ וִיְתָּנְנִוּן לָּךְ לָא־תְחִוּס עֵינְךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִנְעֲבֹר אֲשֶׁר יהוְה אֶלְהָּהְ יָהֵב לָךְ לָא תִחוּס עִינְךְ עֵלֵיהוֹן וְלָא תִפְלֵח

רש"י

(יד) עַקַר. שֶׁחֱינוֹ מוֹלִיד:

- CHUMASH TRANSLATION -

upon the Land that He swore to your forefathers to give to you.

¹⁴ You will be the most blessed of all nations; there will be no infertile male or infertile female among you or among your animals.

¹⁵ Hashem will remove from you all sickness; and all the harmful illnesses of Egypt that you knew — He will not put them upon you, but He will place them upon all your enemies.

¹⁶ You will devour all the nations that Hashem, your God, is giving to you; your eye shall not have pity on them; you shall not worship

- ONKELOS ELUCIDATED -

על אַרְעָא דִּי קַיִּים לַאֲבָהָתְךְ לְמִתַּן לֶּךְ — upon the Land that He swore to your forefathers to give to you.

- 14. בְּרִיךְּ תְּהֵי מִבֶּל עֵמְמַיָּא You will be the most blessed of all nations; לָא יְהֵי בָךְּ עֲקַר וְעַקְרָא there will be no infertile male or infertile female among you וּבִבְּעִירָךְ or among your animals.
- 15. וְיַעְדֵי יְיָ מִנְּךְ כָּל מֵרְעִין Hashem will remove from you all SICKNESSES; וְכָל מֵכְהְשֵׁי מִצְרֵיִם בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְהָא and all the harmful Afflictions of Egypt that you knew לָא יְשַׁנִינון בָּךְ He will not put them upon you, וְיִהֵנְנוֹן בָּךְ but He will place them upon all your enemies.
- 16. וּתְגַמֵּר יָת כָּל עַמְמֵיָא דִּי יְיָ אֱלָהֶךְּ יָהֵב לֶּךְ You will Annihilate all the nations of Canaan that Hashem, your God, is giving to you; עִינָךְ עֲלֵיהוֹן לָא תְחוּס עִינָךְ עֲלֵיהוֹן γουν eye shall not have pity on them [7]

likewise translates שָׁנֶּר [literally, offspring, but referring there to the womb]. Here, though, Onkelos translates this term as בַּקְרֵי, the herds [of your cattle], to parallel the verse's next phrase: אָנְעִיּתְרֵרת צֹאנָר, the herds of your flocks (Pas'shegen; Beurei Onkelos; Lechem VeSimlah). [Alternatively, יבְּקְרִי means "the place of the cattle," referring to the corral or cowshed (Aruch עי בקר).]

5. The term מְּרֶהְ, מַּרְּמָּר, מְּרְתָּש, affliction, is from the root מָרְנִע, pound or crush. This is how Onkelos typically translates מָּרְנִיע affliction (e.g., Vayikra 13:3). Although מְּרָהְי means "illnesses," the reference is to the plagues of Egypt, which the Torah calls מָבְּנִע affliction (Shemos 11:1); therefore, Onkelos renders it מְּבְּתְּשׁ, afflictions (Nefesh HaGer; cf. Nesinah LaGer). [Elsewhere, the Torah refers to the

plagues of Egypt as מֵחְלָּה, sickness (Shemos 15:26), related to הֹלִי ה. See $HaKesav\ VeHaKabbalah$ here and there for discussion.]

- 6. "Devour" is a metaphor for annihilation and destruction, because by devouring a thing, one destroys it; see also *Vayikra* 26:38 (*Me'at Tzori*; see *Marpei Lashon*; cf. *Nesinah LaGer*). [However, in *Bamidbar* 24:8, which speaks of devouring enemy nations, Onkelos explains that it means to devour their *possessions* i.e., to benefit from them.]
- 7. Since Israel's natural inclination is toward mercy (*Yevamos* 79a), the Torah must command that no pity should be shown to the Canaanites [because of the danger they present] (*R'S. R. Hirsch*; see *Ramban* and *Or HaChaim*).

נ״א: אַרֶּי*

אֶת־אֱלְהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הְוֹּא לַךְּ: ס יּ כֵּי תֹאמַר עָיִרְבּיִם הַגּוֹיִם הָאֵלֶה מִכֵּיְנִי אִיכְּה אוּכַל לְהְוֹרִישֵׁם:

בִּלְבָּרְ חַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶה מִכֵּוֹנִי אִיכְרוֹ אוּכַל לְהְוֹרִישֵׁם:
בִּלְבָּרְ חַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶה מִכָּוֹנִי אִיכְרוֹ אוּכַל לְהְוֹרִישֵׁם:
בִּלְבָּרְ חַנִּיְת מִהְּחוֹ **אִדְּכָרְא תִּיְכֵר יִּי אֲכִר עֻשָׁה יִהוָהוֹ!
אֵלהָרְ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם: יִּי הַמַּמֹּי הַגִּּרְרִי אַשָּר־עֲשָׁה יהוָה אֵלְהַרְ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם: יִּי הַמַּמֹּי הַנְּיִרְי אַשְּׁר־רָאִוּ אֵנְיִרְ הְיִּבְּרְ מִצְרָיִם: יִּי וּמִּיִּי הַבְּרְבִיוֹ דִּי חֲזָאָה אֵלְהָרְ לְפַּרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם: יִּי וּמִיּלִה וְבִּיְרְ הִנְּיִרְ הְנִיּי חֲזָאָה אֵעְרַבִּיוֹ דִּי חֲזָאָה אֵנְמִיּלִה וְבִּיְרָע הַנְּכְּלִי מִצְרָיִם: יִּי וּמִיּיִ הְיִּבְיִי הְיִי חְנַבְּיוֹ בִּי חֲזָאָה אֵינִיּה וְהְבִּיִן הִיּלְּכִל מִצְרָיִם: יִּי וּמִּיִלְ הְבִּיוֹן דִּי חֲזָאָה אֵבְרִייִ הְּלְּבְּרְ לְעִה וּלְּכָל מִצְרָיִם: יִּי וּמִיּיִ וְבְּרְבִיוֹ דְּיִי חְוַנְאָה וְּבְּיִים הִּלְּכָל מִצְרָיִם: יִּי וּמְיִלְתְ הְּנְבְיִין הְּיִּבְיוֹ הִי חְנָאָה אְנִייִּה וְבְּלִיתְ הִינְּבְיוֹים הְיִבְּיִים וְהַבְּנִייִים וְבִּייִים הִייִּים הִיּבְיִים הִּלְּבְרִים הִּיְיִים הְבִּיְיִים הִישְׁבְּיוֹם הְּבְּיִים הְּלְבִיים הְּבְּיִיְם: יִי וּמִּשְׁר בְּבְּיבְיוֹי הִי חְנָּאָה מְנִיּא וְנִיּתְהְיִּיִים וְּבְּיִיְיִם הְיִּיִים וְבִּיּיְיִבְּיִים הְּבְּיִיִּיְיִים הְיִּיְיִים הְיִּיְיִים הְיִיּיִי הְיִּיִי הְיִיּיִי הְּבְּיִים הְנִּיְיִים הְיִבְיִים הְיִּיְיִים הְיִבְּיִים הְנִיּיִים הְנְבְּיִייִים הְּבְּיִיְיִים הְיִיְיִים הְיִיְיִים הְיִיּיִים וְּבִייִים הְּיִיּיִים הְיִבְּיים הְנִבְּיִים הְיִיּיִים הְּיִּיְיִים הְיּיִיְיִים הְיִּיְיִים הְיּבְייִים הְיִּיְיִּיְיִים הְּנִייִים הְיִּיְיִים הְיִּיְיִים הְּיִייִים הְיִּיְיִים הְיִבְּיִים הְּיִייִים הְּיִים הְיִבְייִים הְּיִּיְיִים הְיוֹבְייִים הְיִּיְיִים הְיּיִים הְּיִים הְּיִּיִים הְיִים הְּיִּים הְּיִּיִים הְיִּיְיִים הְיִבְּיִים הְּיִיּיִייְיִים הְיּיִים הְּיִּיּים הְיּיִּיְיִים הְּיּיִּיְיִים הְיּיִייְיִים הְיִיּיְיִים הְיּיִיים הְיּבְּיִים הְיּבְּיִים הְיִיּבְּי

ב.

(יט) הַמַּסת. נְסִיוֹנוֹת: וְהָאֹתֹת. כְּגוֹן "וַיְהִי לְנָחָשׁ" (שמות ד, גו, "וְהָי לְנָחָשׁ" (שמ מ): וְהַמּפְתִים. הַמֵּפוֹת הַמּוּפְּנָחׁוֹת: גו, "וְהָיּ לְנָס בַּיַבָּשֶׁת" (שם מ): וְהַמּפְתִים. הַמֵּפוֹת הַמּוּפְנָחׁוֹת: וְהַיָּדְ הַחְדָקָה. זוֹ הַדֶּכָר (שפו) של מכת בכורוֹת: החרב (שם) של מכת בכורוֹת:

— CHUMASH TRANSLATION —

their gods, for **it is** a snare to you.

¹⁷ Perhaps you will say in your heart, "These nations are more numerous than I; how will I be able to drive them out?"

¹⁸ Do not fear them! You must remember what Hashem, your God, did to Pharaoh and to all of Egypt. ¹⁹ The great **challenges** that your eyes saw, and the signs, the wonders, the strong hand, and the outstretched arm

(יד־יח) בּי תֹאמֵר בִּלְבָרְךּ. עֵל כָּרְחַךְ לְשׁוֹן "דְּלְמָחֹ" הוּח, שָׁמָּח תֹחֹמֵר בַּלְבָּבְךְ מִפְּנֵי שָׁהֶס רַבִּיס לֹח חוּכַל לְהוֹרִשְׁס, חַל פֹחמֵר בַּן, לֹא תִירָא מֵהֶם. וְלֹח יִפְּכֵן לְפָרְשׁוֹ בְּחַׁמִת מִשְּׁחָר לָשׁוֹמֹת שֵׁל "כִּי" (מענים מ), שַׁיְּפּוֹל עָלָיו שוּב לֹח מִירָח מֵהָס:

ONKELOS ELUCIDATED -

יָת טָעֲוְתְהּוֹן — and you shall not worship their FALSE GODS, אֲרֵי לְתַקְלָא יְהוֹן לָךְּ — for they will be a snare to you.[8]

17. דִּילְמָא תֵימֵר בְּלִבֶּן — Perhaps you will say in your heart, [9] י בּוּלְמָא תֵימֵר בְּלִבָּן מִנִּי — "These nations are more numerous than I. אֵיכְבִין אָבּוּל לְתָרֶכוּתְהוּן — How will I be able to drive them out?"

8. "They" refers to the Canaanite nations, whose existence in the Land will be a snare to Israel. The Hebrew uses the singular $\kappa i\pi$, it, to indicate that even if only one of the Canaanite nations is not destroyed, it will pose a danger. Onkelos, however, refers to them in the plural.

According to *Ibn Ezra*, the end of the verse refers to the false gods of the Canaanites; the use of the singular indicates that each and every one of these idols is a snare. Onkelos, though, cannot be referring to the false gods, because he uses the masculine form of *they will be*, יְהוֹן, and if the reference were to the false gods he would have used the feminine form, יְהוֹןן (*Beurei Onkelos; Me'at Tzori*). See *Shemos* 23:33 with note 48.

9. The word הָּי has four possible meanings, one of which is דִּילְמָא perhaps or lest (see Gittin 90a, with Rashi). Moshe warns Israel against being afraid of the Canaanite nations: "Lest you say in your heart" that

the nations are too powerful — do not say that! Rather: "Do not fear them!" (see *Rashi*).

Another version of Onkelos reads אָרִי, which generally means when or that. Rashi (Gittin ibid.) explains that אָרִי is simply the Aramaic equivalent of יָד, with all its various meanings; accordingly, since the meaning of יָד in our verse is "perhaps," that is what Onkelos means as well when he translates it as אַרִי See also Teshuvos Rashi §251, cited by Me'at Tzori. Cf. Aruch יע.

Alternatively, אֲרֵי here means if or when, which is another of the four possible meanings of ב. The verse is understood as follows: "When" Israel fears the Canaanite nations, and realizes that they cannot conquer these nations on their own, but must have Divine assistance, then Israel need not fear, for Hashem will aid them, as He did in Egypt (Lechem VeSimlah, based on Shelah; see Sforno for another approach; see Shaarei Aharon). 10. See above, 4:34 note 54.

אֲשֶׁר הוֹצְאֲךָ יהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּן־יַצְשֶׁה יהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־

דִּי אַפְּקֶרְ יְיָ אֵלְהָרְ בֵּן יַעְבֵּר יִיָ אֵלְהָרְ לְכָל

עְמְמַיָּא דִּי אַתְּ דָּחֵל מְקְּנְמִיהוֹן: בּ וְאַף יָת עֲרְעִיתָא יְנָבִי יִנְ אֵלְהָרְ בִּנְ יַעֲבֶּר יִיִ אַפְּנֶירְים מְקָנְקְרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפְּנֶירְ:
יִי אֵלְהָרְ בְּהוֹן עַר דְּיִיִּרְוּן דְּאִשְׁתְּאֵרוּ ווּדְאִשְּמֵרוּ מִקְּנְמָרּוּ מִקְּנְמָרּוּ מִקְּנְמָרְ מִקְּנְמִיהוֹן אֲרִי יִיִ אֱלְהֶרְ בְּקְרְבֶּּךְ אֵלְ גָּדְוֹל

בֹּא לְא תִעְרַץ מִפְּנֵיהָהוֹן אֲרִי יִיִ אֱלְהֶרְ שְּׁכִּנְתָּה בִּינְרְ אֵלְהָרְ מִקְּנְמָרְּ מִקְּנְמֶרְּ מִבְּנְיִרְּ בִּיִרְנְיִם הָאֵלֶּל מִפְּנֵיךְּ מִבְּנְהְיּ אֵלְהָרְ שְׁכִּנְתָּה בִּינְרְ אֵלְהָרְ מִקְּנְמִיהוֹן אֲרִי יִיִּ אֱלְהָרְ שֻׁכְּנְתָּה בִּינְרְ אֵלְהָרְ מִפְּנָיְרְּ מִקְּנְהְיּ מִבְּנִירְוֹ מִקְּנָהְרְ בָּי וִיתָרְרְ יִיִּ אֵלְהָרְ יִי אֵלְהָרְ יִי מִי עַמְמִיִּא הָאִלִּיוֹ מִקְנְהְרְ יִי מְּלִרְרְ מִבְּנְיִבְּי וְיִבְרְ יִי יִי אֵלְהָרְ שָׁרְבִּיְ בְּנְבְּעְ מִפְּנֶיְרְ מִבְּנִיְרְ מִבְּנִיְיהוֹן אֲלֵיךְ מִבְּנִיְם יְנִעָּל יהוֹה אֱלְהָרְ יִתְ עַמְמִיִּא הָאִלִּיוֹ מִקְנְתְרְּ מִבְּנִירְ מִבְּנְיִרְ מִבְּנְיִרְ יִי בְּיִבְּיִי מְנִבְּיִי מְמָבְיִי מְנִינְרְ יִי מְּנִייִרְ יִי מֵּנְבְיִי מִיּנְרְ אֵיִי אֵלְהָרְ יִיתְ עַמְמִיִּא הָאִנִין מִמְּנְנִים מְנִירְ מִּבְּנִים יִי מִבְּנִייִי מְנִיּנְיִי מְיִבְּרִי מְּנְבְיִיּי מְנִינְיִי מְּנְבְיִי מְּנְיִי מְּנְבְיּרְ יִי מִי עַמְמִיִּא הָּיִבְיּי מִינְרִי מְיִבְּיִי מְנִיּיִי אֵּבְּרְ עִּיִּי אֵיִי אַלְּהְרְּ יִי מִיְנְיִיּיִי מִּיְיִי אָּיִי מִּיִּיִי מִיְיִי מִּיִּיִי מִּיִי מִּיִי מִיּיִי מִּיִי מִיּיִי מִיְיִי מִּיִי מִיּיִי מִי מִּינְיִי מִּיְיִי מִּיְיִי מִיּיִי מִּיְיִי מִּיִּיְיִי מְּיִי מִיּיִי מִיּיִי מִי מִּיִייְיְ מִּיְיִי מְיִי מְיִיְיִי מְיִיּיְיִי מְיִי מִיּיִי מְיִי מְיִיְיִי מְיִי מִי מְיִיְיִי מְיִי מְיִיּיִי מְיִי מְיִיּיִי מְיִי מְיִי מְיִיּי מְיִי מְיִיּיְיִי מְיִיוּי מְיִיּיְיִים מְיִּיְיִייְיִיהְיִי מְיִייְיִיְיִי מְיִיּיְיִיְיְיִיּיְיְיִי מְיִיּיְיִיְיִייּי מְיִיּיְיִי מְיִייְיִייְיְיִיְיְיִי מְיִיּבְּיְיְיִייְיִייְיִי מְיִיְיְיִיְיִי מְיִיּיְיִייְיִייְי

(ב) הַצִּרְעַה. מִין שַׁרֵץ הָעוֹף, שַׁהָיָתָה זוֹרֵקֶת בָּהֶם מַרָה וּמִסְרַסְקּן וּמְסַמְּחָה אֵת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שְׁהָיוּ נְּסְתַּרִים שָׁם (סוטה לו.):

——— CHUMASH TRANSLATION —

with which Hashem, your God, took you out — so shall Hashem, your God, do to all the nations whom you fear. ²⁰ Also the hornet will Hashem, your God, **send among** them, until the **survivors** and **hidden ones** perish from before you. ²¹ You shall not become broken before them, for Hashem, your God, is among you, a great and awesome God.

²² Hashem, your God, will **cast away** these nations from before you

– ONKELOS ELUCIDATED –

and the UNPRAISED arm די אַפְּקּך יְיִ אֱלָהָף with which Hashem, your God, took you out of Egypt; בֵן יַעְבֵּד יִיִ אֱלָהָרְ so shall Hashem, your God, do to all the nations whom you fear.

- 20. אָלָהָךְּ בְּהוֹן עֵרְעִיתָא יְנֶרֵי יְיָ אֱלְהָךְּ בְּהוֹן Also the hornet will Hashem, your God, Incite against them, עַד דְּיֵיבְדוֹן עַד דְיֵיִבְדוֹן until those who have remained and those who have hidden themselves perish from before you.
- 21. לא תּתְבֵּר מְקֵּרְמֵיהוּן You shall not allow your spirit to become broken before them, אֲרִי יִי אֱלְהָךְ שְׁבִּנְתָה בִּינָךְ for Hashem, your God, HIS SHECHINAH is among you, אֱלָהָא a great and awesome God.
- 22. וִיתָרֵךְ יִי אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאַלֵּין מְקַדְמָךְ Hashem, your God, will DRIVE OUT^[13] these nations from before you

Beurei Onkelos explains that where the creature in question is currently not present, and must be sent from elsewhere, Onkelos uses שלח, send. But where the creature is currently here, the point is that it is being incited

to attack; therefore, Onkelos translates גרי, incite. In the earlier verse, the hornet swarm had not yet arrived; Hashem was promising to bring them in the future to attack Sichon and Og, on the eastern side of the Yarden (see Rashi there). Therefore, Onkelos translates: אָשְׁלַה, and I shall send. Our verse, though, was stated after the defeat of Sichon and Og, when the hornets had already arrived, and Hashem was promising that they would also attack the Canaanites across the Yarden; therefore, Onkelos translates: יְּנֶבֶר (He) will incite. See Nesinah LaGer and Nefesh HaGer for another approach.

[The above assumes that the *tzirah* mentioned here are the same as the *tzirah* that attacked Sichon and Og. Others say that there were two groups of *tzirah*, the ones that attacked Sichon and Og (discussed in *Shemos* ibid.), and these *tzirah* that would aid Israel in conquering the Land of Canaan (see *Sotah* 36a; *Rashi*, *Shemos* ibid.; see our note 44 there).]

13. The word וְנָשֵׁל means "He will remove." Onkelos

מְעַט מְעָט לְא תוּכַל בַּלֹתָם מַהֵּר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךְ חַיַּתְ זְעֵר זְעֵר לָא תוּכַל לְשִׁיצִיוּתְהוֹן בִּפְרָעַ דִילְמָא תִסְגִּי עֲלֶךְ חַיִּתַ הַשָּׁבֶה: כֹּג וּנְתָנֶם יהֹנָה אֱלֹהֶיךְ לְפָנֶיךְ וְהָמָם מְהוּמָה גְּדֹלֶה בָּרָא: כֹּג וּנְתָנֶם יהֹנָה אֱלֹהֶיךְ לְפָנֶיךְ וְהָמָם מְהוּמְה גְּדֹלֶה עַר הִשְּׁמְדְם: כֹּד וְיִמְסַר מַלְּכִיהוֹן בִּידֶךְ וְתִּבֵּר עָר הִשְׁמְדְךָ אֹתָם: עַר הְשְׁמִיצוֹן: כֹּד וְיִמְסַר מַלְּכִיהוֹן בִּידֶךְ וְתִוֹבֵּר יִת שִׁמְחוֹן מִתְּחוֹת שְׁמִיָּא לָא יִתְעַתַּר אֵנָש בְּבָבֶּי עַר הִשְׁמְדְךָ אֹתָם: בֹּה פְּסִילֵי אֱלְהֵיהוֹן תּוֹקְרוּן בָּגָשׁ לְא־יתִחְמֹר בָּסְפָּא וְדְהָבָּא בֹּה בְּסִילֵי אֱלְהַיהוֹן הִּוֹקְרוּן בְּנִגְּשׁ לְא־יתִחְמֹר בָּסְפָּא וְדְהָבָּא בֹּה בְּסִילֵי אֱלְהַוֹּן הִוֹקְרוּן בְּנִינִי עָלְהִוּן בְּנִתְּן בְּנִינְא לָא תַחְמֵּר בַּסְפָּא וְדְהָבָּא

מן הַיְסוֹד, וַהַּרִי הוּא בְּמוֹ ["וַיָּהָס אַת מַחֲגַה מִלְרָיִס" (שמות יד, כד)], "וְהָס אוֹתָס", אֲבָל "וְהָמַס גְּלְגַּל שֶגְלָתוֹ" (ישטיה כח, כח) פּוּלוֹ יְסוֹד, לְפִיכָךְ קּאְיוֹ קִמֵן וְחָאִיוֹ פַּמָּח, כִּשְׁאָר פּעַל שֶׁל כח) פּוּלוֹ יְסוֹד, לְפִיכָךְ קֹאִיוֹ אוֹתיוֹת:

(כב) פֶּן תִּרְבָּה עֲלֶיךְ חַיַּת הַשְּׁדֶה. וַהֲלֹּח חִס עוֹשִׁין רְאוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם חֵיון מִקְיָרְחִׁין מִן הַחַיָּה, שֶׁנְּחֲמֵר "יְחַיַּח הַשָּׁדֶה הָשְׁלְמָה לָךְ" (אִיזּ ה, כג), אָלָּא בָּלוּי הָיָה לְפָנִיו שְׁעֲמִידִין לַחֲטוֹא (ספרי 1): (בג) וְהָבָּחַב. נָקוּד קָמֵן כּוּלוֹ לְפִי שְׁמִין מֶ"ם חַׁחֲרוֹנְה

CHUMASH TRANSLATION —

little by little; you will not be able to destroy them quickly, lest the beasts of the **field** increase against you. ²³ Hashem, your God, will deliver them before you, and will confound them with great confusion, until they are destroyed. ²⁴ He will deliver their kings into your hand and you shall obliterate their name from under the heaven; no **man** will stand up before you until **you have destroyed** them. ²⁵ The **carved images** of their **gods** you shall burn in fire; you shall not covet silver and gold

- ONKELOS ELUCIDATED -

ין קר וְעֵר – little by little; אָת הַבּוּל לְשֵׁיצִיוּתְהוֹן בִּפְּרִיעִ — you will not be able to destroy them quickly,[14] דִּילְמָא תִּסְנֵּי עֲלָךְ – lest the beasts of the WILD increase against you.[15]

- 23. יְנְמְּסֶרְנּוּן יְיָ אֱלְהָךְּ קֵּדְמֶּךְ Hashem, your God, will deliver them before you, יִישַׁגִּשְׁנּוּן שְׁגּוּשׁ רֵב and will confound them with great confusion, עַד דְּיִשְׁתִּיצוֹן until they are destroyed.
- 24. יְנְמְּסֵר מֵלְכֵּיהוֹן בִּידְּךְ He will deliver their kings into your hand יְתוֹבֵּר יָת שִׁמְהוֹן מִתְחוֹת שְׁמֵיִּא and you shall obliterate their name from under the heaven; אָל בְּימָךְ no PERSON^[16] will stand up before you^[17] until you will destroy them.
- 25. צַלְמֵי טָעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא The IMAGES^[18] of their FALSE GODS you shall burn in fire; לָא תַחְמֵר בַּסְבָּא וְדַהָבָא

translates according to context: זיתָרָף, He will drive out. See above, v. 1.

- 14. For discussion of the term בָּפְרִיע, see 4:26 note 41, and 9:12 note 22.
- 15. At the time, Israel was not numerous enough to fill the entire Eretz Yisrael. Had the Canaanites been driven out all at once, parts of the land would have been uninhabited, and thus would have become populated by wild beasts. Therefore, Hashem said that He would not drive out all the Canaanites until Israel's population had increased sufficiently to populate the Land (*Shemos* 23:29-30, with *Rashi*).
- 16. The Hebrew אִישׁ means "man," and is usually translated גָּבֶר. In this case, Onkelos translates אָנָשׁ, person,

- to indicate that the Canaanite women, who practiced witchcraft, also would not stand up against Israel (*Chalifos Semalos*, based on *Sifrei* to 11:25 below; see *Me'at Tzori*).
- 17. Onkelos often translates the Hebrew root יצב (as in קום as יְחָבֶּעֵב, which denotes "standing" (see, for example, above, 5:28). Here, though, he translates יְּחְעַתַּר, which refers to standing in anticipation, preparing for something that is to come (see Shemos 2:4, and our note 7 there). The Canaanites' fear would be so great that they would not even be able to organize themselves to stand ready for war (Lechem VeSimlah; see below, 9:2 note 5).
- 18. See above, 4:16 note 27.

אֲלֹיהֶם וְלָאַ־תָבֶיא תְוֹעֵבָה שָׁלֹּבֵיתֶךְ וְהְנֵיתָ חֵרֶם בָּאֲהִּ די צְלֵיהוֹן וְתִּפֵּב לָךְ דִּילְמָא תִּתְּלֵל בָּה אֲבֵי מְרַחַקּ דִּייָ אֶלְהָרְ הָוֹא: בּוּ וְלָא־תָבֶיא תְוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךְ וְהָיָיִתְ חֵרֶם כָּאֲהוּ הוֹא: בּוּ וְלָא תָעֵל דִּמְרַחַקּ לְבֵיתָךְ וֹתְהֵי חֶרְמָא בְּוֹתֵהּ

> שַׁקֶּץ | הְשַׁקְצֶנֵּוּ וְתַעֵב | הְתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵבֶם הְוּא: פּ שַׁקָּצָא תִשַּׁקְצָנָה וְרַחָקָא הּנִא: תִּיַחַקָּנָה אֲבִי חַרְמָא הּוּא:

רו] אַ כָּל־הַמִּצְנָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךֶּ הַיֻּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשְׁוֹת הַ אֲנָא מְפַּקֵּר יוֹמָא הִי אֲנָא מְפַּקּר יוֹמָא הִי אָנָא מְפַּקּר יוֹמָא הִי אָנָא מְפַּקּר יוֹמָא הִי אָנָא מְפַּקּר יוֹמָא הִי אָנָא מְפַּקּר רוּן לְעֵשְׁוֹת לֹּר רוֹמָא הִי אָנָא מְפַּקּר רוּן לְעֵשְׁוֹת לֹר רוֹמָא הִי אָנָא הִי אָנָא מְפַּקּר רוֹמָא אָ

בּשְׁכֶס" (יהושט כד, לב), וַהֲלֹא משֶׁה לְבַדּוֹ נְתְטַמֵּק בָּהֶס לְהַעֲלוֹתָס (שמות יג, יט), אַלָּא לְפִי שֵׁלֹא הָסִפִּיק לְגוֹמְרָהּ, וּגְמַרוּהְ יִשְׂרָאַל,

נקראת על שמם ותנחומא ו):

(א) בֶּל הַמִּצְוָה. כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְרֵשׁ חַנְּדָה: אָס הְחַחַלְּמָ בְּמִּנְוָה בְּמִרְנָה אוֹמָה, שָׁמִינָה נְקְרַאֹת הַמִּנְוָה אָלָּלוֹ עֵל שֵׁס הַבּוֹמְרָה, שְׁמִוֹר אוֹמָה, שַׁנְאַמֹר "וֹמָת עַנְמוֹת יוֹסֵף חֲשֶׁר הַעֵלוּ בִנִי יִשְׂרָאַל מִמְנְרֵיִם קְבְרוּ

——— CHUMASH TRANSLATION —

upon them and take for yourself, lest you be ensnared because of it, for it is an abomination to Hashem, your God. ²⁶ And you shall not bring an abomination into your home and become banned like it; you shall surely abominate it, for it is banned.

8.

¹ The entire commandment that I command to you today you shall be careful to do,

— ONKELOS ELUCIDATED –

קים לְּוֹים שׁלִיהוֹן וְתְּפֵּב לְּיְ — you shall not covet the silver and gold THAT IS upon them to adorn them and take it for yourself, בוּ הַּיְלְמָא תִּתְּקֵל בַּה — lest you be ensnared because of it, בּייִ אֶלְהָךְ הוּא — for it is REPULSIVE [21] to Hashem, your God.

26. יְלָא תָעֵל דִּמְרַחָק לְבֵּיתָהְ — And you shall not bring that which is repulsive into your home קוֹתָה בְּוָתָה בְּוָתָה הַיְּרָמָא בְּוָתָה — and become banned like it; שְׁקְצָגָה תְשַׁקְצָגַה — you shall surely abhor it בְּרַחָקָא תְּרַחֲקְגַּה — and you shall surely DISTANCE it, אַרִי חֵרְמָא הוֹא — for it is forbidden.

8.

1. בָּל תַּפְקֶד לָךְּ יוֹמָא דִין — The entire commandment that I command to you this day תַּטְרוּן לְמֵעְבָּד —

- 19. Not only must the idol itself be burned, but even its adornments are prohibited for benefit [and must therefore be disposed of] (*Ramban*).
- 20. The gold and silver that adorns the idol is a great danger, because it can lead a person to idolatry, for if one becomes wealthy through the idol's adornments, he might attribute his success to the idol [and worship it] (*Sforno*). See *Chizkuni* for another approach.

Onkelos adds the word די, that is [upon them]. Without this, one might have translated the phrase בא מְחָמֵר בֶּּטֶף וְזָהָב עְלֵיהָם as follows: you shall not covet silver and gold "for" them; meaning, you shall not accept a payment of silver and gold in exchange for preserving the idols and not burning them, as in fact Ibn Ezra explains. Onkelos rejects this interpretation, and therefore adds ד, that is [upon them], to clarify that the verse forbids taking silver and gold adornments that are on the idol. See also Ramban (Me'at Tzori).

21. Literally, distanced.

- 22. Meaning, you shall not have anything of an idol in your possession to derive benefit from it (Sefer HaChinuch, Mitzvah 429).
- 23. This means that if you derive benefit from the idol by selling or exchanging it, the money or item you receive for it is "prohibited like it" (see *Avodah Zarah* 54b).
- 1. The term הַּיְצִים, commandment, is used here to refer to the body of commandments as a whole, i.e., the Torah; the verse means, "The entire body of law contained in the Torah ... you shall take heed to do." Thus, הַּמְצִּוֹה, the entire commandment, is another way of saying, בָּל הַמִּצְוֹה, all the commandments. This is the simple meaning. [See below, 11:22, where the parashah concludes with a similar verse.] The Midrash (Tanchuma 6), though, derives an additional moral lesson from the wording הַלְּל הַמִּצְוָה , the entire commandment: If you started a mitzvah, be sure to finish it (Rashi, as explained by Mizrachi and Gur Aryeh).

אָבָהָתִּיך בְּרִיל לְאוֹרָתִּהָ אָרֵי לָא עַל לַחָמָא בִלְחוּדִוּהִי מִּתְּבָּיָּם אָנָשָׁא בִּלְחוּדִוּהִי מִתְּבָּיָּם אָנָשָׁא בִּלְחוּדִוּהִי מִתְּבָּיָּם אָרָשָׁהָ אָרִי הַפָּׁלְּ הָת מַנָּא הִי בַּבְּרָ יְת בַּנִּיְ אָתִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנִּיִּתְר כִּץ אַרְהַהְ לְנַסִּתְּךְ לְאַיָּתְן אָשֶׁר הִוֹּלְיִרְ לְּעַנִּיוּתְּ לְנַסְּתְרְ לִּאַבְּתְּתִּי וְמִצְּתִוּ בְּיִ וְתִּבְּרָ יְת מַנִּי הָּת מַנָּא הִי בַּבְּרָ יְת מַנָּא הִי בַּבְּרָ יְת מַנָּא הִי בַּבְּרָ לְמַעַן עַבְּּתְרְּ לְּנִיתְרְ לְצִיּיִתְּרְ לְנִיּיִתְּלְּ אָתִי־בְּלָּבְּ הָת מַנָּא הִי בְּלְּבְּרְ הְתִיחוּן וְתִּלְּבְרְ הָּת מַנָּא בִּירְבְּרָ הְעִבְּיִתְּן אָשָׁר בִּלְבָּךְ הְתִיחוּן בִּין עִבְּיִבְּיוּ לְנִייִּתְרְ לְעִנִּיוּתְרְ לְעַנִּיוּתְרְ לְעִנְיוּתְרְ לְעִנְיוּתְרְ לְעִבְּיוּתְר יְתְבִּיתְרְ בְּרָבְיְרְ הָת מַנָּא עִר בְּלְבְּרְ הְעִבְּיוּתְר בְּלְבְיךְ הְתִיחוּן הְתִּבְּעִים שְׁנָּתְר בְּלְבְּיְתְּן הְעִבְּיוּתְר בְּלְבְּרְ הְתְּשְׁתִוֹן מְתְּבְעִים וְתִּבְּעִים שְׁנִי בְּעִים שְׁנִיוּתְר בְּיִתְעָּם הְּבְּבְּתְים הְּבְּבְרְבְּ הְתְּבְּעִים הְּבְּבְּתְים הְּבְּתִיחוּן בְּתְבְּעִיתְ בְּיִבְּעִים שְׁנִיבְּרְ הְעִבְּיוּתְרְ בְּעִיתְּךְ בְּעִבְּתְּתְּבְּיוֹתְרְ בְּעִיתְּךְ בְּעִבְּתְּבְּעִים הְבְּבְבְּבְּ הְתְּעִבְּיתְ בְּעִבְּעִים וְּעִבְּתִים בְּבְּבְרְבְּיִי בְּעִבְּעִים הְּבְּבְּתְים בְּעִבְּעִים בְּיִבְּעִבְּעִים וּבְּבְּעִים הְבְּעִבְּעִים בְּעִיבְּעְבְּנִים בְּעִבְּתִים בְּעִבְּתְּעִים בְּעִבְּתְּבְּעִים וְּעִבְּעִים הְּבְּבְּתְים בְּעִים בְּעִבְּעִים הְּבְּבְּעִים בְּבְּעִים הְּעִבְּיִים בְּעְבְּנִים בְּבְּבְּעִים וְּבְבְּעִים וְבִיּנְעִים בְּבְּתְים בְּבְּבְּבְּתְ בְּעִבְּיוּ בְּיִבְּתְיוּ בְּבְייל בְּעִבְּעִים וְבְּעִבְּתְ בְּבְּעִים וְבְּעִבְּתְ בְּבְּעִבְּעוּ בְּעִים בְּבְּבְּתְיוּ בְּבְּתְים בְּבְּבְּבְּתְיוּתְ בְּיִבְיוּתְעוּ בְּיוּבְּיוּ בְּעִבְּבְּתְ בְּעִים בְּבְּבְּבְּתְים בְּבְּבְּיוּ בְּעִים בְּעִיבְּעוּ בְּיבְּבְּתְיוּ בְּיבְיוּתְיְיוּ ב

רק"י

(ב) הַתִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיוֹ. טֶלֹּא מְנַפֵּהוּ וְלֹא מְהַרְהֵר אַחֲרָיוֹ:

— CHUMASH TRANSLATION

so that you will live and increase, and enter and take possession of the Land that Hashem swore to your forefathers. ² You shall remember the entire road on which Hashem, your God, led you these forty years in the Wilderness so as to afflict you, to test you, to know what is in your heart, whether you would observe His commandments or not. 3 He afflicted you and let you hunger, and He fed you the manna that you did not know, nor did your forefathers know, in order to let you know that not through bread alone does a person live;

- ONKELOS ELUCIDATED

you shall be careful to do, בְּדִיל דְּהֵיחוֹן וְתִסְגּוֹן — so that you will live and increase, וְתֵעֲלוֹן וְתֵירְתוֹן יָת אַרְעָא — and enter and take possession of the Land דִּי קַיִּים יִיָ לַאֲבָהָתְבוֹן — that Hashem swore to give to your forefathers.

- 2. אָרְחָא You shall remember the entire road אַרְהַבּר יָת כָּל אָרְחָא You shall remember the entire road בּי דַבְּרָךְ יִי אֱלָהָךְ דְּנָן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָּ, on which Hashem, your God, led you these forty years in the Wilderness בְּדִיל so as to afflict you, לְמַדַּע to test you, לְמַדַּע to test you, בְּתַּטַר בִּקּוֹרוֹהִי to know what is in your heart, אַם לָא whether you would observe His commandments, or not
- 3. יְעַנְּיָךְ וְאַבְּפְּנָךְ He afflicted you and let you hunger, ווּ בְּהָתִיךְ and He fed you the manna that you did not know nor did your forefathers know, בְּרִיל לְאוֹרָעוֹתְךְ in order to let you know אֲבִי לָא בְּלְחוֹרְוֹהִי מִתְקַיַם אֵנְשָׁא that not by bread alone Is

see the virtue of serving Hashem (Rabbeinu Bachya; Rambam, Moreh Nevuchim 3:24; see also Sforno).

This approach is seemingly supported by Onkelos, who translates לְחַדֵע as לְדַעָּה. Generally, Onkelos expresses Hashem's knowing as נְּלֵי בֶּדְתָּי , it is revealed before Me (see, for example, Shemos 3:7, below, 31:21) [to avoid the implication that Hashem did not know beforehand]. By deviating from his usual translation, Onkelos implies that the meaning here is not to know, but to make known (Me'at Tzori).

3. Israel was afflicted by having to journey through the

^{2.} Hashem already *knew* what was in their hearts. Ramban (Bereishis 22:1, Shemos 16:4) states that whenever Hashem "tests" a person, the purpose is surely not to learn whether he is up to the test, but rather, to bring his inner goodness out into the open; that is, to let the potential that is in his heart develop into an actual deed. As far as the term הַּיִרֹיִל in our verse, numerous commentators explain that the meaning is to make known. Hashem tested the Jewish people in the Wilderness in order to make known to the nations the goodness in their hearts, so that all would recognize their worthiness and

בֶּי עַל־בָּל־מוֹצָא פִי־יהוָה יְחְיֶה הָאָדְם: יּ דְּטוּתְךְּ לְא אֲנָשָׁא: דּ בְּטוּתְךְּ לְא אֲנָשָׁא: דּ בְּטוּתְךְּ לְא אֲנִשָּׁא: דּ בְּטוּתְךְּ לָא אֲנָשָׁא: דּ בְּטוּתְךְּ לָא

בֶּלְתָהֹ מֵעָלֶיךָ וְרַגְּלְךָ לְא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: הּ וְיָדַעְתָּ בְּלִיאַת מִּנָּךְ וּמְסָנָךְ לָא יְחִיפּוּ דְּנָן אַרְבְּעִין שְׁנִין: הּ וְתִדֵּע עם־לְבָבֶךְ בִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יהוָה אֱלֹהֶיךְ מְיַסְּרֶךָ: עם לִבָּךְ אֲרֵי בְּמָא דִי מַלֵּף נַּבְרָא יָת בְּרֵהּ יִיָּ אֱלָהָךְ מַלֵּףּ לָךְ:

י"בר

(ד) שַּׂמְלֶתְךְּ לֹא בֶלְתָה. עַנְגֵי כָבוֹד הָיוּ שָׁפִין בַּכְסוּמָס וּמְגַהַגִּיס אוֹמָס כְּמִין בֵּלִיס מְגוּהָגִּיס, וְאַף קְטַגֵּיהֶס בְּמוֹ שֶׁהָיּ בְּלָתָה. עַנְגֵי לָבוֹשֶׁן עִמָּהֶס, בִּלְבוֹשׁ הַיָּה שָׁל חוֹמֶט שֶׁנְּדֵל עִמוֹ (שִיר השירים רבה ד, יא): לא בַצַקָה. לא גַפַּחָה בַּבְּלָּה, כְּדֵרָךְ הוֹלְכֵי יָחָף שֵׁרָגְלִיהָס נְפּוּחוֹת:

— CHUMASH TRANSLATION -

rather, through all that emerges from the word of Hashem does a person live. ⁴ Your garment did not wear out from upon you and your foot did not swell, these forty years. ⁵ You should know in your heart that just as a father will discipline his son, [so does] Hashem, your God, discipline you.

- ONKELOS ELUCIDATED

MANKIND SUSTAINED; אָבי עַל כָּל אַפָּקוּת מֵימֵר מִן קָּדָם יְיָ חָיֵי אֱנָשָׁא — rather, [4] by all that emerges THROUGH THE WORD that comes FROM BEFORE Hashem does MANKIND live. [5]

- 4. בְּסוּתְךְּ לָּא בְלִיאַת מִנְּךְ Your garment did not wear out FROM YOU $^{[6]}$ בְּסוּתָךְ לָא יְחִיפּוּ and your SHOES DID NOT RUB OUT, $^{[7]}$ שְׁנִין שְׁנִין שְׁנִין all these forty years.
- 5. וְתַּדַע עִם לִּבְּן And you should know with your heart אֲבִי that just as a father TEACHES his son, יְיָ אֱלָהֶךְ מַלַּף לָּךְ Hashem, your God, TEACHES you. [8]

Wilderness. They were left to hunger in the period before the manna fell (*Ibn Ezra*). Alternatively, even after receiving the manna, they hungered for other, ordinary foods (*Rabbeinu Bachya*; see *Ibn Ezra*).

- 4. The word בִּי has four possible meanings, one of which is אָלָא, rather or but (Gittin 90a). The word is Aramaic for בָּי in our verse means "rather," this is also the meaning of אֲבִי here (see Rashi to Gittin ibid.; Teshuvos Rashi $\S251$; see above, 7:17 note 9). See Shemos 23:24, 34:13 for other examples of this usage.
- 5. The lesson of the manna, a miraculous food, is that the ultimate source of man's sustenance is not physical, but the spiritual force that emanates from the word of Hashem (see *Ramban* and *Ibn Ezra*).

The word יְחִיֶּה (related to "life") appears twice in this verse, but Onkelos renders the first as מִּחְכֵּים, sustained, and the second as יָחָי, live. Me'at Tzori suggests the following explanation: In the first case, the verse refers to the physical nourishment of bread, so Onkelos uses מִּחְכַּיִם, sustained. In the latter case, though, the reference is to the spiritual nourishment of the word of Hashem, so Onkelos uses יָחָר, live, referring to the true, spiritual source of all life (see further, Malbim).

6. I.e., from your prolonged use of it, which would usually cause clothing to wear out.

7. The Hebrew וְרֵגִלְךְ לֹא בְצִקּוֹ means, "and your foot did not swell" (Rashi). This could mean that despite extensive journeying, their bare feet did not become swollen. But Onkelos translates it as: your shoes did not rub out (Rabbeinu Bachya), based on the parallel verse below (29:4): אָבָלְּהָ מֵעֵל רְגִלְּךְ לֹא בָלְתָה מֵעֵל רְגִלְּךְ hand your shoe did not wear out from upon your foot. Clearly, they were not barefoot. Rather, the meaning of "your foot did not swell" is that Hashem prevented their shoes from wearing out, thereby ensuring that they would not need to go barefoot and have swollen feet (Nefesh HaGer; Me'at Tzori; see Mizrachi; Gur Aryeh; Targum Yonasan).

[Some say that Onkelos' יְחִיפוּ means barefoot (related to the Hebrew יְחִיפוּ;); according to this interpretation, the verse is saying that the feet were not "made barefoot" through wear on the shoes (see Marpei Lashon; Pas'shegen; Torah U'Peirushah).]

8. The Hebrew יַטֵּר means to chastise or discipline. The Torah explains that the discipline imposed upon Israel is for its benefit, like the discipline a father imposes upon his son (see Ramban; Rabbeinu Bachya). Onkelos translates אָבִי, teaches, because the discipline imposed upon a child is not punitive, as might be imposed upon a servant; rather, it is intended to teach the child and train him (Or HaTargum). See further, Sforno and HaKesav VeHaKabbalah.

ּ וְשָׁמַרְתָּׁ אֶת־מִצְּוֻת יהוָה אֱלֹהֶרְ לַלֶכֶת בִּדְרָכֵיוּ וּלְיִרְאָה וּ וְתִשַּׁר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַייִ אֱלָהָרְ לִמְהָרְ בְּאָרְחָן דְּתָּקְנָן וּלְמִרְחַל קֵּרְמִּוֹהִי

אֹתְוֹ: זְּכֵּי יהֹוָה אֱלֹהֶּיךְ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶנֶץ טוֹבְה אֶבֶץ נַחֲבֹי יָתַה: זֹאֲנִי יִיָּ אֱלָהָרְ מָעֵלָרְ לְאַרְעָא טָבְתָא אַרְעָא נָּגְּדָא נַחֵלִין

בְּׂיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמִין יְצְאָים בַּבִּקְעֶה וּבָהָר: הּאֶבֶץ חִשְּׁהֹ דְּמַיִּין מַבּוּעֵי וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעֶן וּבְטוּרִין: הּאָרַע חִטִּין עִינַון

ױשְׂעֹרָה וְגָפֶן וּתְאֵנִין וְרִמְּוֹן אֶרֶץ־וֵיִת שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: וּסְעָרִין וְגוּפְנִין וּתְאֵנִין וְרִמּוֹנִין אַרְעָא דְּזֵיתֶהָא עָבְּדִין וְהִיא עָבְּדָא מִשְׁחַא דְבַשׁ: רְבַשׁ:

רש"י

(ח) זֵית שֶׁמֶן. זֵימִים הָעוֹלִים לֵמֵן:

— CHUMASH TRANSLATION —

⁶ You shall observe the commandments of Hashem, your God, to go in **His ways** and to fear Him. ⁷ For Hashem, your God, is **bringing you** to a good land: a land **of** streams of water, with springs and deep waters coming forth in **valley** and **mountain**; ⁸ a land of wheat, barley, **grapevine**, **fig**, and **pomegranate**; a land **of** oil-olive and [date-] honey;

----- ONKELOS ELUCIDATED -

- 6. וְתִשַּר יִת פּקוֹדַיָּא דַייִ אֱלָהָךְ You shall observe the commandments of Hashem, your God, לְמְהָךְ בְּאָרְחָן דְּתְקְנָן קֵדְמוֹהִי to go in WAYS THAT ARE PROPER BEFORE HIM^[9] and to fear Him.
- 7. אָרֵי יִיָּ אֶלָהְךְּ מְעֵלְךְּ לְאַרְעָא טָבְתָא For Hashem, your God, is BRINGING YOU IN to a good land: אַרָא נָגְדָא נַחֲלִין דְּמַיִּין a land FLOWING WITH streams of water, שַבּוּעֵי עֵינָוָן וּתְהוֹמִין with FOUNTAINOUS springs and deep waters^[10] נְּפְקִין בְּבַקְעָן וּבְטוּרִין coming forth in VALLEYS and ON MOUNTAINS;
- 8. אֲרַע חָטִין וּסְעָרִין אַרַע חַטּין וּסְעָרִין וּתְאַנִין וּתְאַנִין וּתְאַנִין and Grapevines, Figs, and Pomegranates; אַרְעָא a land whose olives produce oil, וְהִיא a land whose olives produce oil, שְׁרָא דָבָשׁ and IT (the land) produces date-honey; $^{[12]}$
- 9. The verse says to go in [Hashem's] ways. Onkelos clarifies that this means to adopt the good and proper ways in which Hashem relates to His creations. Just as Hashem acts with uprightness toward man, so too shall man act toward his fellow (see Rashi below, 11:22; Nesinah LaGer there, and Bereishis 18:19; Me'at Tzori here; see also Rambam, Hil. Dei'os 1:5-7).
- 10. Onkelos adds the word מָבוּעִי, referring to water that wells up out of the ground and gushes forth. The adjective applies to both nouns in the verse: עִינָון, springs, and הְּהַוֹּמִין, deep waters. Spring water often remains beneath the ground, and certainly the deep water of wells; in Eretz Yisrael, however, the water of the springs and wells would spill onto the ground of their own accord (Beurei Onkelos; see Me'at Tzori). [Presumably, Onkelos' source for this is the verse's next phrase: coming forth in valleys and on mountains. This
- implies that the waters flowed from the springs and wells onto the land.]
- 11. The other fruit species mentioned in praise of Eretz Yisrael grapes, figs, pomegranates, dates can be eaten directly from the tree, without processing. Since the olive must be processed, the verse mentions the olive's chief product, ישֶׁשֶּׁי, oil. Therefore, Onkelos emphasizes that with respect to olives, the praise of Eretz Yisrael is in the oil they produce, not in the olives themselves. Rashi follows his approach (see Levush, explaining Rashi).
- 12. Onkelos adds the word וְּהִיא, and it, to refer back to the land, mentioned above. Otherwise, one might err and think that וְּרְבִּשׁ, and honey, goes back on מוֹל, olive, and the phrase would be understood as saying, olives [that produce] oil and honey (Marpei Lashon; see Beis Aharon for another approach).

שֶׁבֶץ אֲשֶׁר לְא בְמִסְכֵּנֵת תְּאַבֵל־בָּה לֶחְם לְא־תָחְסַר
 שַּרְצָא דִּי לָא בְמִסְכֵּנֵוּ תִּיכוּל בַּהּ לַחְמָא לָא תָחְסַר
 בָּל בָּה אַבֶּץ אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲבֶנֶיהָ בַרְזֶּל וּמִהְרָרֶיהָ תַּחְצָב נְחְשֶׁת:
 בָל בָּה אַרְצָא דִּי אַבְנֶהָא פַּרְזְלָא וּמְטוּרֶהָא תִּפְסוֹל נְחָשָׁא:
 בָל בַּה אַרְצָא דִּי אַבְנֵהָא פַּרְזְלָא וּמְטוּרֶהָא תִּפְסוֹל נְחָשָׁא:
 מַדְעֵם

יִןאָכַלְתָּ וְשַׂבֶעְתָּ וּבַרַכְתָּ אֶת־יהוְה אֱלֹהֶיךְ עַל־הָאָנֶץ הַטֹּבֶה יִּ וְתִיכוֹל וְתִשְׂבָּע וּתְבָרֵךְ יָת יִיָ אֱלָהָרְ עַל אַרְעָא טָבְתָא אֲשֶׁר נָתַן־לֶךְ: • שני יא הִשְּׁמֶר לְךְּ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יהוְה אֱלֹהֶרְּ דִייַ

לְבִלְתִּי שְׁמִר מִצְוֹתִיוֹ וּמִשְׁפָּטָיו וְחָקֹתִיוֹ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךְּ בְּדִיל דְּלָא לְמִשֵּׁר פִּקּוֹדְוֹהִי וְדִינְוֹהִי וְקִנְמִוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַּקּד לְךְ הַיְּוֹם: יַב פָּן־תֹאכֵל וְשָׁבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבֵים תִּבְנֶה וְיָשֶׁבְתְּ יוֹמָא דֵין: יַּב דִּילִמָא תֵיכוֹל וְתִשְּׁבֶּע וּבָתִין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי וְתִתֵּב:

— CHUMASH TRANSLATION —

⁹ a land in which you will eat bread without poverty — you will not lack anything in it; a land whose stones are iron and from whose mountains you will mine copper. ¹⁰ You will eat and you will be satisfied, and you will bless Hashem, your God, for the good Land that He gave to you.

¹¹ Beware, lest you forget **Hashem**, your God, **to not keep** His commandments, His judgments, and His **decrees**, that I command you this day, ¹² lest you eat and be satisfied, and you build **good** houses and settle,

- ONKELOS ELUCIDATED

- 9. אַרְעָא דִּי לָא בְמִסְבֵּנוּ תֵּיכוּל בַּהּ לַחְמָא a land in which you will eat bread without poverty^[13] שַּלָא תָּחְטַר בָּל מִדַּעַם you will not lack anything when in it; אַרְנָא דִּי אַבְנָהָא a land whose stones are iron^[14] שַּרְזְלָא and from whose mountains you will mine copper.
- 10. וְתֵיכוֹל וְתִשְׂבָּע From the bounty of this Land, you will eat and you will be satisfied, וּתְבָרֵךּ יָת יְיָ אֱלָהָךְ and you will bless Hashem, your God, על אַרְעָא טָבְתָא דִּי יְהַב לָךְ for the good Land that He gave to you. [15]
- 11. אַסְתְּמֵר לָּךְ א קּיוְאֶלָהְרְ Beware, בְּדִילְאָא תִּרְנְשִׁי יָת דַּחַלְּתָּא דִייִ אֱלָהְרְ Best you forget the Fear of Hashem, [16] your God, בְּדִיל So as not to keep His commandments, His judgments, and His statutes דִּי אֲנָא which I command you this day,
- 12. דִּילְמָא תֵיכוֹל וְתְשְׂבָּע lest you eat and be satisfied, וּבָתִּין and you build BEAUTIFUL houses and settle,

Hashem; see v. 14, and below, 32:18 (Lechem VeSimlah; Beurei Onkelos to 32:18). This explains why, when a later verse (v. 18) speaks of "remembering Hashem," Onkelos gives a direct translation. Since there is no disrespect in remembering Hashem, there is no need to add the phrase "the fear of" (Me'at Tzori there). See above, 6:12 with note 16.

17. One who forgets Hashem, forgetting that it is He Who provides the bounty one enjoys, will eventually abandon mitzvos altogether (*Haamek Davar*; see *Tosefta, Berachos* 4:1). [See *Vayikra* 26:15 with note 15.]

^{13.} The Aramaic מְּקְבֵּנוּ, poverty, matches the Hebrew מְּקְבָּנָה. The root ככן connotes danger (מַבְּנָה); the term is used for poverty because the life of a pauper is constantly in danger (Midrash Mishlei 22:22).

^{14.} Its iron deposits are as plentiful as stones (*Ramban*; *Rabbeinu Bachya*). Alternatively, its stones are as strong as iron (*Targum Yerushalmi*; *Sforno*).

^{15.} This verse is the source of the obligation to recite *Bircas HaMazon* after eating (*Berachos* 48b).

^{16.} The verse speaks of forgetting Hashem, but lest this seem disrespectful, Onkelos renders it the fear of

יְּבֶעוּ אֲבָהָתָךְ בְּרִיל לְעַעֵּן נְּבִיל לְנַסִיתָּךְ לְאוֹטָבָא לְּךְ בִּסִיפָּרְ:

יִרְעָּוֹ אֲבָתָרְ הְּבָּיִלְ וְנְכָסְפָּא וְדַהָּבָא יִסְגִּי לָּךְ וְכָל אֲשָׁר־לְךָּ

יִרְעָּוֹ אֲבָתָרִ הְתַּצְּרִים מִבֵּית עֲבָרִים: מוּ בַּמּלְבָּרָ בְּאַבָּרְ הִיּאַכְּלְרְ מָלְ בַּמִּרְבָּרְ הִיּאַבְּלְרְ מָלְ בַּמִּרְבָּרְ הִיּאַבְּלְי מִנָּא בְּמִרְבָּרְ הִיּאַבְּלְי מִנָּא בְּמִרְבָּרְ הִיּאַבְּלְ הִיּעִי מִיּא דְּאַבֶּּלְ מִנְיִּ בְּעָבְיִם מִבֵּיִת עֲבָּרְים: מוּ הִיתּבְּעְיׁ מִנָּא בְּמִרְבָּרְ הִיּאָבְרְ וְעַבְּרְים: מוּ הִיתִּבְּיוֹ וְעַבְּרִים: מוּ הִיתִּבְּיוֹ וְעַבְּרְבִיוֹ וְעַבְּרְבִיוֹ וְעַבְּרְבִּיוֹ וְנִיתְ בְּעָּיְ בְּמָבְּרְ הְיִבְּיִּ מְנָא בְּמִרְבָּרְא הִי בְּמִבְּרָּע בְּיִי בְּעָבְּיוֹ מִנְּא בְּמִרְבָּרְא הִייִּבְּר וְעָבְּרְים: מִיּבְּלְרְ מֵלְ בְּשִׁרְבָּרְ הְיִבְּיִ וְבָּבְּרְ הְבָּעְרִים מִנְּבְּיוֹ וְעַבְּרְבִּיוֹ וְבִיתְבְּיִי וְנִבְּיִי מְנִיתְ מִנְּעָּי בְּתְּבְּרָא הִי בְּעָּבְיִים מְנָבְיּי בְּבְּיוֹ וְעָבְּרְבִין וְבִיתְנְבְּיוֹ מְנָּא בְּמִינְתְּךְ לְּעְבְּרְ בְּיִינְתְ מְנִינְתְ בְּיִיתְ מְנְיּבְּיוֹ מְנְבְיּי מְנָּי מְּתְבְּבְיוֹ בְּבְּיִיתְ בְּיִים מְבָּבְּיִי וְתְּבְּיִי וְנְבְיּיתְם מְנָבְיּיִּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִילְ וְעְבְּיִינְתְ בְּיִינְתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּיִם מְבָּבְּיִיעְ בְּיִינְתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִיּיִים מְנְבְּיִיּתְ בְּיִיּתְ בְּיִינְעְיִי בְּיִינְיְ בְּיִבְּיִיתְ בְּיִינְתְ בְּיִיּתְרְבְּיִי וְבְּיוּתְיְבְיּיִבְּיְ וְבְּבְיּבְּיְיְיְיִים מְנְבְּבְּיִיּתְ בְּיִבְּיִיתְ בְּיִבְיוּתְ בְּיִינְיתְ בְּיִינְיתְ בְּיִבְּיוֹ וְיבְּיִבְּיוּ וְיִבְּיִבְּיְיְ בְּיִבְיי וְיבְּיוּ בְּיִבְּיְיוּבְּיִי וְיִבְּיִים מְבְּבְבְּיִיוּתְ בְיוּיְיְיִי בְּיִיְיְיְיְ בְּבְּבְּבְּיִייְ וְיִבְּיוּ וּבְיוּבְייְיְיְיִים בְּבְּבְּבְּיִיוּ וְיבְּיוּבְייִי וְיבְּיוּתְיְיְיְ בְּיִיוּתְיְיְ בְּיִייְ בְּיִייְיִים בְּבְּבְּיִיוֹ וְיְבְיִייְ וּ

"נ״א: וְיִירַם $^{\circ}$

— CHUMASH TRANSLATION —

13 and your cattle and your flocks increase, and silver and gold will increase for you, and everything that you have will increase — 14 and your heart will become haughty and you will forget **Hashem**, your God, Who took you out of the land of Egypt from the house of slavery, ¹⁵ Who leads you through the great and awesome Wilderness — of snake, fiery serpent, and scorpion, and thirst [in] which there was no water — Who brings forth water for you from the rock of flint, 16 Who feeds you manna in the Wilderness, which your forefathers did not know, in order to afflict you and in order to test you, to do good for you in your end.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 13. יְתוֹרֶךְ יְעָנֶךְ יִסְגוֹן and your cattle and your flocks increase, יְבַסְבָּא יִסְגֵּי לָּךְ and silver and gold will increase for you, יְבֹל דִּי לָךְ יִסְגֵּי and all that is yours will increase —
- 14. יְרִים לְבֶּךְ and your heart will become haughty יְתִרְשִׁי and you will forget THE FEAR OF HASHEM, your God, ביִּ אַבְּקָרְ מֵאַרְעָא דְמִצְרֵיִם מִבֵּית עַבְּדוֹתָא Who took you out of the land of Egypt from the house of slavery,
- 15. דְבַּרֶךְ בְּמִדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָּא Who led you through the great and awesome Wilderness אָתַר חִיוָוָן קַלַן וְעַקְרַבִּין A Place of snakes, fiery serpents, and scorpions, וּבִית An area of great thirst (because of the burning sun), A place where there was no water [18] אָתַר דִּי לֵית מַוָּא A place where there was no water for you from a mighty rock,
- 16. דְאוֹכְלֶךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא Who FED you manna in the Wilderness, די לָא יְדָעוּ אֲבָהָתְךְ a food which your forefathers did not know, בְּדִיל לְעַנְּיוּתָךְ וּבְּדִיל לְעַנְּיוּתָךְ הַּדִיל לְעַנְּיוּתָךְ הַּדִיל לְעַנְּיוּתָךְ בִּיל לְעַנְיוּתָךְ בַּיוּתְלְ in order to afflict you and in order to test you, לְאוֹטָבָא לֶךְ to do good for you in your end.

where there was no water" into two elements: (a) the Wilderness is inherently a place of great thirst, because of the very hot sun; (b) additionally, it is a place without water, so a person has no way to slake his thirst (*Lechem VeSimlah*; *Beis Aharon*; see *Aderes Eliyahu* to v. 12). 19. See notes 2 and 3.

^{18.} The term אָתִּה, a place, appears twice in Onkelos' translation of this verse. The first is added by Onkelos; the second is his translation of the word אָשֶׁר, which Onkelos sometimes interprets to mean "[a place] where" rather than "which" (see *Bereishis* 21:17; 30:38). The two mentions of "a place" divides the phrase "and thirst

ֶּי וְיָהֵיֵּר אָם אִתְנְשָׁאָה תִתְנְשֵׁי יָת דַּחַלְּתָּא דִייָ אֱלָהָךְ וְתְצָב הַיְלִּה הָתְּנְשֵׁי יָת דַחַלְּתָּא דִייָ אֱלָהָךְ וְתְצָב הָוֹּא הָאּלֵיוּ;

יִּי וְתָבְּרְתָּ אֶת־יהֹנְה אֱלְהֶּרְ אֲנֵי הוּא יָהֵבּ לַּךְּ עֵצָּא לְמִקְנֵּי נִכְּסִיּן

בְּדִיל לְפַיָּמָא יָת קְיָמֶהְ דִי פַּיִּים לַאֲבָהָתְרְ בְּיִּוֹם הַזָּוְה: פּ

יִּי וְתְרָבְּרְתָּ אֶלְהָיְךְ הַּיְּלָהְרְ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹהֶתְּךְ כַּיְּוֹם הַזָּוְה: פּ

יִּי וְיִהָּבְּ לַתְּיִם אֶת־יהֹנְה בְּיִוֹם הַזָּוְה: פּ

יִּי וְתְלָבְרְתָּ לְבָּיָיִם אֶת־בְּרִתְוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבָהָתְרְ בְּיוֹם הַזָּוְה: פּ

יִּי וְהָלָבְ לְבָּיָם הָיִנְים הָּיִנְהִי וְיִבְּרָ בִּיִּוֹם הַזָּוֹה: פּ

יִי וְהָלָבְ לְבָּיָם אֶת־יהֹנְה אָבְּיִּמְא הָּנִים הָתְּנְשֵׁי יִיתְ דַּחַלְּמָא דִייִ אֶלְהָּרְ וְתְּבְּרָבְיִי וְיִם הְתָּנְשִׁי יִּית בַּמִּלְתָּא דִייִ אֶלְהָּרְ וְהָלָבְרָּ הִיּוֹיִי אִם אִתְנְשָׁאָה תִּתְנְשֵׁי יִית בִּתְּבְּתְּהָיִם אָרִים אָתְנְשָׁאָה תִּתְנְשֵׁי יִיִּת הָחָנְהָיִי אִם אִתְנְשָׁאָה תִתְנְשֵׁי יִיִּת שְׁכָּהְ עִּיִים אָבִייִי אִם אִתְנְשָׁאָה תִּתְנְשֵׁי יִיִּת בִּיִנְם אָּתִיבְּהָּיִי וְיִים אָּבְּיִים אִתְרְנְשָׁאָה תִּתְנְשָׁיִי יִיִּי בְּיִים אָבִייִים אָּתִיבְּהָּתְּיִים הְּיִבְיִי הִיּיִבּי בְּיִים בְּיִים הְּנִייִים הְתִּיְיִים הְיִים הְנִיבְּה תִּיְיִים הְיִיִים הְיִים הְבִּיְנִים הְיִרְיִים הְּנִיבְּיִי הְיִים הְּיִבְּיִים הְּתִינְיִי הְיִּיְיִים הְּתִינִיי יִּבְּיִים הְתִּנְישִׁיְיִים הְתִּנְישִׁי יִיתְ בִּיִים הְּיִבְּיִים הְיִיבְייִי הְיִּיִים הְּיִיבְּיִים הְיִים הְּיִבְּיִים הְיִים הְּיִיבְּיִים הְיִיִּים הְיִיבְיִים הְיִים הְיִים הְיִיִּיִּיְ הְיִּיִים הְיִיבְיִי בְּיִים הְיִים הְּיִים הְּיִים הְּיִיבְּיִים הְיִים הְיִים הְיִיּיִי הְיִיְיִיּיִי הְיִיּיִים הְיִיּיִים הְיִיּיִּי הְיִיּיִי הְיִיּבְּיִיּיִים הְיִייִיּיִיּיְיִי בְּיִיּיִיּיִיּיִיּיִיּיִיּיִיּיִיּיִי

*נ״א: קָנָא

— CHUMASH TRANSLATION —

"My strength and the might of my hand made for me this wealth!" ¹⁸ Then you shall remember Hashem, your God, for it is He Who gives you strength to make wealth, so as to uphold His covenant that He swore to your forefathers, as this day.

¹⁹ And it shall be if you should ever forget **Hashem**, your God, and go ONKELOS ELUCIDATED -

- 17. יְהֵימֵר בְּלְבָּךְ Perhaps you will say in your heart, הֵילִי "My strength and the might of my hand "My strength and the might of my hand ACQUIRED for me THESE POSSES-SIONS!"[20]
- 18. יְתִּדְכֵּר יָת יְיָ אֱלָהָף Then you shall remember Hashem, your God,[21] יְתִּדְכֵּר נְכְּסִין for it is He Who GAVE YOU GUIDANCE TO ACQUIRE POSSESSIONS,[22] בְּדִיל so as to uphold His covenant that He swore to your forefathers,[23] בּיִוֹמָא הָדֵין as this day.[24]
- 19. וִיהֵי אִם אִתְנְשֵׁי יָת דַחַלְּתָּא דַייָ אֱלְהָךְ And it shall be that if you ever forget the FEAR OF HASHEM, [25] your God, זּתָהָרָ

20. Although the literal meaning of עשה is make or do, it can also mean acquire or amass (see Rashi, Bereishis 12:5, 31:1, 14:19). Accordingly, Onkelos translates עָשָׁה as "acquired for me."

According to Ramban (v. 18), the Hebrew יוִרּל refers here to acts of might and valor in war. In his view, the meaning of the verse is: My strength and the might of my hand did for me this valor. However, Onkelos translates יוָרָם, possessions. Although Onkelos agrees that יוִר יוֹם sometimes means "valor" [as in Bereishis 47:6, where he translates "valor" [as in Bereishis 47:6, where he translates "wealth." Onkelos chooses this interpretation because the conquest of Eretz Yisrael was accomplished miraculously, by Hashem's hand, and not through the valor of warriors (Beurei Onkelos to v. 18). See also Ibn Ezra here, and Rashi, Bereishis 34:29.

- 21. See note 16.
- 22. When you think to yourself that your success is a result of your own ability "my strength and the might of my hand" remember that it is actually Hashem Who gives you the strength and guidance to succeed (*Ibn Ezra*).

The Hebrew TD means "strength." This often means physical strength, but that cannot be the case here, because physical strength is not particularly linked to acquiring wealth. Rather, "strength" refers here to mental ability; Hashem implants in a person's mind the ideas and techniques that bring him success. Onkelos characterizes that as "guidance" (Beurei Onkelos; see Nesinah LaGer; Marpei Lashon; cf. Or HaTargum).

- 23. Hashem did not grant you success in your own merit, but in the merit of your forefathers, with whom He established a covenant (*R' S.R. Hirsch*; see *Rabbeinu Bachya*).
- 24. On this day, before entering Eretz Yisrael, when you have not yet achieved success or merit on your own, it is clear to you that you are *not* being given the Land in your own merit, but only to fulfill the covenant sworn to your forefathers. Later too, once you *have* achieved success in Eretz Yisrael, you should remember this, and recognize that it was not in your own merit, but because of the covenant (*Gra* in *Aderes Eliyahu*).
- 25. See note 16.

ים ועבדתם והשתחוית ותפלחנון ותסגוד תאברון: בּבַּגוֹיִם אשר מָקַדַמֵיכוֹן מוֹבד ב בַעַמְמַיַא א תשמעון בקול יהוה א למימרא היום את־היו אתה עבר את ממר עַד צֵית שִׁמַיַּא: וכריכו רַבִרבַן קרוין מִנָּךְ וַתַקּיפִין י"בס

(א) גָּדֹלִים וַעֵצָמִים מִמֶּךָ. חַׁמָּה עָלוּס וְהֵס עֲלוּמִיס מִמְּדְ (ספרי שם):

— CHUMASH TRANSLATION –

after the gods of others, and worship them and prostrate yourself to them — I testify against you this day that you will certainly be destroyed. ²⁰ Like the nations that Hashem is destroying from before you, so will you be destroyed, because you do not heed the voice of Hashem, your God.

9.

¹Hear, O Israel, on this day you are crossing the Yarden, to enter to take possession of nations that are greater and more powerful than you, cities that are great and fortified **to** the heavens, — ONKELOS ELUCIDATED

אַמְמֵּיִא בּתָּר טְעֵיֵת עָמְמֵּיָא — and you go after the FALSE GODS OF THE NATIONS, בּתַר לְהוֹן - and you worship them and prostrate yourself to them - אַסְהֵּדִית בְּבוֹן יוֹמָא דֵין - that you will certainly be destroyed.

20. בְּלְמִיכוֹן מוֹבֵּד מְקֶּדְמֵיכוֹן — Like the nations that Hashem is destroying from before you, בְּן תֵּיבְדוּן — so will you be destroyed, חַלָּף דְּלָא קַבְּלְתּוּן לְמֵימְרָא דַּייִ אֱלְהַכוֹן — IN RETURN for the fact that you did not accept [27] the word of Hashem, your God. [28]

9.

1. אַמְע יִשְׂרָאֵל — Hear, O Israel, אַרְ יָרְ יִרְיָנָא יִילְרָאָל — on this day you are crossing the Yarden, לְמֵעֵל לְמֵירַת לְמֵירַת בּרְרִבִּין וְתַּקִּיפִין מִנְּךְ — to enter the Land to take possession of the territory of nations that are greater and more powerful than you, קְרְוִין רַבְּרָבָן וִבְּרִיכָן עַד צֵית שְׁמֵיִא — cities great and fortified reaching TOWARD the heavens, [2]

26. See 6:14 note 19 for discussion of the phrase טָעָוָת

27. See 7:12 notes 1-2.

28. This phrase is the converse of the one that begins this parashah (7:12): It shall be in return for [the fact] that you will accept these ordinances ... There, the Torah details the reward for doing mitzvos; it concludes here with the punishment for not doing them. These verses mark the beginning and end of a single section (Rashbam). However, the verses differ in tense. The earlier verse is in future tense — אָבְּלְתוּן accept — because reward is given even for one's intention to do good. Our verse is in past tense — אָבָלְתוּן that you "did" not accept — because punishment

for sin is withheld until after the sin is actually committed (*Beurei Onkelos*, based on *Kiddushin 40a*; see *Me'at Tzori*).

- 1. As mentioned above (7:12 note 2), when the Hebrew שמע is meant in the sense of accepting or heeding, Onkelos uses the Aramaic root קבל, and when it is used in the sense of hearing or understanding, he uses the Aramaic root שַּמִע יִשְּׂיָבֶאל is intended to call the people's attention to what is about to be said; therefore, Onkelos translates with יַשְׁמַע "Hear, O Israel." Alternatively, this might be a call for the people to listen carefully and understand what is being said, which would also be rendered שַׁמַע.
- 2. See above, 1:28, with notes 49-50.

- CHUMASH TRANSLATION -

² a great and **lofty** people, children of **giants**, [of] whom you have known and have heard, "Who **can** stand before the children of the **giant?**" ³ But you should know this day that Hashem, your God — He **is the One Who** passes before you, a consuming fire; He will destroy them and He will **subjugate** them before you; you will drive them out and you will annihilate them quickly, as Hashem spoke to you.

- 2. עַם רַב וְתַקּיף a great^[3] and STRONG people, בְּנֵי גִּבְּרַיָּא the children of the mighty ones, עַם רַב וְתַקּיף of whom you have known and have heard, מֵן "Who is able to stand in battle before the children of the mighty ones?" [5]
- 3. Throughout Sefer Bereishis (e.g., 12:2), Onkelos renders the phrase גוֹי גָּ מֹנְ מֹנְ מֵנְ אַנְי אוֹל which means a vast (i.e., numerous) people. Here, he translates רֶב בּב בְּּדוֹל (likewise, in the previous verse, בְּדוֹל is בְּדָרְבִין גֹּן is the difference is that here, the verse is not referring to the numbers of the giants, but to their special qualities of strength and prowess in war; therefore, the correct term is בַּר (Me'at Tzori). See note 3 to Bereishis ibid.
- 4. These are the giants mentioned above; see 1:28 note 51; 2:10-11.
- 5. Above (7:24), Onkelos translated יְּתְיֵּמָה, stand, as יִּתְיֵּמָה. Here he translates בְּיִם, of the root יְּתְעָּתִּר. The difference is that here it refers to the ability to stand firm in battle, which is impossible because of the might of the giants. The earlier verse, however, refers to standing in anticipation while preparing for battle; as explained there (note 17), the correct Aramaic term for that is עתר (Lechem VeSimlah above; see Beurei Onkelos for a different approach).
- 6. The language of this verse is paralleled below, 31:3. Ramban (Bereishis 46:4) cites the later verse as proof

against Rambam's assertion (Moreh Nevuchim 1:27) that Onkelos avoids anthropomorphism, shying away from any hint of physicality or physical movement with respect to Hashem. This is why, says Rambam, when the Torah says (Shemos 34:6): אַפּוּרָה הַי עַל פְּנִינ הִי עַל פְּנִינ הִי עַל פְּנִי הִי עַל אַפּוּהִי , and Hashem passed before him, Onkelos translates as אַפּוּהָי עָל אַפּוּהִי , and Hashem passed "His Shechinah" before him. Yet, in our verse and in 31:3, Onkelos translates directly: "He" passes before you. Seemingly, this refutes Rambam's approach.

Abarbanel (to Moreh Nevuchim ibid.) responds that Rambam's rule does not apply here. Since this verse is merely repeating Moshe's words to the people, Onkelos translates directly, and does not find it necessary to add the phrase "His Shechinah."

- 7. The Hebrew יְבְנִיעֵם means "subjugate them." Onkelos translates it as "break them." Me'at Tzori suggests that Onkelos refers not to breaking them physically, but to breaking their spirit [which will allow Israel to annihilate them]. Onkelos often uses חבר in this sense; see, for example, above, 1:21.
- 8. See note 21, below, for discussion of the word בִּפְרִיעַ.

ONKELOS ELUCIDATED

שַּלְּשִׁר נִשְׁבַּע יהוֹה לַאֲבֹרֶה לְאַבְרָהָם לְיִצְחֶק וּלְיַעֲקֹב:

עַמְמֵיִּא הָאַלֵּיו יִי אֶלָהָר מְחָרִישָׁם מִפְּנֶירְ יִיְ אֵלְהָר יִתְּאַרָע הַּאָרָץ הַוֹּאַר יִיִּ אֵלְהָר יִיְיִם הָאָרֶץ הַאָּלָיִי יִי אֵלְהָר יִיִּ אֵלְהָר יִּתְּאַר הָּאַרָץ הַוֹּאַר וּבְיִישָׁם מִפְּנֶירְ: הּ לְּא בְצִדְקָתְּךְ הְּיִּית יִיִּ לְמִירַת יִת אַרְצָּח הָּיָא הָּיָּא הָּיָּא וּיִּי יִיִּ יְיִי מְתִּרְ לְּמִיּתְוֹ הַּלָּיִי יִיִּ מְתִּרְ לְמִיִּתְ יִיְ מְתִּרְ לְמִיִּתְוֹ יִיִּ מְתִּרְ לְמִיִּתְוֹ יִיִּ מְתָּבְ לְמִיּרָת יִת אַרְצְחוֹן אֲרִי בְּחִיּבִּי וּיְבְּיִישְׁע הָאִלְיוֹ יִיִּ מְתָּרְ לְמִיּרָת יְתְ אַרְצָּח הָּיִּלְעוֹ הְנָיִם הָאָלְנִי יִיְ מְתְּרִ לְּמֵירָת יְתְּ אַרְעָּחוֹן אֲרִי בְּחִיּבִּי וּיִי אֵלְהָר לְמִיִּתְוֹ יִיִ אֶלְהָר לְמִיִּתְוֹ יִיִּ אֶלְהָר לְמְיִימִּת יִּתְ אַרְעָתְ לְּבְּרְיִשְׁתַ מְּבְּנִייְרְ לְּצְיִימָא יָת וּתְּר לְּבָּרְ בְּעְתִוֹן יִיְ אֶלְהָּר לְמְיִימִא יְתְ בְּיִתְּבִּי יְיִי אֶלְהָר לְמְיִימִא יָת בְּאִלָּיוֹ יִי אֶלְהָר לְמְיִימִא יָת בְּאִבָּיי וְיִי אֶלְהָר לְמְיִימִא יְתוּ מְבְּבְּיִם לְיִבְיִּעְם בְּבְּבְּיִי לְּצְּיִייִם הְאָבְיְרְיִים הְאָבֶיי יְבִּין יִיְ אֶלְהָּר לְמְיִימִא יָת בְּאִבָּיי תִינִי אְלְהָר לְאָבְרָי לְּעְבְרְיִים לְאָבְייִי אִי אְּלְּיִי בְּיִי בְּאְבְיִייִי וְיִי אְלְּהָר לְּבְּיִייִי אְּנִייִי אְּיִייִי אְּבְּרְ בְּיִיִּיִי אְּיִי אְיִייִי אְּיִיְעִי מְיִי בְּיִייִי אְּיִייִי אְּיִי בְּיִייְיִי בְּיִייִי אְּיִייִי אְּיִייִי אְּיִייִי אְּיִייִי אְיִייִי אְּיִייִי הְיִי בְּיִייִי אְּיִייִי אְּיִייִי אְיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי אְיִייִי אְיִייִי אְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי הְיִייִי הְיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי אְּיִייִי אְיִייִי אְּיִייְי בְּיִייְיִי בְּיִייְיִי בְּיִייִי בְּיִייְיִי בְּייִייְי בְּיִייְיי בְּייִי בְּייִי בְּיִייְי בְּיִייִי בְּייִי בְּייי בְּיִיי בְּייִי בְּייִיי בְּייִיי בְיי בְּייִי בְּייִי בְּייִי בְּייִי בְּייִייְי בְּייִייְ בְּייִייְי בְּייִי בְּיִייְי בְּיִייְי בְּיִייְי בְּיִייְי בְּיִייְי בְּיייִי בְּייִי בְּייִייְי בְּייִיי בְּייִים בְּיִייְים בְּיִיבְּיי בְּיִיבְּייִי בְּייִייְי בְּיִייְיִי בְּייִים בְּייִייְי בְּיוּיְ

פִּתְגָמָא דִּי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתֶךְ לְאַבְּרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

ר) אַל תֹאמֵר בּלְבָבְךּ. נְּדְקָתִי וְרָשְׁעַת הַגּוֹיִיס נֶּרְמוּ: (ה) לא בְצִדְקַתְּךּ וגו׳ אַתָּה בָא לֶרֶשֶׁת וגו׳ בִּי בְּרִשְׁעַת וגו׳. הַרֵי "כִּי" מָשָׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "חֻלַּמֹ":

- CHUMASH TRANSLATION -

⁴Do not say in your heart, when Hashem, your God, pushes them away from before you, saying, "Because of my righteousness did Hashem bring me in to take possession of this Land," and because of the wickedness of these nations did Hashem drive them away from before you. 5 Not because of your righteousness and the uprightness of your heart are you coming in to take possession of their Land; rather, because of the wickedness of these nations does Hashem, your God, drive them away from before you, and in order to uphold the word that Hashem swore to your forefathers, to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov.

- 4. לָא תֵימֵר בְּלִבֶּךְ יִיָּ אֱלָהָךְ When Hashem, your God, BREAKS THEM from before you, לְמִימֵר יִיִ שְׁלְנִי יִיְ לְמִירַת יָת אַרְאָא הָּדָא you shall not be saying: בְּזָבוּתִי you shall not be saying: בְּזָבוּתִי "Because of my righteousness did Hashem bring me in to take possession of this Land," וּבְחוֹבִי עַמְמֵיִא הָאַלֵּין יִיִ מְתְרַךְ לְהוֹן מִקְּדְמְךְּ and that because of the SINS of these nations does Hashem drive them away from before you.
- 5. לָא בְּוָכוּתְךְּ וּבְּקַשִּׁיטוּת לְּבֶּךְ In fact, it is not because of your righteousness and the uprightness of your heart אַרְעָהוֹן that you are coming in to take possession of their Land; אָבִי בְּחוֹבֵי עַמְמֵיָא rather, it is only because of the SINS of these nations הָאלֵין it is only because of the SINS of these nations יִי אֵלְהָךְ מְתְרֵךְ לְהוֹן מִקְּדִמְךְ that Hashem, your God drives them away from before you, וּבְּדִילִי לְקִיִּימָא דִי קַיִּים יְיִ לַאֲבָהָתְךְ לְאַבְּרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֵּקְב and in order to uphold the word (i.e., the oath) that Hashem swore to your forefathers, to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov.[11]

⁻ ONKELOS ELUCIDATED -

^{9.} Do not imagine that you are being given the Land both because of your merit and because of the sins of the Canaanite nations, because in fact, it is not due to your merit at all (see *Rashi* with *Sifsei Chachamim*).

^{10.} See Rashi, and above, 8:3 note 4. See also Nesinah LaGer:

^{11.} To give the Land to their descendants; see Ramban.

וּ וְיָדֵעְהָּ כִּי לְא בְצִּדְקָתְךָ יהוָה אֱלהֶּיךְ נֹמֵן לְךְּ אֶת־הָאָבֶץ
וּ וְיָדֵעְהָּ כִּי לָא בְצִּדְקָתְךָ יהוָה אֱלהֶּיךְ יִהֵבּ לַּךְּ יָת אַרְעָא
הַטּוֹבֶּה הַוֹּיִאת לְרִשְׁתָּה כִּי עַם־קְשֵׁה־עָרֶף אָתָּה: זּ זְכֹרֹ
יְבִירֹ עָם קְשֵׁי קְדָל אָתְּי זּ הֵנִי
יְבִירֹ יִם בִּירֹ אַתְּי

אַל־תִּשְׁבַּׁח אָת אֲשֶׁר־הִקְצֵּפְתָּ אֶת־יהוָה אֱלֹהֶיךּ בַּמִּדְבְּרִא לָא תִתְנְשֵׁי יָת דִּי אַרְגָּוְתָּא קֵּדָם יְיָ אֵלָהָךְּ בְּמִדְבְּרָא לְמִן־הַיִּנֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בְּאָבֶם עַד־הַמָּקוֹם הַנָּה מַמְרְים הֵיִיתֶם עִם־יהוְה: חּוּבְחוֹרֵב עַד אַתְרָא הָבִין מְסָרְבִין הָנִיתוּן קֵּדָם יְיָ: חּוּבְחוֹרֵב הַקְצַפְתֶּם אֶת־יהוְה וַיִּתְאַנַּף יהוֶה בָּבֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: אַרְגָּוְתוּן קֵּדָם יִיִּ יּנִהָּה רְגַּזֹ מִן קְדָם יְיִ בְּכוֹן לְשִׁיצָאָה יָתְכוֹן:

יַיַ אַנִיא: וּתִקֵיף רָגְזָא דַייַ*

— CHUMASH TRANSLATION –

⁶ And you should know that not because of your righteousness is Hashem, your God, giving you this good Land to take possession of it, for you are a stiff-necked people.

⁷Remember, do not forget, that which you provoked the anger of Hashem, your God, in the Wilderness; from the day that you left the land of Egypt until your arrival at this place, you have been rebels against Hashem. ⁸ And at Chorev you provoked the anger of Hashem, and Hashem became angry with you to destroy you.

- 6. וְתִדַּע אֲבִי לָּא בְזָבוּתְּךְ And you should know that it is not because of your righteousness יְיָ אֱלְהָךְּ יָהֵב לָךְּ יָת אַרְעָא that Hashem, your God, is giving you this good Land to take possession of it, אֲבִי עַם קְשֵׁי קְדָל for you are a stiff-necked people. [12]
- 7. הְנִי דְכִיר לָא תִּתְנְשֵׁי Remember, מִּת דִּי לָא תִתְנְשֵׁי that which you provoked anger Before Hashem, Your God, in the Wilderness; לְמִן from the day that you left the land of Egypt יוֹמָא דִי נְפַקְּתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרֵיִם until your arrival at this place, מְסַרְבִין הֲנִיתוּן קֵדָם יִי you have been REFUS-ERS^[14] BEFORE Hashem.
- 8. יְבְּחוֹרֵב אַרְגֶּוְהוֹן קֵּדְם יְיִ And at Chorev (i.e., Mount Sinai) you provoked anger before Hashem, יַנְ בְּבוֹן בּוֹלְ הַיְנִי בְּבוֹן and there was anger against you from before hashem^[15] לְשֵׁיצָאָה יִּהְבוֹן with the intent to destroy you.
- 12. You turn the back of your necks the stiff part to those who chastise you, and refuse to listen (*Rashi*, *Shemos* 32:9). Alternatively, when admonished, you act as if your neck is stiff as iron, and cannot be turned from the path of unrighteousness (*Sforno*; see *Ibn Ezra*, *Shemos* ibid.).
- 13. Elsewhere, Onkelos translates the word אָרְכּר, remember, simply as אָרְכָּר (below, 32:7). Here, though, Onkelos translates \Box , which translates literally as be remembering, implying a requirement to constantly remember this thing (Me'at Tzori to 25:17). See similarly, Shemos 20:8, and below, 25:17.
- 14. You rebelled against Hashem by refusing to obey His commandments; see Rashi below, 21:18.
- 15. Onkelos typically translates הַהָּאָהָ as he does here: הַּנְהַ רְּגִּז , there was anger (see below, v. 20, and above, 1:37 and 4:21). However, some texts of Onkelos read here: הְּבָּיִף בְּנִיץ בְּנִין , and the anger of Hashem became intense against you, which is how Onkelos generally translates the phrase אָה חָבִּיף, and his anger flared up (e.g., below, 29:26). Beurei Onkelos suggests that Onkelos uses הְּבְּיִף רְנְגִיא here because the reference is to the sin of the Golden Calf, which provoked an especially intense anger. Additionally, this is the term the

⁻ ONKELOS ELUCIDATED

מ בְּעֵלתִי הָהָרָה לַלַחַת לוּחִת הָאֲבָנִים לוּחִת הַבְּלִית אֲשֶׁר־
 מ בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחִי אַבְנַיִּא לוּחִי קְנָמָא הִי בְּנַיְּא לוּחִי קְנָמָא הִי בְּנַרָת יהֹוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיִּלְה גְּזַרְ יִיְּיָ עִמְכוֹן וִיתִבִּית בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִים לַיִּלְה לֵּחָם לְא אֶבְלִית וֹמַיָּא לָא שֻׁתְיתִי: י וִיהַב יְיָּ לִי יָת תְּנִין לֵּחָבֹל לַתִּי וּמַיָּא לָא שְׁתִיתִי: י וִיהַב יְיָּ לִי יָת תְּנִין לְּחָבֹל הַבְּרִים בְּאָצְבְּע אֱלֹהִים וַעְלֵיהוֹן בְּכָל פִּתְנָמִיּא לְּא שְׁתִיתִי: י וִיהַב יְיָּ לִי יָת תְּנִין לְיִבְלִיהוֹן בְּכָל פִּתְנָיִים בְּעָבְיִים בְּאֶצְבְּעְא דִייָּ וַצְלֵיהוֹן בְּכָל פִּתְנָיִא לְּהִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דִייָּ וַצְלֵיהוֹן בְּכָל פִּתְנָמִיִּא לְּהֹי יִנְ עִמְּכוֹן בְּטִיּרָא מִנּוֹ אֶשֶׁתָא בְּיִוֹם הַקְּבָל.
 אִשֶׁר דִּבֶּר יהוֹה עִמְּכוֹן בְּטִיּרָא מִנִּוֹ הְאָשֶׁתִּא בְּיִוֹם הַבְּלָּל פִּתְנָמָיִא בְּיִוֹם הַבְּעָבְיִים בְּבָּלְים בְּבָּוֹן בְּעָבְיִים מְנִיְלְים הְבָּלְים בְּבָּלִים בְּבָּלְים בְּבָּלְים מִנְיִץ בְּיִבְיִּע מְנִיֹּן בְּעָּיִים בְּנִים בְּבָּלְים בְּבָּרָים בְּבָּרָים בְּבָּבְיִים בְּבָּבְיִים בְּבָּבְיִבְּעִים בְּבָּבְיִם מְבְּנִיְא בְּנִיִים בְּבָּיְים בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבְּבְיִים בְּבָּיִים בְּבְּיִים בְּבְּעִים מְנִיּיִי בְּבְּבִייִם בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבָּבְיִים בְּיִים בְּבְּיִבְּיִי מְיִים בְּבִּיוֹם בְּבְּיִים בְּבִינִיץ בְּבְּיִבְּיִים בְּנִייִם בְּיִים בְּבְיִים בְּבִייִים בְּבְּיִים בְּבְּבְיִּעְיִים בְּבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִבְיִּים בְּיִבְּבְיִים בְּיִּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּבְיוֹים בְּבְּיִים בְּיוֹבְים בְּבְּבְיוּים בְּיוֹנְים בְּיוֹים בְּבְיוּים בְּיִבְּיִים בְּיוּבְיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּיוֹם בְּיוֹבְיים בְּבְיוּם בְּיוֹם בְּיוֹים בְּיִים בְּיוֹם בְּיוֹבְיים בְּיוֹם בְּיִים בְּבִּייִם בְּיִים בְּבִיים בְּיִּים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיוֹים בְּיוֹם בְּיִבְיוֹם בְּיִים בְּיִים בְּיוֹבְייִים בְּיִים בְּיִבְיוֹם

- CHUMASH TRANSLATION

⁹ When I went up the mountain to take the Luchos of stone, the Luchos of the covenant that Hashem sealed with you, and I stayed on the mountain forty days and forty nights; bread I did not eat, and water I did not drink. ¹⁰ And Hashem gave me the two Luchos of stone, inscribed by the finger of God, and [what was] on them was in accordance with all the words that Hashem spoke with you on the mountain from the midst of the fire, on the day of the assembly.

ONKELOS ELUCIDATED -

9. בְּמִּפְּקִי לְּטוּרָא — When I went up to the mountain לְמִפֵּג — to take the *Luchos* of stone, לּוּחֵי אָרָנִיִּא — to take the *Luchos* of stone, לּוּחֵי קְיָמָא — the *Luchos* of the covenant that Hashem sealed with you, וּיִהַבִּית בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין — and I stayed on the mountain forty days and forty nights; בִּילִוּת וּמֵיָא לָא שְׁתֵיתִי — bread I did not eat, רוֹין and water I did not drink.

יָת הְרֵין לּוּחֵי אַבְנֵּיִא — And Hashem gave to me יָּהַב יְיָ לִּי — the two Luchos of stone, בְּתִיבִין בְּאֶצְבָּעָא דַייִ — inscribed by the finger of HASHEM, וַצְּלֵיה דִּין בְּאֶצְבָּעָא דִיי — and the inscription upon them was in accordance with all the words that Hashem spoke with you on the mountain מְגוֹ אֶשֶׁתָא בְּיוֹמָא רְקְהָלָא — from the midst of the fire, on the day of the assembly.

Torah actually uses regarding that $\sin{(Shemos\ 32:10)}$. 16. The Hebrew ברת and Aramaic גור [literally, cut] are the terms generally used to describe entering a בְּרִית, covenant. We have thus rendered them seal.

Onkelos translates בְּרִית סִּ מְּהָ or הְּיָהָא, an oath, because it was common practice to seal a covenant or treaty with an oath between the parties ($Rabbeinu\ Bachya$ to $Bereishis\ 15:18$).

17. Elsewhere (below, 10:18), Onkelos translates אָרָים, not simply as bread, but more expansively, as יְוֹינִי, food. Although Moshe ate no food at all during his time atop the mountain, Onkelos uses אַחְיל here, to emphasize that Moshe did not eat even the most basic kind of food, bread (Me'at Tzori).

18. Obviously, Hashem does not have a physical finger. Rambam~(Moreh~Nevuchim~1:66) explains that בְּחָבִים is another way of saying, inscribed~by~"the~word" of God. We find that the heavens are called "the

work of Your *fingers*" (*Tehillim* 8:4), even though we know that "by the *word* of Hashem were the heavens made" (ibid. 33:6). Thus, "finger of God" may simply be a substitute for "word of God."

Onkelos, however, translates our verse literally as "written with the *finger* of Hashem." Understood simply, this is an anthropomorphism, a literary use of a physical term to describe something done by Hashem in a non-physical way. However, as mentioned above (note 6), *Rambam* maintains that Onkelos is always careful to avoid anthropomorphism with respect to Hashem. *Rambam* (*Moreh Nevuchim* 1:66) therefore explains that according to Onkelos, the expression אַצְבַּע אֱלֹהִים in this verse refers to an instrument that Hashem created for the purpose of engraving the *Luchos*. The instrument is called "finger" because it functions as a finger would.

Ramban (Bereishis 46:1) rejects Rambam's explanation that "finger of God" refers to an instrument, and אַנְיָהִי מָקֵץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לְיָלָה נָתַן יהוֹה אַלֵּי אֶת־

אַנְיָהִי מִפּוֹף אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לְיְלָה נָתֹן יהַב יְיָ לִי יָת

אָנְי לְחִת הָאֲבָנִים לְחוֹת הַבְּּרִית: בּ וַיִּאמֶר יהוֹה אַלֵּי קוּם מְּנִיּי אַבְנִיִּם לְחוֹת הַבְּּרִית: בּ וַאְמֵר יִיִּ יִיְ לִי קוּם מְּנִיּי אַבְנִים לְחוֹת הַבְּּרִיע יִבְּ אַשֶּׁר הוֹצָאת מִמִּצְרָיִם סְרוּ הוֹת בִּפְּרִיע מִבָּא אֲבִי חַבִּיל עַמֶּךְ אֲשֶׁר הוֹצָאת מִמִּצְרָיִם סְטוֹ בְּבְּרִיע מִבְּא אֲבִי חַבִּיל עַמֶּךְ אֲשֶׁר הוֹצְאת מִמִּצְרָיִם סְטוֹ בְּבְּרִיע מִבְּא אֲבִי חַבִּיל עַמֶּךְ הִוֹּה לְהָוֹן מַתְּכָא: בּ וַיְּאמֶר יהוָה בַּבְּרִיע מוֹ אַרְחָא דִּי פַּקְּרְתִּנּוּן עֲבֶּרוּ לְהוֹן מַתְּכָא: בּ וַיְּאמֶר יהְיָ בְּבְּרִיע מוֹ אַרְחָא דִּי פַּקֶּרְתִּנּוּן עֲבֶרוּ לְהוֹן מַתְּכָא: בּ וַלְּאַר יהוֹה.

אַלֵּי לֵאמֶר וְאָנִי עָּמִר וְּנִיּמָר עָמָּה הָבִין וְהָא עַם קְשֵׁר קְאָר הוֹא: אָרָף הְוֹּא:

— CHUMASH TRANSLATION

11. וְהָנָה מְּסוֹף אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן — And it was at the end of forty days and forty nights יְהַב יְיָ לִי יָת הְּבִין לּוּחֵי — that Hashem gave me the two Luchos of stone, לּוּחֵי — the Luchos of the covenant.

- ONKELOS ELUCIDATED

¹¹ It was at the end of forty days and forty nights that Hashem gave me the two Luchos of stone, the Luchos of the covenant. ¹² Then Hashem said to me, "Arise, descend quickly from this [place], for your people that you took out of Egypt has become corrupt; they have strayed quickly from the way that I commanded them; they have made themselves a molten image."

12. אָמָר יְיָ לִי — Then Hashem said to me, אָמָר יְיָ לִי — "Arise, descend from HERE quickly,^[19] אָרִי חַבִּיל עַמָּךְ — "for your people that you took out of Egypt has corrupted;^[20] קטוֹ בִּפְרִיעַ — they have quickly strayed — מְן אָרְחָא דִי פַּקְרְתִּנוּן — from the way that I commanded them; עַבְּרִוּ לְהוֹן מַהְּבָּא — they have made themselves a molten image (i.e., the Golden Calf)."

¹³ Hashem said to me, saying, "I have seen this people, and behold! it is a stiff-necked people.

13. אַמֵר יְיָ לִי לְמֵימֶר — And Hashem further said to me, saying, וְאַמֵר יְיָ לֹי קַרְמֵי יָת עַמָּא הָדֵין — "The nature of this people IS REVEALED BEFORE ME, [22] וְהָא עַם קְשֵׁי קְדָל הוא — and behold! it is a stiff-necked people.

cites a parallel verse to ours (*Shemos* 31:18) as proof that Onkelos is not concerned about anthropomorphism. Rather, *Ramban* asserts, whenever Onkelos deviates from the literal translation of a verse relating to Hashem's actions, it is for a Kabbalistic reason.

See *Nefesh HaGer* for another suggested reason that Onkelos translates אַצְבַע literally here.

19. In saying, "descend," Hashem hinted that not only should Moshe go down from the mountain, but he would also have to come down somewhat from his exalted level. He had been awarded greatness in the merit of the Jewish people, and since they were now unworthy, Moshe was banished from his previous heights (*Rashi, Shemos* 32:7; see also *Shemos* 19:24, note 38).

20. "Your people" refers to the eirev rav, whom Moshe had accepted as converts without consulting Hashem (Rashi ibid.). [The eirev rav were a "mixed multitude" from other nations; they left Egypt with the Jewish people (Shemos 12:38).] The Hebrew word מַבָּיל, as well as the corresponding Aramaic term מַבִּיל, are in

the active (pi'el) form: has corrupted [something else]; not "has become corrupt." Hashem was saying that the eirev rav corrupted the Jewish people by inciting them to sin (Rashi ibid.; see note 14 there).

21. The term בְּּבְרִיעַ, quickly, is related to the Hebrew term פרע, "disarray," since acting in haste essentially upends the proper order of things (see, similarly, above, 4:26 note 41, and Shemos 32:8 note 15). By sinning with the Golden Calf, Israel overturned the order that Hashem had prepared for them.

22. Sometimes, Onkelos translates mention of Hashem "seeing" literally (אָדָּוֹי, [Hashem] saw). Other times, he renders it יָבִיי, revealed [before Hashem]. According to Rambam (Moreh Nevuchim 1:48), "Hashem saw" is used when what He saw is positive; but when it is negative, Onkelos uses "revealed before Hashem," to avoid saying that Hashem saw evil.

Ramban (Bereishis 46:1), however, explains that "Hashem saw" is used for something that can simply be seen in the literal sense, whereas "revealed before

ײַ הָבֶרף מִפֶּנְגִּי נְאֲשְׁמִיבִּנּוֹן נְאֶמְחֵי נָת שִׁמְהוֹן מִתְּחוֹת הַשְּׁמֵיִים יִּת שִׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא בּעוֹתָך מְּקְדָמִי נָאָשִׁיצִנּוּן נְאֶמְחֵי נָת שִׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא בַּעוֹתַך

יְאֶעֲשֶׁהֹ אִוֹתְךֶּ לְגִוּי־עָצִוּם וָרֶב מִמֶּנוּ: מּי וָאֵפְן וְאֵבֵּר מִן מּיּרָא וְאָעֲשֶׁהֹ אִוֹתְךֶּ לְצִם תַּפְּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן: מּי וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מון טּיּרָא וְּאָרְ בָּאֲשׁ וּשְׁנֵי לוּחִת הַבְּּרִית עֻל שְׁתֵּי יָבֶי: מּי וְאֵבֶּר וְשָׁבְּי בְּעֵר בְּאֲשׁ וּשְׁנֵי לוּחִת הַבְּרִית עֻל שְׁתֵּי יָבֶי: מּי וַחֲזִיתִי וְיְהַבְּּ הְשָּׁתָא וּתְבִין לוּחֵי קְנָמָא עַל מַּרְמֵּין יְנָי: מּי וַחֲזִיתִי וְהָבְּ הְשָׁתָא וּתְבִין לוּחֵי עֲלָהַכּוֹן עֲבַל מַסֵּכְה עֻבֶּל מַסֵּכְה חְבָּיתוּן בְּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַּקִּיד יְיָ יָתְכֹּוֹן עֵגַל מַחָּכָּא סְיִתְּוֹן בְּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ יִתְכּוֹן: מִּ וַאֲחָדִית בְּקְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַּפִּיד יְיָ יִתְכּוֹן: מִ וַאֲחָדִית בְּקְבוֹן בְּנְבִין בְּעִבְּרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַּקִּיד יְיָּ יְתְכּוֹן עְצֵּל מַחְּכֵּעם לְעִינִיכְּןם: מְעָבְּרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַּקִּיד יְיָי יָתְכּוֹן וּ וְצִּלְּחָ לְּחָא בְּיִי וְתָבַּרְתִּנִין לּחָל לְבֵם לְעִינִיכְן: מִּלְּתִּין לִּיְיִם לְעִבְּרִיע מִן אִרְחָא בְּיִם מַעָּל שָּׁרְתִּיוֹן יְנָי וְתַבַּרְתִּנוֹן לְעִינִיכּוֹן בּבְּיִים לְעֵבִינִינְן לְיִייִם לְּתְבִּיוֹן מִעְבָּרְתִּנִּוּן מִּעָּל מַּתְּנִינִוּן מִיּנִיכּוֹן בּיִּי מִוּנִיכוֹן מִיּיִים לְּתִיתְנוּן מִּעְּיִים מְּעִּינִינוּן מִעָּל מַּתְּבִים מְעָּלִינִיכוֹן מִיּיִים לְּתְּבִּים לְעִינִיכוֹן מִיּיִים לְּיִינִים לְּנִינִינוּן מִיּיִים לְּיִיִים בְּיִים בְּיִבְּיוּן מִעָּל מִבְּתְּנִים מְּעִבּינִינִין מִּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִיתְּנִין מְּעִבּים מְעִבְּיוֹ מְיִים מְּיִּים מְּעִּיִבּיוֹן מִיִיּים מְּיִּים בְּיִים בְּיִיבִּים מְּנִבּים מְּנִינִיןן בּיִים בְּיִים בְּיוֹים מְּיִים מְּיִים מִּיְיִים מְּיִּים מְּעִּיבִּיוֹן מִּיּיִים מִּיּוֹ מִיּיִבּיוֹן מִיּיִבְּיוּן מְיִבּיּים בְּיִיבּיוֹן מִיּיִבְּיִּיוּ מִיּבְּיִים מִּיְיִיִים מִּיְיִים מִּיְיִים מְּיִּים מְּעִבּיבוּן מִּיִים מִּיּיִים מִּיְיִים מִּיִּיִים מְּיִּיִים מִּיְיִים מִּיְיִּיִים מִּיְיִּים מְּיִּים מִּיְיִים מְּיִים מִּיְיִּיִים מִּיְיִים מִּיּבְּיִּים מִּיְיִּיְיִיּיִי מְּיִים מְּיִּיְיִיּיִים מִּיְיִים מְּיִים מְּיִים מְּיִּיְיִים מְ

— CHUMASH TRANSLATION

¹⁴ Release Me, and I shall destroy them and I shall erase their name from under the heavens, and I shall make you into a nation that is mightier and more numerous nation than they!" ¹⁵ I turned and descended from the mountain, and the mountain was burning in fire, and the two Luchos of the covenant were on my two hands.

16 Then I saw and behold! you had sinned to Hashem, your God; you had made for yourselves a molten calf; you had strayed quickly from the way that Hashem commanded you. ¹⁷ I grasped the two Luchos and I threw them from upon my two hands, and I shattered them before your eyes.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 14. אַנַח בְּעוּתְךְ מִקְּרָמֵי DESIST FROM YOUR PLEADING BEFORE אַרְאָמָי and I shall destroy them יָאֶמֶיצְנוּן and I shall erase their name from under the heavens, יְאָעְבֵּד יִתְךְּ לְעֵם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן and I shall make you, through your descendants, into a nation that is mightier and more numerous than they!"
- 15. אָהְפְּנֵיתִי וּנְחָתִּית מִן טוּרָא I turned and descended from the mountain אַבְּער בְּאֶשָׁתָא and the mountain was burning in fire, וְטוּרָא בָער בְּאֶשָׁתִא and the two Luchos of the covenant were on my two hands.
- 16. נְחֵנֵיתִי וְהָא חַבְּתוּן קֵּדֶם יְיָ אֱלְהֲכּוֹן Then I saw, and behold! you had sinned before Hashem, your God; עֲבַדְתּוּן you had made for yourselves a molten calf; שְנַל מַתְּכָא you had strayed quickly from the way that Hashem commanded you.
- 17. וּרְמִיתנּוּן בּתְבֵין לוּחַיָּא I grasped the two Luchos וּרְמִיתנּוּן I grasped the two Luchos וּרְמִיקנּוּן יְדִי and I threw them from upon my two hands, וְתַבַּרְתִּנוּן לְעֵינֵיכוּן and I shattered them before your eyes.

Hashem" is used to reference *perceiving* something that needs observation and close examination. Hashem's statement regarding Israel's nature emerged not from mere "seeing," but was "revealed before Him" via His deep discernment and evaluation. See, similarly, *Shemos* 2:25 note 37.

23. Moshe had not been pleading at all, so why did Hashem tell him to desist? *Rashi* (*Shemos* 32:10, from *Berachos* 32a) explains that Hashem actually meant to hint to Moshe that it was *up to him* to pray

on behalf of the Jews: If Moshe would refrain from praying, Hashem's anger would flare and He would annihilate the Jewish people; but if Moshe would not desist, and actually would pray, then Israel would be spared. Moshe immediately prayed, before descending from the mountain, and saved the Jewish people from annihilation, as the passage in Shemos (32:14) states: חוֹנְּלָּחֵם ה' עַל הָרֶעָה אֲשֶׁר דְּבֶּר לְעֲשׁוֹת לְעֵמוֹ Hashem reconsidered regarding the bad that He had said He would do to His people. [See further, note 26.]

יח וְאֶשְׁתַּטָּחִית קָּדֶם יוֹם בְּרָאשׁנָּה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יוֹם וְאַרְבְּעִים יִּיְ בְּקַבְּעִים יִּיְ בְּקַבְּעִים יִּיְ בְּקַבְּעִים לְא שְׁתְיתִי עַל בָּל־חַטַּארְבֶבֶם לִיא שְׁתִיתִי עַל בָּל־חַטַּארְבֶבֶם לִילְנוֹ לַחְמָא לָא אָבֶּלְיתִי וּמַיָּא לָא שְׁתִיתִי עַל בָּל חוֹבַתְּכוֹן בִּיְשְׁבִּי וְבִּישׁ בְּּבְיּשׁ בְּּרָם יִיְּ לְאַרְנִּיְ בְּעִים יוֹם וְעָבִים יִּיְ לְאַרְנִיּיְ בְּעִים וְהַבְּעִים הְרָבִּישׁ בְּיִי בְּיִשְׁתְּע בְּבְעִים יְבְּיִשׁ בְּבִישׁ בְּבְיִים וְנְבִּחְיֹבִים לְיִא וְבְבִּישׁ בְּבִיים יְנִי לְאַבְּיִם לְאָשְׁבִּים רְנְזָיִא וְחַמְּתָא וְיִבְּעִם בְּבְּעִם הַבְּתִּוֹם לְאָבִין וְהַחֲמָּת יְהוֹה אֵשֶּׁר בְּצְבְיף יהוָה עֲלֵיכָם בְּבְּעִם הַבְּוֹית יִיְבִיוֹן וְקְבָּיל וְיִי אֲלְתִי בְּבְּעִם הַבְּוֹתְיִי אַף בְּנִישְׁתִי בְּבָּעִם הַרְּזִיּא הְבָּבִים וְיִּשְׁמָע יהוֹה אֵלֵי צָּיִם בַּבְּעָם הַבְּיִבּעִם הַרְיּוֹא הַיִּנִים וְיִבּיוֹן וְקְבָּיל יִי אָרְכֵים וַיִּיְבְּעִים יוֹם וְנִיבְּעִים הִינוֹן וְקְבָּעִים הְּיִבּיוֹ בְּבְּעִים הְנִיוֹן וְקְבָּעִים הְנִיוֹן בְּבְּעִים הְנְבוֹי וְבְּבְּעִים הְנִיוֹן וְבְּבְּעִם הְנִינְא וְהְבִּיִים בְּבְּעִם הְנִינְיִים בְּבְּעִים הְּנִבּיוֹ וְנְבְּבְּעִים הְּאִים בְּבָּעִים הְיוֹם וְנִיבְּעִים בְּבִּעִים בְּבְּעִים הְּבִּיוֹם וְבִּבְּיִים בְּיִים בְּבְּעִים הְּבִּים בְּבְּעִים הְּבִּים בְּבְּעִים הְּיִבּיוֹים וְבִּבְּיִים בְּבְּבְעִים הְּבְּיִים בְּבְּבְעִים בְּבְּבְעִים בְּבִּבְּעִים בְּבְּבְעִים הְּבְּבִים בְּבִיים בְּיִבְּבְיִים בְּבּבְּעִים בְּבִּים בְּבִּבְּעִים הְּבֹיוֹ וְבְּבְיּבְיוֹם וְיִבְבְּיִים וְּבְּבִיים בְּבִּיים בְּבִּיְעִים בְּבִּים בְּבְּעִים בְּבִּיים בְּבּבְּיוּ בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּבּיים בְּבִּיים בְּבְּיִים בְּבְּיוֹם בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּבְּיוּים בְּבּבְּיים בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבִּיים בְּבְּיוּם בְּבִיים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְּעִים בְּיוֹם בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִי

בּוֹ בַּיּוֹס נִקְרַנְּה הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָתֵל בְּשִׁמְּחָה, וְחָמֵר לוֹ לְמְשֶׁרָה "סַלַּמְפִּי בִּדְבָרֶךְ" (במדבר יד, כ), לְבָךְ הוּקְבַּע לִמְחִילָה וְלְמִבֶּי שְׁלִּ הְמִּבְי יד, כ), לְבָךְ הוּקְבַּע לִמְחִילָה וְלְסִלִּיחָה. וּמִבּיִן שֻׁנְּהְרַנִּיה בְּרָצֹוֹן שָׁלֵם, שָׁלֶּמֵמר בְּחַרְבָּעִים שֶׁל לוּחוֹת חֲקְרוֹנִים בְּרָצוֹן חֲקף הָחַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן, חֲמוֹר מִעַשָּה י, י), מַה הָרִחֹשׁוֹנִים בְּרָצוֹן חֵאף הָחַחְרוֹנִים בְּרָצוֹן, חֲמוֹר מִעַשָּה אמלעיִם היוּ בכעם (סדר עולם פרק ו: מנחומא כי תשא לא):

(יח) נָאֶתְבַפּל לְּבְנִי ה׳ בָּרְאשׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם. שְׁנֶּחֵמר ״וְטַפֶּה לָטֵלֶה אֶלְ הֹ׳ אוֹנִי אֲכַפְּרָה״ ושמות לב, טֹ, בְּחוֹסָה עֲלִיִּיה נְעַפֶּרָה״ ושמות לב, טֹ, בְּחוֹסָה עֲלִיּה נְתְעַבְּרִים וְתִּשְׁעָה בְּחָב, נִתְנְלְה בְּשְׁתִּיִם יוֹס, נִתְנְלוֹה כָלִים בְּעֶשְׂרִים וְתִּשְׁעָה בְּחָב, שָׁהוּא עָלָה בְּשְׁתִּיָּה עָשָׁר בְּחַמוּוּז. בּוֹ בֵּיוֹס נִתְרָנְה הַנָּה בְּחָבֹי בְּרוֹף הוּא לְיִשְׁרָחֹל, וְחָמֵר לְמִשֶׁה: ״בְּסְל לְךְ שְׁנֵי לְחֹת״ ושם לד, או, עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹס, נִמְנְאוֹ בָּלִים בְּיוֹס הַכִּפּוּרִים. לד, או, עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹס, נִמְנְאוֹ בְּלִים בְּיוֹס הַכִּפּוּרִים.

- CHUMASH TRANSLATION -

¹⁸ Then I threw myself down [in prayer] before Hashem as the first time — forty days and forty nights, bread I did not eat and water I did not drink — for all your sins that you sinned, doing that which is evil in the eyes of Hashem, to anger Him, ¹⁹ for I was frightened because of the wrath and the burning anger with which Hashem became angry with you to destroy you; and Hashem listened to me at that time as well.

- ONKELOS ELUCIDATED -

18. אָשְׁתַּשְׁחִית קֵּדֶם יְיָ בְּקְדְמִיתָא — Then I prostrated Myself in prayer before Hashem like the first time — אַרְבְּעִין וְמִאָּן וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
— forty days and forty nights, [25]
— bread I did not eat and water I did not drink — לַחְמָא לָא שְבִּלִית וּמַיָּא לָא שְתִיתִי — I prayed for forgiveness for all your sins that you sinned, לְמֵעְבַּר — לְמֵעְבַּר — לְמֵעְבַּר — doing that which is evil BEFORE Hashem, TO PROVOKE ANGER BEFORE Him,

19. אֲרֵי רְחֵלִית מִקְּדֶם רְגְוָא וְחֵמְתָא — for I was frightened because of the wrath and the burning anger דִּי רְגֵּו וְיִי בְּנוֹ וְיִי בְּנוֹ יְיִי בְּנוֹ לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן — with which Hashem became angry with you to destroy you; וְקַבִּיל וְיִ צְלוֹתִי אַף בְּוִמְנָא הַהִיא — and Hashem ACCEPTED MY PRAYER at that time as well.[26]

24. Literally, spread myself out — see Bamidbar 11:32. This refers to prostrating oneself; i.e., lying on one's face, with arms and legs outstretched.

25. "Like the first [time]" does not mean that he had previously *prayed* for forty days, because in fact, Moshe's first stretch on Mount Sinai was primarily not spent in prayer; the Jews sinned only at the *end* of those forty days. Rather, "like the first [time]" refers to *how long* Moshe remained on Mount Sinai when he received the first *Luchos* (vv. 9,11). He now prayed for Israel after the sin of the Golden Calf for *as long as* he had been on the mountain the first time — forty days and forty nights (*Chizkuni*; *Marpei Lashon*).

The *Luchos* were broken on the 17th of Tammuz. Moshe ascended the next day (the 18th) to pray, so this forty-day period ended on the 29th of Av. At that time, Hashem forgave the people to a degree, and He told Moshe to carve out a second set of *Luchos* on which He would inscribe the words that had been on the first *Luchos*. The next day (Rosh Chodesh Elul), Moshe ascended the mountain for yet a third set of forty days and nights, which culminated on Yom Kippur with Hashem forgiving them *wholeheartedly* and Moshe bringing down the second *Luchos* (*Rashi* here and to 10:1: see *Mizrachi*).

26. Just as Hashem had accepted Moshe's prayer at the

רּ וּבְאַהַרֹן הִתְאַנַּף יהוֶה מְאֻד לְהַשְׁמִירֵוֹ וָאֶתְפַּבֵּל גַּם־בְּעַד בּוֹעַל אַהַרֹן הָתָאַנַּף יהוֶה מְאָד לְשִׁיצִיוּתֵהּ וְצַלֵּיתִי אַף על בּּוֹעַל אַהַרֹן הָנָה רְנֵּז מִן קָּדָם / לַחַרָא לְשֵׁיצִיוּתֵהּ וְצַלֵּיתִי אַף על ייִ

אַהַרֹן בָּעַת הַהְּוֹא: כּא וְאֶת־חַטַּארְכֶּם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעַגֶּל
אַהַרֹן בְּעַדְנָא הַהִּיא: כּא וְיָת חוֹבַתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוֹן יָת עִגְּלָא
לְכַּקְחְתִּי נְאֶשְׂרְף אֹתְוֹ | בָּאֵשׁ נָאֶבֹּת אֹתְוֹ טָחוֹן הֵיטֵׁב עַד יְסֵבִית וְאוֹקֵדִית יָתֵהּ בְּנוֹּרָא וְשָׁפִּית יָתַהּ בְּשׁוֹפִינָא יָאוֹת עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפֶּר נָאַשְׁלֹך אֶת־עֲפָלוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר: יְנְהַ בַּקִּיק לְעַפֶּר נָאַשְׁלֹך אֶת־עֲפָלוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר:

- י"כד

לְכַפֵּר מֶחֲנָה, וּמֵתוּ שְׁנַיִם וְנְשְׁחֲרוּ הַשְּׁנָיִם וויקרא רבה י, ה; מדרש אגדה: (בא) טָחוֹן. לְשׁוֹן הנֶוה, כְּמוֹ הָלוֹךְ וְכָלוֹת [נ"א: "הָלוֹךְ וּבָלוֹת וֹב"א: "הַלוֹךְ וּבָלִי (בראשית כו, יג)], מולאנ"ט בַּלע"ז:

(כ) וּבְאַהֶּרֹן הִתְּאַנַּף ה׳. לְפִי שֶׁשֶׁמִע לָכֶס: לְהַשְּׁמִידוֹ. זֶה כִּלוּי בָּנִיס, וְכֵן הוּח חוֹמֵר "וְחַבְּמִיד בְּרִיוֹ מִמַּעַל" (עמוס ב, ט; פּלוּי בָּנִיס, וְכֵן הוּח חוֹמֵר "וְחַבְּלֵי בַּם בְּעַד אַהַרֹן. וְהוֹעִילָה מְפּלָּמִי ויקרת רבה ז, ח): זָאֶתְפַּלֵל גַּם בְּעַד אַהַרֹן. וְהוֹעִילָה מְפּלָּמִי

— CHUMASH TRANSLATION —

²⁰ And Hashem became very angry at Aharon, to destroy him, so I prayed also for Aharon at that time. ²¹ Your sin that you made — the calf — I took and burned it in fire, and I pounded it, grinding it well, until it was fine as dust, and I threw its dust into the stream that descended from the mountain.

- ONKELOS ELUCIDATED -

20. אָקרן הָוָה רְגַז מן קֵּדְם יִיְ לַחֲרָא — And at that time, THERE WAS very much ANGER FROM BEFORE HASHEM AGAINST Aharon, בְּעַרְיָה אַף עַל אַהָרן — to destroy him, וְצַלֵּיתִי אַף עַל אַהָרן — so I prayed also for Aharon at that time. [28]

21. יְנִת חוֹבְתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן יָת עֶגְלָּא — Your sin that you made — i.e., the Golden Calf^[29] — יְנָת הָנִוּרָא — I took, and burned it in fire, אוֹפָּינָא יְאוֹת — and I GROUND it up WITH A GRINDER, very well, עד דִי הְנָה דְפִיק לְעַפְּרָא — until it was fine as dust, יְרְמֵית מִן טוּרָא — and I threw its dust into the stream that descended from the mountain.

end of the first forty days, when He reconsidered His threat to annihilate the Jewish people (see note 23), He accepted "as well" Moshe's prayer of the middle forty days (*Ramban*; see further below, 10:10 note 15).

Here, Onkelos refers to Moshe's supplication as אָלְהֹתִיּ, my prayer, whereas above (v. 14), he says הָבְּעהָּהָ, [desist from] your pleading. This is consistent with Onkelos to Shemos (32:10-11), which draws the same distinction between Hashem's instruction to Moshe to desist from "pleading," and Moshe's subsequent "prayer." These terms represent two different types of prayer. "These terms represent two different types of prayer, like those that Jews pray regularly; בְּעוֹתָא refers to a special, personal supplication for the needs of the moment. This is the sort of prayer that Moshe, in his greatness, would normally bring before Hashem (see Meshech Chochmah, Harcheiv Davar, and Chidushei HaGriz [stencil] to Bereishis 48:22).

By using these different terms in the two verses, Onkelos resolves a difficulty: Since Hashem explicitly told Moshe not to pray, how could Moshe then begin to pray? Rashi explained that Hashem's instruction was a hint that Moshe should pray (see note 23). According to Onkelos, though, the explanation is that Hashem barred Moshe from בְּעוֹתָה, your "pleading," i.e., the exalted special supplication that Moshe would normally pray, but He did not bar him from the standard prayer called אַלוֹתָא. Moshe therefore offered a standard prayer before Hashem, in which he incorporated the special request laid out below (vv. 26-29) and in Shemos 32:11-13 (Haamek Davar there, v. 11).

- 27. Hashem was angry at Aharon because he listened to Israel at the events of the Golden Calf (*Rashi*).
- 28. Aharon was meant to be punished by the death of his sons. The prayer of Moshe preserved the lives of two of the four sons (*Rashi*).
- 29. The Golden Calf itself the physical object is referred to as Israel's "sin" that they made (*Ibn Ezra*; *Chizkuni*).

יַתכוֹן

— CHUMASH TRANSLATION —

²² And at Taveirah, and at Masah, and at Kivros Ha-Taavah, you were angering Hashem, 23 and when Hashem sent you from Kadesh-barnea, saying, "Go up and possess the Land that I have given to you" — then you rebelled against the word of Hashem, your God; you did not believe Him and you did not listen to His voice. 24 You have been rebels against Hashem from the day I knew you!

ONKELOS ELUCIDATED

- 22. וברלקתא And in addition to making the Golden Calf, you committed other sins:[30] AT "CONFLAGRATION,"[31] — and AT "TEST,"[32] יבקברי דמשאלי — and AT "GRAVES OF THE REQUESTERS,"[33] יָי הֵוִיתוּן הַדָּם יִי — you were PROVOKING AN-GER BEFORE Hashem,
- 23. וְכַר שָׁלַח יִי יַתְכוֹן מֵרְקָם גֵּיאָה לְמֵימֵר and when Hashem sent you from REKAM GE'AH,[34] saying, סקו ואחסינו ית ארעא די יהבית לבון — "Go up and possess[35] the Land that I have given to you" — וְסָרֶבְתּוֹן עַל גְּוֵרֶת מֵימְרָא דֵייַ אֱלְהַבּוֹן — then you REFUSED to follow the decree of the word of Hashem, your God; שימנתון לה — you did not believe Him הימנתון לה — and you did not ACCEPT HIS WORD.[36]
- 24. מְסַרְבִין הֵוֵיתוּן קַדָם יִי You have been REFUSERS BEFORE Hashem היומא דידעית יתכון — from the day THAT I first knew you!
- 30. In v. 7, Moshe urged the people to remember all the times they had provoked Hashem's anger from the day they left Egypt until this time. In vv. 8-21 he discussed the sin of the Golden Calf, and now he lists a number of other sins (Malbim).
- 31. At this place, the people found a pretext to complain against Hashem, and were punished with a fire that annihilated the people "at the ends of the camp." To mark this, the place was named Taveirah — Delekta in Aramaic — which means "Conflagration" (Bamidbar 11:1-3).
- 32. This place was originally called Rephidim. When Israel arrived there, there was no water. The people quarreled with Moshe, demanding water, and they tested Hashem, questioning whether He could provide water in the Wilderness. Moshe was told to strike a certain rock with his stick, and it produced water. Moshe called the place Masah U'Merivah, "The Test and The Quarrel" (Shemos 17:1-7).
- 33. This refers to an incident in which the rabble among

the nation craved meat and made a "request," in the form of a challenge doubting Hashem's ability to provide it. Hashem sent quail, which proved deadly for many who ate the quail and perished. Moshe named that place Kivros HaTaavah, which translates literally as "Graves of the Craving," but which Onkelos renders, "Graves of the Requesters" (see Bamidbar 11:4-35, and note 5 there).

Generally speaking, Onkelos leaves Hebrew names intact. However, where they are descriptive of an event that happened there (as in our verse), Onkelos translates the name (see Mizrachi to Bereishis 14:6). Alternatively, he translates the names here because the point was to rebuke Israel by mentioning the events that took place there (Chizkuni). See further, Ramban, Bereishis 41:45.

- 34. This is the Aramaic name for Kadesh-barnea; see above, 1:2 note 10.
- 35. See above, 1:8 note 21.
- 36. This refers to the incident with the Spies; see Bamidbar, Chs. 13-14.

בּה וֶאֶתְנַפֵּל לְפְנֵי יהוֹה אֵת אַרְבָּעִים הַיֶּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיֶּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיֶּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיֶּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיֶּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיְּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיְּנִי יִיּת אַרְבָּעִים הַיְּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיְּנִי יִיּת אַרְבָּעִים הַיְּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיְּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַיְּוֹם וְאֶתְּבָּעִים הַיְּיִם בְּיִלְבָּעִים הַיְּיִם בְּיִרְ אֲשְׁרִּחוֹה לְּהִשְׁמִיּד אֶתְבֶּוֹ יִיּ אֲלְהִים לָּא תְּחָבֵּל עַמְּךְּ וְצְעְרְבְּבְּעִים בְּיִרְ בְּבְּרְיִם בְּיִרְ וְצְלְרְבְּ אֲשְׁר־הוֹצֵאתְ מִמִּצְרִים בְּיִרְ וְצְלְּבְרָבְ הִי שְׁבְּרָבְיִם לְיִצְחָלְ וֹלְאַבְרָיִם בְּיִרְ בְּבְּרְבְּרְ הִי אַפְּקְמָּא מִמִּצְרִים בְּיִרְ וְצְלְיִתְּלְ אֲלְרִים בְּיִרְ בְּבְּרְבְּרְ הִי אַפְּקְמָּא מִמְצְרִים בְּיִרְ וְצְלְבְּרְ הְשְׁעְרֹ וֹלְצְבְרָיְהְ לְצִבְּרִים לְּיִצְחָלְ וֹלְיְצְלְכְרִ בְּיִבְּלְ לְצְבְרָיְהְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָלְ וֹלְיִעְלְכְּב אַל־תִּמְיִּלְ וְצְבְּרָיִם בְּיִרְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָלְ וֹלְיִעְלְכְּב לִישְׁ מְתְנִבְּי וְלְבְּתְ וְלְבְּיִים בְּיִרִים בְּיִרְ לְאַבְרָיְהְ לְאִבְרְיִם לְּיִיְעְלְב אַבְּרְלְיִים וְלְבְּיִים לְּיִיעְלְב לִים בְּעִיים בּיוֹיְשְׁלִי וְכְלְעִי לְבְּבְייִוּ וְלְצִבְּרִיךְּ לְאַבְרִיף לְאַבְרִיף לְאַבְרִיף לְאַבְרִיף לְאַבְרִיף לְּאַבְרִיף לְאָבְרִיף לְאָעִיוֹ וְלְבְּיִיתְ בְּבְּעִייִם הְבִּיְעִים הְיִיִּמְעִים הְּבִּיְיִים בְּיִייִם בְּרְעָבְייוּ וְלְבְּצִּעְרִי הְּלְצָאִים הְיּבְיִיוּ אִרְעָאִי דְיִי אִּבְעָא הִיי שְּבְּבְּתִיוּ הְיִיבִיאִרְעָא דִי בְּיִרְעִיּא רְעָא דְיִי הִיּלְאָא דִיי אַרְעָא דִין וֹי וְלְחִבּבְּיוֹם בְּיִיוֹם וְנְבְּבְּעִים בְּיִים בְּבְּיוֹם וְּעְבְּבְייִים בְּרְעָא בְּיוֹ בְּיִבְיִים בְּבְעִים הְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְיים בְּיִים בְּיוֹים וְּבְיִים בְּבְּעִים הְיּבְייִים בְּרְעִבְיוּ וְּיִים בְּיִים בְּיוֹי וְיִים בְּיִים בְּיוּים בְּיוּבְייִים בְּבְעִים בְּיוּ וְּבְיִים בְּיִים בְּיִבְּיוּ בְּיוֹים בְּבְיִים בְּיִים בְּיוֹם בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוּבְייוּ בְּ

(בה) נָאֶתְנַפֵּל וגו'. אַלּוּ הֵן עַנְּמָס הָאַמוּרִים לְמַעְלָה (לעיל פסוק יח), וּרְפָלָן כָּאוֹ לְפִי שֶׁבְּתוּב בָּאוֹ סֵדֶר מְּפִלָּחוֹ, שֶׁנְּאֲמַר "ה' אֱלֹהִים (בה) נָאֶתְנַפֵּל וגו'. אַלּהִים אָלָה אַלְחָת עַמְּדּ וגו' " (פסוק כו):

— CHUMASH TRANSLATION —

 25 Now. I threw myself **down** before Hashem the forty days and the forty nights that I threw myself down, for Hashem had spoken of destroying you. ²⁶ I prayed **to** Hashem and I said, "Hashem, God, do not destroy Your people, Your heritage, whom You redeemed in Your greatness, whom You took out of Egypt with a strong hand. 27 Remember Your ser-Avraham, Yitzchak, and Yaakov; do not turn to the stubbornness of this people, and to its wickedness and to its error, 28 lest the land from which You took us out say, 'For lack of **Hashem's** ability

— ONKELOS ELUCIDATED –

- 25. אַשְּׁתַּטְּחִית קֶּרָם יְיָּ Now, after you made the Golden Calf, אין איַתַּטְּחִית קָּרָם יְיָ PROSTRATED MYSELF in prayer before Hashem יָת אַרְבְּעִין לִילָּוְן דִּי אִשְׁתַּטְּחִית the forty days and the forty nights that I PROSTRATED MYSELF, אַבִי אֲמֵר יְיָ לְשִׁיצָאָה יָתְכוֹן הַלְּמִין לְשִׁיצָאָה יָתְכוֹן for Hashem had spoken of destroying you.
- 26. וְצַלֵּיתִי קֶּדֶם יְיָ וַאֲמֶּרִית I prayed BEFORE Hashem and I said, יְיָ אֱלֹהִים לָא תְחַבֵּל עַמֶּךְ וְאַחֲסְנְתָּךְ "Hashem, God, do not destroy Your people, Your heritage, דִי בְּרַקְתָּא בְּתָקְפָּךְ whom You redeemed WITH YOUR STRENGTH,[39] דִי אַפֶּקְתָּא מִמִּצְרַיִם בְּיַר whom you took out of Egypt with a strong hand.
- 27. אַדְכֵּר לְעַבְּרָיְהְּ לְּאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֵקֹב Remember the merit of Your servants, Avraham, Yitzchak, and Yaakov. לָא Do not turn Your attention to the stubbornness of this people, וּלְחוֹבֵיהוֹן וְלַחֲטָאֵיהוֹן and to THEIR SINS and to THEIR ERRORS,
- 28. דִּילְמָא יֵימְרוּן דָּיְרִי אַרְעָא דִּי אַפֶּקְתָנָא מִתַּמֶּן lest the INHAB-ITANTS OF THE land from which You took us out (Egypt) say, מְדְלֵית יוּבְלָא קַּרְם יִי — 'For lack of ability BEFORE HASHEM

^{37.} Having mentioned some of the other sins that the people committed, Moshe returns to the narrative of his prayers on their behalf after they made the Calf.

^{38.} These are the forty days mentioned in v. 18.

^{39.} It is unclear why Onkelos translates בְּנְדְלֶּך, in Your greatness, as בְּנְדְלֶּך, with Your strength. Possibly, it is because he understands the next clause of the verse — whom You took out of Egypt with a strong hand — as

וִאַחֲסַנִתַרְ עַמַרְ

אמר לטורא

לנה להם על מלחבת המשפן, ובצלחל עשה משפן תחלה וַאַמַר כַּדְ מַרוֹן וַכַלִים (ברכות נה.). נִמְצַׁא זָה מַרוֹן אַמֵר הַיָּה, ווהו שהיה יוצא עמהם למלחמה, ואותו שעשה בצלאל לא יַצַא לַמְלַחָמָה חֻלַּא בּימִי עַלִי, וְגַעַנְשוּ עַלַיו וְנְשַבָּה (ירושלמי שקלים ו, א):

(א) בַּעָת הַהָוא. לְסוֹף חֻרְבַּעִיס יוֹס נְתְרַנֻּה לִי וְאַמֵּר לי פַּסֶל לָדְּ וַמְתַר כַּדְּ וַעֲשִית אַרוֹן, וַמַגִי עַשִיתי מְרוֹן תחלה (פסוק ג), שבשחבת והלוחות בידי היכן חתנם ותנחומת י). ולא זה הוא הַאַרוֹן שַעשה בּצַלְאַל, שַהַרֵי מִשְׁכַן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים, כי ברדתו מן ההר

CHUMASH TRANSLATION -

to bring them into the Land of which He spoke regarding them, and because of His hatred of them did He take them out to put them to death in the Wilderness.' 29 Yet they are Your people, Your heritage, whom You took out with Your great strength and Your outstretched arm."

10.

¹At that time Hashem said to me, "Carve for yourself two Luchos of stone like the first ones, and go up the mountain to Me, and make for yourself an Aron of wood.

- ONKELOS ELUCIDATED -

לאַלוּתְהוֹן לְאַרְעָא דִּי מַלִּיל לְהוֹן — to bring them (i.e., the Jewish people) into the Land of which He spoke To them, [40] ומְדֶּסְנֵי יתהון — and because HE HATES them, אַפֶּקנוּן לְקַטַלוּתִהוֹן — He took them out of Egypt to KILL THEM in the Wilderness.'[41]

29. ואָנון עַמָּך וְאַחֵסָנִתְּך — Yet they are Your people, Your heri-די אַפַּקתא — whom You took out of Egypt ברבער מרממא — with Your great strength and Your UP-LIFTED arm."

10.

1. אָמֵר יִיָ לִי — At that time,[1] אַמַר יִיָ לִי — Hashem said to פַסָל לַךְ תְּרֵין לוֹחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי — "Carve for yourself two Luchos of stone like the first ones,[2] יוַסָק לְקָרְמֵי לְטוּרָא and go up the mountain to be BEFORE Me, וְתַעְבֵּד לַךְּ אֲרוֹנָא דאעא — and make for yourself an Aron (Ark) of wood in which to place the new *Luchos*.[3]

an explanation of this clause (Me'at Tzori; cf. Nesinah LaGer).

- 40. See above, 1:11 note 24.
- 41. If Hashem had destroyed Israel, the Egyptians would have claimed that this was His original intent; see Shemos 32:12.
- 1. I.e., at the end of the forty days and nights that Moshe prayed for Hashem to forgive the Jewish people (Rashi; see above, 9:18 note 25).
- 2. The first *Luchos* were both carved and inscribed by

Hashem Himself (Shemos 32:16); these were carved by Moshe, and then inscribed by Hashem (Ramban).

3. This was not the Aron of gold and acacia wood that was used in the Mishkan, which was made by Betzalel after Moshe came down from the mountain the second time. Rather, this was an Aron made entirely of wood that was made by Moshe now, before he went up the second time (Rashi; Ramban). [The first time Moshe went up, Hashem did not command him to make an *Aron*, because Hashem knew that the first Luchos would be broken, so no *Aron* would be needed (*Ramban*).]

הווֹ בַּאַרָון: גוַאַעַשׂ ושמתם ג וַעֲבַדִית בַאַרוֹנַא: קַדִמַאֵי וּסלקית לטוּרא כקדמאי שטין על-הלחת כמכתב רַ וַיִּכתב לוחיא וכתב ית ככתבא קדמאה יהוה אליכם אשׁתא מגוֹ בטורא עמכון ויתנם יהוה אלי: ה ואפן לל הַוֹאָתִפּנֵיתִי וּנְחַתִית הּ טוּרַא יַת תַמַן

- 2. יְאֶבְתּוֹב עַל לוֹחַיָּא And I shall inscribe on the Luchos יָת בּרְתָּא דִּי הַבּרְתָּא the words that were on the first Luchos that you shattered, וּתְשַׁוֵינוּן and you shall place them (the second Luchos) in the Aron."
- 3. נְשֶבְּדִית אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שׁטִּין So I made an Aron of acacia wood, וּפְּסָלִית תְּרֵין לּוֹחֵי אַבְנַיָּא בְּקַדְמָאֵי and I carved out two Luchos of stone like the first ones, וּסְלֵקִית לְטוּרָא and I went up the mountain וּתְרֵין לּוֹחָיָא בִּידִי with the two Luchos in my hand.
- 4. וּבְתַב עַל לּוּחַיָּא [Hashem] inscribed on the Luchos יָת עַשְּׂרָא like the first inscription, יָת עַשְּׂרָא הַ the Ten Statements (i.e., Commandments) that Hashem spoke with you on the mountain from the midst of the fire, בְּיוֹמָא דְקְהָלָא on the day of the assembly, יִיהֶבנוּן יִי לִי and Hashem gave them to me.
- 5. אָתְפְנֵיתִי וּנְחָתִית מִן טוּרָא I turned and went down from the mountain, וְאַרְנְא דִּי עֲבְדִית and I placed the Luchos in the Aron that I had made, וַהֲווֹ תַּמְן and they remained there, as Hashem commanded me.

[—] CHUMASH TRANSLATION —

² And I shall inscribe on the Luchos the words that were on the first Luchos that you shattered, and you shall place them in the Aron."

³ So I made an Aron of acacia wood, and I carved out two stone Luchos like the first ones, and I went up the mountain with the two Luchos in my hand. 4 He inscribed on the Luchos like the first inscription, the Ten Statements that Hashem spoke to you on the mountain from the midst of the fire, on the day of the assembly, and Hashem gave them to me. ⁵ I turned and went down from the mountain, and I placed the Luchos in the Aron that I had made, and they remained there as Hashem commanded me.

ONKELOS ELUCIDATED

^{4.} See above, 4:12 note 23.

וּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעֵּוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנִי יַעֲקָן מְוֹסֵרָה שָׁם מֵּתְ וּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטֶלוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנִי יַעֲקָן לְמוֹסֵרָה תַּפֶּן מִית אָבְרֵל וַיִּקָבֶר שָׁם וַיְכַהֵּן אֶלְעָזֶר בְּנִוֹ תַּחְתִּיוֹ: זְ מִשְּׁטְּ אַהְרֹן וְאִתְקְבַּר תַּפֶּן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזֶר בְּנָה תְּחוֹתְוֹהִי: זְ מִתַּפֶּן אַבְּרֵל וְשִׁמֵּשׁ אֶלְעָזֶר בְּנֵה תְּחוֹתְוֹהִי: זְ מִתַּפֶּן אַבְּרֵל וְשָׁמֵשׁ אֶלְעָזֶר בְּרֵה תְּחוֹתְוֹהִי: זְ מִתַּפְּן נְשְׁבֵּר וַמְּלִין וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בְּרָה וְמִן בְּחָלִין דְּמַיִּין: נְטְלִּה וְמִן הְּמִיִּן: לְנָשְׁבָּת אַרְעָא נָגְּדָא נַחְלִין דְּמַיִּין: נְטֶלִּי וְמִיּבְי אַרְעָא נָגְּדָא נַחְלִין דְּמַיִּין: נְטֶלִּה וְמִן בְּתְלִין דְּמַיִּין:

בְּגִי לֵוִי וְהָרְגוּ מִבֶּס וְחַבֶּס מֵהֶס, עֵד שֶׁהֶחֵזִירוּ אֶחְכֶס בְּדֶרֶהְ חַזְרַמְכֶס (ירושלמי סוטה א, י) וּמִשְׁס חַזְרְבֶּס הַבְּדְּבֹּדָה, הוּאֹ חֹר הַבְּרְבָּדְ" (שם פסוק טו: (ז) וּמִן הַבְּבְּבֹדָה וֹגוֹי. וּבְמוֹסֵרָה עַשִימֶס חֵבֶל בָּבַד עַל מִימָחוֹ שֶׁל חַבְּרֹן שַׁגְּרְמָה לָכָס וֹאֹח, וְנִדְמָה לָכֶס בְּאִילוּ מֵת שֶׁס (פרקי דרבי אליעזר פרק יו). וְסַמַךְ משֶׁה פּוֹכָחָה זוֹ לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, לוֹמֵר שֶׁקְשָׁה מִיסָתוֹ שֶׁל צַדִּיקִים לִפְּנֵי הקב"ה בִּיוֹס שָׁנִשְׁבְּרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת (ויקרא רבה כ, יב), וּלְהוֹדִיעֲךְ שְׁהִּרְשָׁה לוֹ מַה שֶּׁאָמְרוּ בּוֹ הַלּוּחוֹת (ויקרא רבה כ, יב), וּלְהוֹדִיעֵךְ בִּיוֹס שְׁעַבוּ בּוֹ חֹת העַגל (ירושלמי יומא א, א; ויקרא רבה כ, יב): (1) וּבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה. מָה עִנְין זֶה לְכָחוֹ. וְשִׁדֹּ, וְכִי מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן כָּסְעוּ לְמִוֹסֵרָה. מָה עִנְין זֶה לְכָחוֹ. וְשִׁדֹּ, וְכִי מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן נָסְעוּ לְמִוֹסֵרָה, וַהַּלֹח מִמּוֹסֵרָה בָּחוּ לְבְנִי יַעֲקָן, שָׁבְּבֹּרְן, וְהַלֹח בְּהֹר הָהָר מָת, וֹבְּלֹח בְּהֹר הָהָר. מָלֶּח אַ וַחֲשֹׁב וֹחְמִנְיָה שָׁם מֵת אַהְרֹן, וְהֲלֹח בְּהֹר הָהָר. מָלֶּח אַ וַחֲשֹׁב וֹחְמִנְיָה וְמִשְׁבְּבֹר בְּהָר הָהָר מִמְּיִם וֹחֹת, בְּשֶׁמֵח אַבְּרוֹ בְּהִר הָהָר לְמִיְרָה מִשְּׁבִים וֹחִת, בְּשָׁמִח אַבְּרוֹ בְּהִר הְהָר לְמִיְרָה, וְבְּלִה בְּהִר הְהָר הְהָר לְמִיְרָה, וְבְחַבְּיִם לַנְחִמוּ לָכִס מִמְּלְחָמִה מֵבְּר, וְנְתַבְּּתְ עַנְנִי כְבּוֹר, וְרַחְשָׁם לַכֶּם מִמְּלְחָמִה כָּשְׁ בְּתֹר הַמְּבְּלוּ עַנְנִי כְבּוֹר, וְבַחְשָׁם לַּמְחוּ לֵבְי בְּעָקוֹ, וּמִשְׁם לְמוֹסֵרָה, שָׁם לִמְחִבּיל בְּבִי יַעֵּקון, וּמִשְׁם לְמוֹסְרָה, שָׁם כִּלְחִמוּ לֵבִי בְּנִין, וּמִשְׁם לְמוֹסֵרָה, שָׁם כִּלְחִמוּ לֵבִי בְּעִין בְּנִים בְּבִיּל בְּעִים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִּן בְּבְּיִים לְמִיּבְן, וּמִשְׁם לְמוֹסְרָה, שָׁם לְמוֹמְרָה, שָּבְּעוֹם בְּבִיים בְּנִים יִעָּקוֹ, וּמִשְׁם לְמוֹבְרָה, שִׁבְּרִים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּעִים לְּמִבְּים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים לְּבִיתוּ בְּבִּיים בְּבִייִם בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִייִם בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִּים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִּים בְּבִיים בְּבִּים בְּבִיים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִבּיים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִם בְּבִּים בְּבִיים בְּבִּים בְּיִים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבְּים בְּבִּים בְּבִים בְּבְּים בְּבְּים בְּבְּים בְּבְּים בְּבְּים ב

CHUMASH TRANSLATION —

⁶ The Children of Israel journeyed from Be'eiros Beneiyaakan [to] Moseirah; there Aharon died and he was buried there, and Elazar his son ministered in his place. ⁷ From there they journeyed to Gudgod, and from Gudgod [to] Yotvasah, a land of streams of water.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 6. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטָלוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעְקּן לְמוֹסֵרָה The Children of Israel journeyed in the fortieth year from Be'eiros Beneiyaakan To Moseirah; בְּמִן מִית אָהֶרֹן there Aharon died תַּמָן מִית אַלְעָוָר בְּרֵה תַּמָן and he was buried there, בּרֵה בְּרֵה תַּמָן and Elazar his son ministered as Kohen Gadol in his place.
- 7. מִתַּמָן נְטָלוּ לְגֻּדְגֹּד From there they journeyed to Gudgod, אַרְגֹא and from Gudgod TO YOTVAS, אַרְעָא a land FLOWING WITH streams of water.
- 5. Be'eiros Benei-yaakan ("the Wells of Benei-yaakan") is referred to in *Parashas Masei* simply as Benei-yaakan. Moseirah is identified there as Moseiros (see *Bamidbar* 33:30-31).
- 6. There are several difficulties with this verse: (a) Why does Moshe mention this particular journey here? (b) In *Parashas Masei* (ibid.), it is clearly stated that the journey went in the opposite direction, from Moseiros to Benei-yaakan. (c) The death of Aharon took place at Hor Hahar, *not* in Moseirah (see ibid. vv. 37-39, and *Devarim* 32:50), yet our verse says that it happened in Moseirah!

The explanation is that by mentioning this journey Moshe alludes to another misdeed for which he is rebuking Israel. After Aharon died at Hor Hahar, the Clouds of Glory departed, and the King of Arad attacked Israel (*Bamidbar* 21:1). The people became frightened, and fled back toward Egypt, retracing their steps from one encampment to the next, arriving finally at Benei-yaakan, and from there to Moseirah. This reverse journey is the one described in our verse. Moshe sent the tribe of Levi to bring them back. At Moseirah they fought a battle in which Levi prevailed, and brought Israel back. However, before leaving

Moseirah, the people mourned intensely for the death of Aharon, which had ignited this tragedy. They mourned so deeply that it was as if Aharon had actually died and been buried there. This is why our verse says that Aharon was buried in Moseirah. By mentioning the journey from Be'eiros Benei-yaakan to Moseirah, Moshe rebuked Israel for their flight.

This rebuke would seem to be out of place, because Moshe is in middle of discussing the period right after the Golden Calf, which happened in the first year after the Exodus from Egypt, and in v. 8, he returns to this time period. Why does he interrupt with mention of these *later* events? Moshe means to compare them to the events of the Golden Calf, so as to teach two lessons: (a) that the death of the righteous (Aharon) is as difficult before Hashem as the breaking of the *Luchos*, and (b) that Hashem considered the people's attempt to return to Egypt to be as bad as the sin of the Golden Calf (*Rashi* here and to v. 7).

- 7. In Bamidbar (33:32-33), this place is called Chor-hagidgad.
- 8. Onkelos translates יָּטְבֶּתָה as "to Yotvas," which implies that the name of the place was "Yotvas." [The π at

הְּבָעֶת הַהָּוֹא הִבְּדִיל יהוה אֶת־שֵׁבֶט הַבֵּוֹי לְשֵׂאת
הְּבְעָת הַהִּיא אַפְּרֵשׁ יְיֶ יָת שִׁבְּטָא דְלֵוִי לְמִשֵּל
אֶת־אֲרָוֹן בְּרִית־יהֹוָה לַעֲמֹד לְפְנֵי יהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ
יָת אֲרוֹן בְּרָית־יהוָה לַעֲמֹד לִמְקֵם זְּדָם יְיֶ לְשַׁמְּשׁוּתֵה וּלְבָרֶכְא
בִּשְׁמֹוֹ עֻד הַיְּוֹם הַזָּה: יֹּ עַל־בֵּן לְא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה בִּשְׁמֹה עַד יוֹמָא הָבִיו: יֹ עַל־בֵּן לְא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה בִּשְׁמֹה עִד יוֹמָא הָבִיו: יֹ עַל בּּן לָא הָנָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִב־אֶחֶיוֹ יהוֹה הְוֹּא נַחֲלָתוֹ בִּאֲשֶׁר הִבֶּר יהוָה אֱלֹהֶיךְ לְוֹ: עִבּי אֵלְהָךְ לְוֹ: עִב אָחָוֹהִי מַהְּנָן דִּיהַבּ אַחְטַנְתֵּה בְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ אֶלָהָךְ לְוֹ: לֵהִי אֶלְהָךְ לְוֹ: לִבְּאַ הָּוֹל יְיָ אֵלְהָךְ לְוֹ: בִּאַחְוֹהִי מַהְּנָן דִיהַבּ אְנִהְן בְּתָבְיה בִּמָּא דִי מַלִּיל יְיָ אֵלְהָךְ לִה:

י"בס

בֶּקְמוּנְקָס: לָשֵּׁאת אֶת אֲרוֹן. סְלְוַיָּס: לַעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ לְשְׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ. הַכּהְנִיס, וְהוּחׁ נְּזִיחַׁת כַּפְּיִס וערכין לִשְׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ. הַכּהְנִיס, וְהוּחֹ נְקִיחַת כַּפְּיִס וערכין יתֹ): (ט) עַל בֵּן לֹא הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק. לְפִי זֶהוּבְּקְנוֹ לַעֲבּוֹדַת מִזְבָּק וְחֵינִן פְּנוּיִין לַחֲרוֹם וְלִזְרוֹשָ: ה׳ הוּא נַחֲלַתוֹ. נוֹטֵל פְּרָס

(ח) בָּעֵת הַהִּוֹא הַבְּדִּיל ה׳ וגו׳. מוּסְבּ לָעְנְין הָרְחֹשׁוֹן: בָּשָׁת הַהָּוֹא. בַּשָּׁנָה הָרְחֹשׁוֹנָה לְנֵחֹסְכֶס מִמְּלְרַיִס וּטְעִיסֶס בְּעֵת הַהָּוֹא. בַּשָּׁנָה הָרְחֹשׁוֹנָה לְנֵחֹסְ מִכֶּס מִמְּלְרַיִס וּטְעִיסֶס בְּעֵנֶל, וּבְנֵי לֵוֹי לֹחְ עָעוֹ, הְבְּדִּילֶס הַמְּקוֹס מִכֶּס. וְסְמַךְ מְקְרָח זֶה לַחַעוֹר בְּיָה בְּנִי לֵוֹי חֻלָּח עִמְדוּ לַחַ עַעוֹ בָּה בְּנֵי לֵוֹי חֻלָּח עִמְדוּ

- CHUMASH TRANSLATION -

⁸ At that time, Hashem set apart the tribe of Levi to carry the Aron of the Covenant of Hashem, to stand before Hashem to serve Him and to bless in His Name until this day. ⁹ Therefore, Levi did not have a portion and an ancestral heritage with his brothers; Hashem is his heritage, as Hashem, your God, had spoken regarding him.

ONKELOS ELUCIDATED

- 8. בְּפְרֵשׁ יְיָ יָת שְׁבְּטָא דְלֵוִי At that time, אַבְּרָשׁ יְיָ יָת שְׁבְטָא דְלֵוִי Hashem set apart the tribe of Levi לְמִטֵּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא to carry the Aron of the Covenant of Hashem, בִּייִ to stand before Hashem בְּרָם יְיִ to serve Him and to bless the people in His Name עַר יוֹמָא until this very day. בוֹין until this very day.
- 9. עַל כֵּן לָא הָוָה לְלֵוִי חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עִם אֲחוֹהִי Therefore, Levi did not have a share and a heritage in the Land with his brothers; מַתְּנָן דִּיהַב לֵה יִיְ THE GIFTS THAT Hashem PRESENTED TO HIM, אַנוּן אַחֲסָנְתָה THEY ARE his heritage, בְּמָא דִי מַלִּיל יִיִ as Hashem, your God, has spoken to him.

the end of the word means "to."] However, in *Bamidbar* (ibid. vv. 33-34), Onkelos refers to this place as לָּטְבְּתָה "Yotvasah." For discussion, see *Me'at Tzori* here and to *Bamidbar* 33:22, and *Teshuvos* בית אב״א (Rappaport), Vol. 1 §45, p. 287.

- 9. I.e., after the sin of the Golden Calf. Moshe now returns to the period he was discussing before interrupting (v. 6) with the journey from Be'eiros Benei-yaakan to Moseirah (*Rashi; Ramban; cf. Chizkuni*).
- 10. This was done by the Leviim [specifically, by the Levite family of Kehas] (*Rashi*; see *Bamidbar* 4:4). The other Levite families Gershon and Merari carried other components of the Mishkan; see ibid. vv. 21-33.
- 11. This refers to *Bircas Kohanim*, in which the Kohanim bless the people of Israel (*Rashi*).
- 12. This was a reward given to the tribe of Levi for remaining faithful at the incident of the Golden Calf. Moshe mentions it here to emphasize that just as Levi proved faithful then, so too they proved faithful when

Israel, attempting to return to Egypt, journeyed to Moseirah (*Rashi*).

13. Since the tribe of Levi must serve in the Mishkan and Beis HaMikdash, they are not free to cultivate the land, and therefore receive no portion of land, but are supported directly from the house of the King (Rashi). This support, says Onkelos, takes the form of the various gifts that Hashem bestowed upon the tribe of Levi: the sacrificial parts and tithes given to Kohanim, and the tithes given to Leviim, as detailed in Bamidbar 18:8-32. Onkelos' explanation is consistent with Sifrei (to the parallel verse in Bamidbar; ibid. v. 20), which explains that I am your share means: at My table you will eat, referring to the gifts.

Alternatively, the verse's statement that Hashem is Levi's "share and heritage" can be understood to refer to the privilege Levi has in being able to focus on Hashem's service. Since the Leviim have no heritage of land to distract them from the *avodah*, and they receive the special gifts, they are free to serve Hashem

יְנְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָּר כַּיָּמִים הָרְאשׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים יִנְאָנִהְ הְנִיתִּי קָאֵם בְּטוּרָא בְּיוֹמִיָּא קַרְמָאֵי אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לְיָמָה וְנִישְׁמַע יהוֹה אֵלֵי גַּם בַּפַּעַם הַהִּיא לְא אָבָא יְיִ עְלַוֹן וְקַבִּיל יְיָ צְּלוֹתִי אַף בְּוֹמְנָא הַהִּיא לְא אָבָא יְיִ בְּעִם וְיָבֹאוּ לְחַבְּלוּתְרְ: יא וַאָמֵר יְיִ לִי קּוּם אֱוִיל לְמַטּוּל קֵּדֶם עַפָּא וְיֵצְלוּן לְּמָבּוֹ עָתָת לְהָבְּי יִיּ לִי קּוּם אֱוִיל לְמַטּוּל קֵּבְי עַפָּא וְיֵצְלוּן וְיְבָּלִיוּן יְתְבִּי בְּעָתִי לְאֲבֹתָם לְתָת לְהָבּי וְיִבְּלוּוְ יְיִבְּיִים יְיִבְּלוּוְ יְמְבּי בְּבָּעְתִי לַאֲבֹתָם לְתָת לְהָבּי וְיִבְּלוּוּן יְתְּבִּי יְעָבָּה וְיִבְּלוּוֹן יְתְבִּי יִישְׁרָאל מַא יִי אַלְהֵּר שׁאַלָּר מִבּע מִנְּר יִּבְּיִי יִשְׂרָאל מֵא יִי אַלְהַרְ שִׁבָּע מַנְּר מִבְּע מַנְּי יִישְׁרִאל מֵא יִי אַלְהַרְ שִׁבְּע מַנְּר מִבְּע מִנְּיִים יִיִּיִם יִיִּיִים יִיִּים יִיִּיִים וּיִבּע מִנְּיִים וּיִבְּעִבְּיִים יִיִּיִים וּיִּים בְּבָּיִם עִּבְּיִים אָבְּיִם בְּבְּעָבְים בְּבִּיִים בְּבְּיִים עִּיְנִים וּיִבְּעִים וּיִבְּעִים וּיִבְּעִים וּיִבְּעִים וּיִבְּעִים וּיִבְּעִים וּיִבְּים וּיִבְּעִים וּיִים בְּיִבְּעִים וּיִים בְּנִימִים לְּעִבְּים בְּעִבְּיִם בְּבְּעִבְּים בְּבְּעִבְּים בְּבְּיִים בּיוֹבְבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים וְּעִבְּבָּת וְיִבְּעִים וּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בּיִּבְּיוֹם בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּעִים וְּנְבְּבְּעִים וּעִבְּיוּ בְּבְיִים בְּיִּבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּנִים בְּיִבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּבְּיִים בְּבְּיִבְים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִבְיּיוּים בְּיִים בְּיִבְיּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְּיוּ בְיִים בְּיבְּיוּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִייִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיוֹים בְּיוּים בְּיוּבְייוּים בְּיִי

י"כן

(יא) וַיּאמֶר ה׳ אַלַי וגו׳. אַף עַל פּי טְּפַרְמֶּס מַחֲהַכִּיוּ וּטְטִיסֶס בָּעֵנֶל אָמֵר לִי "לֵךְ נְחֵה אֶׁת הָעָס וגוּן" (שמוח לב, לד): (יב) וְעַתָּה יִשְּׂרָאֵל. אַף עַל פִּי שֶׁעֶשׁיסָס כְּל זֹחֹת עוֹדֶכּוּ רַקְמִיוּ וְהְבָּחוֹ עֵלֵיכֶס, וּמִכָּל מַה שֶׁחֲטָחֹסֶס לְפָנָיו אֵימוֹ שֹׁאֶל מִכָּס בִּי אִם לִיִּרְאַה וֹגו׳. וְרַבּוֹמֵינוּ דָרְשׁוּ מִכְּחֹן: שֹׁאֶל מִכָּס בִּי אִם לִיִּרְאָה וֹגו׳. וְרַבּוֹמֵינוּ דָרְשׁוּ מִכְּחֹן:

מְזוּמֶן מְבֵּיח הַמֶּלֶּךְ: (י) וְאָבֹרִי עֲמַרְתִּי בָהָר. לְקְבֵּל הַלּוּחוֹת הָאַמְרוֹנוֹת. וּלְפִי שֶׁלֹחׁ פֵּירֵשׁ לְמֵעְלָה כַּמָּה טָמֵד בָּהֶר בַּעֲלִיָּה הַאֲמַרוֹנוֹת. וּלְפִי שֶׁלֹחׁ פֵּירֵשׁ לְמַעְלָה כַּמָּה טָמֵד בָּהֶר בַּעֲלִיָּה אַמְרוֹנִה זוֹ, חָזַר וְהְסְחִיל בָּה: בַּנְמִים הָראשׁנִים. שֶׁל לּוּחוֹת הָראשׁוֹנוֹת, מֵה הֵס בְּרְנוֹן אַף אֵלוּ בְּרָלוֹן, אֲבָל הָאָמְלָעיִים שַׁמִרדִּמִי שְׁס לֹהתפּלֹל עליכס היוּ בכעם ומדר עולם פרק וו:

---- CHUMASH TRANSLATION -

¹⁰ I **stood** on the mountain as on the first days — forty days and forty nights — and Hashem **listened to me** this time, as well; Hashem did not wish to destroy you. ¹¹ Hashem then said to me, "Arise, go on the journey before the people, and let them come and inherit the Land that I swore to their forefathers to give them."

¹² Now, O Israel, what does Hashem, your God, **ask** of you?

ONKELOS ELUCIDATED -

- 10. ואַנא קְּוֹמָיָא קְּיוֹמֵיָא קְּרָמְאֵי —And I REMAINED STAND-ING on the mountain to receive the second Luchos as on the first days, אַרְבְּעִין יִמְמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוֹן forty days and forty nights, ההיא and Hashem ACCEPTED MY PRAYER this time, as well; לא אֲבָא יִי לְחַבְּלוּתָך —Hashem did not wish to destroy you.
- 11. אַמִר יְיִ לִּי Hashem then said to me, עַּמְא װְצֵּלֵּוֹן "Arise, go on the journey before the people, יְיַצֵּלוּן and let them come and inherit the Land דִּי and let them come to their forefathers to give to them." [16]
- 12. וּכְעַן יִשְׂרָאֵל And now, O Israel, מָא יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ what does Hashem, your God, SEEK from you?[17]

without disturbance (see *Rambam*, *Hil. Shemittah VeYovel* 13:12; *Haamek Davar*, *Bamidbar* 18:20; see also *Ibn Ezra* here).

- 14. This refers to the third period of forty days and nights, when Moshe received the second *Luchos* (see 9:18, note 25). The words "as the first days" teach that this period was not like the second forty days, when Hashem was angry with Israel; rather, these forty days were like the first forty days, when Hashem had goodwill toward Israel (*Rashi* here and to 9:18).
- 15. That is, just as He accepted my second prayer (see 9:19 note 26), so too He accepted my third and final prayer, detailed in *Shemos* 34:9 (*Ramban* here and to 9:19; see *R' S.R. Hirsch*). As a result, He forgave Israel

wholeheartedly for the sin of the Golden Calf (see ibid. note 25).

16. Even though Israel had strayed from Hashem with the sin of the Golden Calf, Hashem still told Moshe to lead them to Eretz Yisrael (*Rashi*). [This was Hashem's response to Moshe's second prayer; see above, 9:19 note 26. and *Shemos* 32:34.]

17. Despite your sinfulness, Hashem shows compassion and requires that you do only the following (*Rashi*).

When שאל is used in the sense of "ask," Onkelos translates with the same term — שאל — which is used also in Aramaic (e.g., below, 18:16). Here, though, שאל is used in the sense of "seek" or "require." [This is one meaning of the English word "ask" as well.] Therefore,

בִּי אִם־לְיִרְאָָה אֶת־יהוֹה אֱלֹהֶיךּ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכִיוֹ וּלְאַהֲבָה אֵלָהֵן לְמִרְחַל קֵּדָם יִיָּ אֵלָהָרְ לִמְהָרְ בְּכָל אָרְחָן דְּתָּקְנָן ְ וּלְמִרְחַם בֵּרְמִּוֹהִי

אֹתוֹ וְלַצְבֹּר אֶת־יהוֹה אֱלֹהֶרְ בְּכָל־לְבֶּבְךְ וּבְּכָל־נַפְּשֶׁךְּ:

אַתוֹ וְלַצְבֹר אֶת־יהוֹה אֱלֹהֶרְ בְּכָל־לְבָבְךְ וּבְּכָל־נַפְּשֶׁךְ:

ג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְּוֹת יהוֹה וְאֶת־חֻקֹּתְיוֹ אֲשֶׁר אֲנֹבִי מְצַוְּךָּ

הֹיוֹם לְטִוֹב לֶךְ: יִ הָּא דִייִ וְיָת קְנִמְוֹהִי דִי אֲנָא מְפַּפֶּר לֶּרְ

הֹיוֹם לְטָוֹב לֶךְ: יִ הָּא דִייִ אֱלְהָרְ הַשְּׁמֵיִם וּשְׁמֵיִי הְשָׁמֵיִי הַשְּׁמֵיִים וּשְׁמֵיִי הְשְׁמֵיִים וּשְׁמֵיִים וּשְׁמֵיִים וּשְׁמֵיִים הַשְּׁמֵיִים וּשְׁמֵיִים הַשְּׁמֵיִים וּשְׁמֵיִים הְשְׁמִיִי שְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁמִיִּא וּשְׁכִּיִּה בְּהִיםּם בָּבֶּם מִבֶּל־הָעְמִים בִּינִם הַאָּהָרְ אִבְּיִי יִיִּ לְמִרְחַם הַאָּרָה אַרְעָּא וְכָל דִי בִּהּ: יוּ לְחִוֹר בַּאֲכָהָתְּךְ צְבִי יִיִּי לְמִיִּה בְּיִם הַבְּיוֹם הַנָּוֹה בְּבִים מִבֶּל־הָעְמִים בַּיִּוֹם הַאָּהָרְ שְׁמִיִּא הְיוֹיִם בְּיִבְם הְנִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הְיִבְּים הַנְּבִּים הַבְּיִבְם מִבְּיִבְם מִבְּיִבְם הְנִבְּים הַנְּיִם הְנִיבְּים הְּנִיבְם הְּנִבְים הְנִבְיִּים בְּנִבְים הְּנִבְים הְנִבְיִם הְּנִבְיהוֹוֹן בְּבְּיִבוֹן בְּבְּנִיהוֹוֹן בְּנְבִיהוֹוֹן בְּבְּיִבְים הְּנִבְיהוֹן בְּבְּיהוֹן בְּנִבְּיהוֹן בְּבְּיִבְיוֹם הְנִבְיִים הְבִּבְּים הְנִבְיִים הְּנִבְיִם הְנִבְיּחִוֹן בְּבְּיחוֹן בְּבְּיִבְיִשְׁיִים בְּנְיִיהוֹן בְּנְבְיחוֹן בְּבְּבִיחוֹן בְּבְּבִיחוֹן בְּבְּיחוֹן בְּבְּיחוֹן בְּבְּיִבְּיחִים בְּיִבְּיחוֹן בְּבְּבִּיחוֹן בְּבְּיִבּיחוֹן בְּבְּיחוֹן בְּבְּיִבְּיחוֹן בְּבְּיִבְּיחִים בְּיִבְּיִים בְּיִּבְיִיחוֹן בְּנְבִיחוֹן בְּבְּבְי בְּבְּבְּיתְּיִבְּיחוֹם בְּבְּבְּיחוֹין בְּבְּבְיתוֹים בְּבְּבְיתוֹים בְּבְּבְּבְיוֹבְיבְּבְּבְּיתוּיוֹי בְּבְיּבּיחוֹים בְּבְּבְּיתוֹים בְיִיבְּבְּיוּהוֹים בְּבִּבְּיתְיבְּבְּבְּבְּיוּ בְּבְּיּבְּיוֹ בִּבְּיבְּיוֹי בְּבְּיּבְּיוֹים בְּבְּבְּיוֹבְּבְּיוּבְייִים בְּיוֹבְיבְּבְּבְייִי בְּבְּייוֹי בְּבְּיבְּיוּיבְייוּ בְּיִבְּיוּים בְּיִבְּיוֹי בְּבְּיבְּיוֹי בְּבְּיבְּיוּים בְּיִבְּבְּבְּבְייִבְייִי בְּבְּעְרִייִבְּיִבְּיוּבְיּבְּיוּים בְּיבְּבְּייוּבְייִים בְּבְּבְּבְ

הַפּל פִּידֵי טָמֵיִס חוּן מִיִּרְאַת טָׁמָיִס וּבּרכוּת לג:): (יג) לִשְׁמֹר (טו) רַק בַּאֲבֹתֶיךְ חָשַׁק ה׳ מִן הַפּל. [וּבְזַרְעָם, בְּמִי,] אֶת מִצְוֹת ה׳. וְאַף הִיא לֹא לְהִנֶּס אֶלֶּא לְטוֹב לֶךְ, בָבֶם. בְּמוֹ טָאַפֶּס [רוֹאִיס אָתְכֶס] הַשְׁוּקִיס מִבָּל הָטַמִּיס שַׁמְּקַבְּלוּ שַׂכָר: (יד) הַן לַה׳ אֱלֹהֵיךְ הַפֹּל. וְאַף עַל פִּי כֵן

— CHUMASH TRANSLATION —

Only to fear Hashem, your God, to go in all His ways and to love Him, and to serve Hashem, your God, with all your heart and with all your soul, 13 to observe the commandments of Hashem and His decrees, which I command you this day for your good. 14 Behold! To Hashem, your God, are the heavens and the upper heavens, the earth and everything that is in it. 15 Only your forefathers did Hashem desire, to love them, and He chose their offspring after them — you from all nations, as this day.

- ONKELOS ELUCIDATED -

קהָהָן לְמִּדְחַל מְּדָם יְיָ אֵלְהָן — Only to have fear before Hashem, your God, הוא – לְמִהְרָּ בְּכָל אָרְחָן דְּתָקְנָן קַרְמִוֹהִי — to go in all the ways — אַלְמִרְחַם יָתָה — and to love Him, וּלְמִרְחַם יָתָה בְּכָל לִבְּךְ וּבְכָל נַפְשְׁךְ — and to serve before Hashem, your God, with all your heart and with all your soul,

- 13. לְמִטֵּר יָת פְּקוֹדַיָּא דֵייְ וְיָת קְנְמוֹהִיי to observe the commandments of Hashem and His STATUTES דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא which I command you on this day, דִין THAT IT MAY BE GOOD FOR YOU.
- 14. הָא דַייָ אֱלְהָךְ Behold! The possessions of Hashem, your God, שְׁמֵיָא וּשְׁמֵי שְׁמֵיָא הַשְׁמֵי שְׁמֵיָא הַשְׁמִי שְׁמֵיָא הַשְׁמִי שְׁמֵיָא הַבָּה the earth and everything that is in it.
- 15. לְחוֹר בַּאֲבָהְתְּךְ צְבִי יְיִ Only your forefathers did Hashem desire, וְאִתְרְעִי בַּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן to love them, וְאִתְרְעִי בַּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן and in their merit, He showed favor to their offspring after them, to you, מְּבֶּל עֲמְמֵיָא from among all other nations, בְּיוֹמָא הָרֵין as you see on this day, that you are favored above all other nations. [20]

Onkelos translates it as תָּבֶע, demand (Lechem VeSimlah).

18. The choice of whether to fear God and go in His ways is given to Man; everything else is in God's hands.

Therefore, the verse says that Hashem asks of us *only this* (see *Rashi*).

19. See above, 8:6 note 9.

20. Rashi, with Mizrachi and Gur Aryeh.

שוּ וּמֵלְהֶּתֹם אֶת עָרְלֵת לְבַבְּכֶם וְעָּרְפְּבֶּם לְא תַקְשׁוּ עוֹד: יוּ אֲנִי
וּ וְתַעְדוֹן יָת שַפְּשׁוּת לִבְּכוֹן וּקְדָלְכוֹן לָא תַקְשׁוֹן עוֹד: יוּ אֲנִי
יהוָה אֱלְהֵיבֶׁם יְהוּא אֱלָהִי הַאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנֵים הָאֵל
יִיְ אֱלְהֵכוֹן הוּא אֱלָהּ דִּיָנִין וּמְנִי מַלְכִין אֱלָהָא
יִיִּ אֱלָהְכוֹן הוּא אֱלָהּ דִּיָנִין וּמְרָ וְמָבִי מְלְכִין אֱלָהָא
הַגָּרְל הַגִּבְּרֹ וְהַנּוֹלָא יְשָׁר לְא־יִשְׂא פָנִים וְלָא יִקַּח שְׁחְדָא:
בַבְּא גִבָּרָא וּיְחִילָא דִי לֵית קֵדְמְוֹהִי אֲפִּין וְאַף לְקַבָּלָא שְׁחְדָא:
מַפְּב לֹא יִמְם לֹא

– רש"י

(טז) עָרְלַת לְבַבְּבֶּם. אוֹטֶס לְבַבְּכֶס וְכִיפּוּיוֹ: (יז) וַאֲדֹנֵי יִשָּׂא פָנִים. אָס פִּפְּרְקוּ עוּלוֹ: וְלֹא יִקַּח שׁחַד. לְפַיִּיסוֹ הָאֱדֹנִים. לֹא יוּכַל שוּס חָדוֹן לְהַנִּּיל הֶתְּכֶס מִיָּדוֹ: לֹא בָּיִל אוֹכָל שׁוּס חָדוֹן לְהַנִּּיל הָתְּכֶס מִיָּדוֹ: לֹא

— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁶ You shall cut away the barrier of your heart and no longer stiffen your neck. ¹⁷ For Hashem, your God — He is the God of the powers and the Master of the masters, the great, mighty, and awesome God, Who does not show favor and Who does not take a bribe.

— ONKELOS ELUCIDATED —

- 16. וְתַּאְדּוֹן יָת טֵפְּשׁוּת לִּבְּכוֹן YOU SHALL REMOVE THE FOOLISH-NESS of your heart עוֹד — and your meck you shall no longer stiffen. [22]
- 17. אֲבִי יִיְ אֱלָהַכּוֹן הוּא אֱלָה דַּיָּנִין For Hashem, your God, He is the God of JUDGES הְּבִין בְּלָבִין and the Master of KINGS, בְּבִּא וּדְחִילָא the great, mighty, and awesome God, בְּבָא גִּבְּרָא וּדְחִילָא BEFORE WHOM THERE IS NO FAVORITISM, בּיִּא שְׁחְרָא וְאַף לָא לְקַבָּלָא שְׁחְרָא NOR IS THERE before Him a possibility TO ACCEPT A BRIBE. [26]
- 21. The general meaning of יערל is "barrier" or "blockage" (Rashi here and to Shemos 6:12). When used with respect to the heart, as in our verse (עַרְלֵּת לְבַרְבֶּע), it means that the person is blocked off from understanding, leading to sin. Onkelos conveys this idea by referring to the blockage as "foolishness of the heart" (see also Vayikra 26:41), for a person does not sin unless a spirit of foolishness enters him (Sotah 3a). The term שפט connotes foolishness a fool is commonly referred to as a שִׁשָּׁ (Nesinah LaGer; see Nefesh HaGer). [Alternatively, שטט means "fat," referring to the metaphorical barrier surrounding the heart (Lechem VeSimlah; see Yeshayah 6:10; Radak, Shorashim שיט.]
- 22. I.e., do not be like your forefathers who learned the wicked ways of the Egyptians, and then were stiffnecked and stubborn about changing their behavior, which resulted in the sin of the Golden Calf. As the verse states regarding those who committed that sin (above, 9:13): עם קשה ערף הוא , it is a stiff-necked people (Ramban).
- 23. The root אַלהֵי as in the phrase אלה is sometimes sacred, referring to God, and sometimes non-sacred. In this phrase, both usages appear. The first word אֵלהִי is sacred, meaning, the God of. The second word הַאֵלהִים is non-sacred (Maseches Sefer Torah 4:5). According to some, it refers to angels (Ramban; Rabbeinu Bachya; see Bereishis 32:29); according to others, it refers to the world's various natural forces, all of which are under Hashem's governance

- (Haamek Davar; R' S. R. Hirsch; see Nefesh HaChaim, 1:2). However, Onkelos interprets אַלהִּים to mean "judges," which is how this term is occasionally used in the Torah; see Shemos 21:6; 22:7 (Nefesh HaGer). [This fits well with the continuation of the verse, which refers to God as a Judge who accepts no bribe.]
- 24. The phrase אָרנֵי הָאֶרנִים, Master of the masters, means that Hashem is the Ruler over mortal rulers (see Rashi). This is Onkelos' understanding as well; therefore, he translates אֲרנִים as kings (Nefesh HaGer). According to Ramban, on the other hand, אֲרנִים refers to celestial beings.
- 25. Hashem does not show favor by withholding punishment from those who sin (*Rashi*, with *Mizrachi*). Even the truly righteous are punished for their occasional sins; their misdeeds are not ignored (*Rabbeinu Bachya*).

[However, when it is not a matter of punishing sin, but simply a question of how Hashem relates to people, Hashem does indeed show special favor and kindness to those who follow in His ways. The Gemara (*Berachos* 20b) relates that the angels posed a question regarding our verse: "Do You not show favor to the Jewish people?" Hashem responded that He shows favor to Israel because they are scrupulous in blessing Him after eating. Hashem sees the loyalty and appreciation of the Jewish people and responds in kind (*Cheifetz Hashem* there). See further, *Rosh Hashanah* 17b-18a.]

26. Hashem cannot be appeased by donating offerings

יח עֹשֶׂה מִשְׁפֵּט יָתָוֹם וְאַלְמָנֶה וְאֹהֵב גֵּׁר לָתֶת לְּוֹ לֵחֶם וְשִׂמְלֵה:
יח עָבֵּד דִּין יִתָּם וְאַרְמְלָא וְרָחֵם גִּיוֹרָא לְמִתַּן לֵה מָזוֹן וּכְסוּ:
יט וְאֲהַבְתָּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גַּרִים הָיִיתֶם בְּאֶנֶרץ מִצְרָיִם: בּ אֶת־
יִי וְתִרְחָמוּן יָת גִּיוֹרָא אֲרֵי דַּיָּרִין הְנִיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרֵיִם: בּ יָת
יהוְה אֱלֹהֶיךְ תִּירָא אֹתְוֹ תַעֲבְרֹד וּבְוֹ תִדְבָּלְ וּבִשְׁמְוֹ תִּשְׁבַעַ:
יִי אֱלָהֶרְ תִּדְּמָוֹהִי תִפְּלָח וּלְרַחַלְמֵה תִּקְרַב וּבִשְׁמִה הְּקַיֵם: הְקִּיֵם:

כח, כ; בראשית רבה ט, ה): (יט) בִּי גַרִים הֱיִיתֶם. מוּס שֶׁבְּּדְ חַל פּאמֵר לַחֲבֵּרֶךְ (בבא מיטא נט:): (ב) אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךְ תִּירָא וְתַעֲבוֹד לוֹ וְתִדְבַּק בּוֹ, וּלְאַמֵּר שֶׁיִּהְיוּ בְּךְּ כָּל הַמִּדּוֹת הללוּ או בשמו תשבע (מנחומא ויקרא ו):

(יח) עשה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה. הַרֵי גְבּוּרָה, וְחֵׁלֶל גְּבּוּרָתוֹ חַׁמָּה מוֹנֵח עַנְוְתָנוּתוֹ (מגילה לח.): וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִּׁמְלָה. וְדָבָר חָשוֹב הוּח זֶה, שָׁבֶּל עַנְמוֹ שֶׁל יַעֵּקְב הָבִינוּ עֵל זֶה הִתְּפַּלֵּל, "וְנָתַן לִי לֶחֶם לְחֵבֹל וּבָגָד לְלְבֹּשׁ" (ברחשים

— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁸ He carries out justice for an orphan or widow, and loves the convert to give him **bread** and clothing. ¹⁹ You shall love the convert, for you were **strangers** in the land of Egypt. ²⁰ Hashem, your God, shall you fear, Him shall you serve, to Him you shall **cling**, and in His Name you shall swear.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 18. עָבֵּד דִּין יִתָּם וְאַרְמְלָּא He carries out justice for an orphan and a widow, וְרָחֵם גִּיוֹרָא and He loves the convert לַמְתַּן לֵה מְזוֹן וּבְטוּ to give him FOOD and clothing.
- 19. אְבִי דַיָּרִין You shall love the convert, אֲבִי דַיָּרִין for you were SOJOURNERS in the land of Egypt.[28]
- 20. יָת יְיָ אֱלָהֶךְ תִּדְחַל Hashem, your God, shall you fear, וּלְדַחַלְהֵה הַבְּלְח BEFORE Him you shall serve, וּלְדַחַלְהֵה to the fear of Him you shall draw close, בּשְׁמֵה and in His Name you shall swear. תקים

or money to the Beis HaMikdash (*Rashi*, with *Gur Aryeh*). Alternatively, when even a truly pious person sins, Hashem does not accept his mitzvos as a "bribe" to atone for his sin [and allow him to avoid punishment] (*Ramban*).

In the Hebrew, these final clauses read as follows: "Who does not show favor; Who does not take a bribe." But Onkelos expresses these clauses differently: "before Whom there is no favoritism, nor is there [before Him a possibility] to accept a bribe." The point is that Hashem does not merely *refrain* from these acts, He is not even within the *realm* of finding favor or taking bribes, for He is unfathomable and unapproachable, and all are as nothing in relation to Him (*Ramban*; see *Lechem VeSimlah*).

27. Although לֶּחֶם usually means "bread," it can also mean food in general (see *Rashi, Vayikra* 3:11).

In Bereishis 28:20, regarding Yaakov Avinu's request that Hashem sustain him, Onkelos translates שַּלְּיֵלֵם simply as לְּחֵבוּ , bread, not יְמִינְ, food. This is because Yaakov was requesting only minimal sustenance: bread, and nothing more (Chalifos Semalos). By contrast, Hashem provides generously for the needs of a convert; therefore, Onkelos translates here as "food," not just "bread." See, however, Bereishis Rabbah 70:5, with Yefei To'ar and Tiferes Tzion. [See also above, 9:9 note 17.]

28. A "sojourner" is a temporary resident; a foreigner. One who does not love a convert invites the retort that "you, too, were sojourners in Egypt!" (Rashi here and to Shemos 22:20).

The Hebrew גָּר has two possible meanings: convert and sojourner, both of which are found in our verse. Onkelos thus renders the first as גִּילָרָא, convert, and the second (בַּיִרָם in plural form) as דָיָרִין, sojourners (Me'at Tzori). See Pas'shegen for another approach.

29. One cannot actually "cling" to Hashem (Kesubos 111b). Rather, the command to cling to Hashem means to fulfill all the mitzvos with utmost devotion. Accordingly, Onkelos translates: to the fear of Him you shall draw close (Me'at Tzori). [In 4:4, Onkelos translates the root par differently than here; see note 6 there for explanation.]

However, the Sages interpret "to Him you shall cling" as a requirement to emulate Hashem's ways: just as He does kindness, so too you should do kindness (*Rashi* 13:5; see *Sotah* 14a). Alternatively, it means that one should attach himself to Torah scholars (*Rashi* 11:22; see *Kesubos* ibid.).

30. Only a person who has attained the piety described in this verse has a right to swear by Hashem's Name (*Rashi*; see above, 6:13 note 18).

— CHUMASH TRANSLATION —

²¹ He is your praise and He is your God, Who did for you these great and **awesome** deeds that your eyes have seen. ²² With seventy souls your ancestors went down to Egypt, and now Hashem, your God, has made you like the stars of heaven in abundance.

11.

¹You shall love Hashem, your God, and you shall observe **His safeguard,** His **decrees,** His judgments, and His commandments, all of the days.

- ONKELOS ELUCIDATED

- 21. קְּהָא אֶלָהָף He is your praise [31] קּהָא אֶלָהָף and He is your God, דִּי עֲבַד עִמְּךְ יָת רַבְּרְבָתָא וְיָת חַסִּינָתָא הָאַלֵּין Who did with you these great and MIGHTY [32] deeds דִּי that your eyes have seen.
- 22. בְּשִׁרְעִין נַפְּשָׁן נְחָתוּ אֲבָהָתֶךְ לְמִצְרֵיִם With seventy souls your ancestors went down to Egypt, וּבְעַן שַׁוְּיִךְ יִיָּ אֱלְהָךְ and now Hashem, your God, has made you בְּבוֹרְבֵי שְׁמֵיִא like the stars of the heaven in your abundance.

11.

1. וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלְהָּף — You shall love Hashem, your God, מִמְבֶּת מֵימְבֵת בַּחְבַּת מִימְבַת and you shall observe the safe-Guard of his word, ווֹן הַּיִנְּמְוֹהִי וְבְּינְוֹהִי וּפְּקִרְוֹהִי וּפְּקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי וּפְקּוֹרְוֹהִי בּבּח His statutes, His judgments, and His commandments, בַּל יוֹמֵיָא — all of the days.

- 31. Your praise should not be given to other powers, but only to Him. Alternatively, you are praised on account of your association with Him (*Ramban*; see *Ibn Ezra*, *Sforno*).
- 32. Onkelos generally translates the word אַדְחִילָּא , awesome (see v. 17 above). One might imagine that he would translate our verse's הְּהִילָּא as הַּנּוֹרָאָת as הַנּוֹרָאָת as הַנּוֹרָאָת awesome deeds. However, since the noun sometimes refers to idols (e.g., Shemos 32:1; Vayikra 19:4), the verse might be construed as saying that Hashem made idols (הַבְּר עְּבֶּוֹך יְתִּי, הַיִּאְלִין, Who made for you these idols). Therefore, Onkelos avoids its use here, and instead describes Hashem's awesome deeds as הַסִּינִהָא, mighty deeds (Nefesh HaGer; Beurei Onkelos).

[Elsewhere, Onkelos translates the similar term מֶּרְאִים as מְּרָאִים, *visions*, deriving from מֵרְאָה (above, 4:34; below, 26:8). This cannot be the meaning here, because our verse is speaking about what Hashem "did," referring to deeds, not visions. Clearly, נוֹרָאוֹת is related not

- to מַרְאָה, vision, but to נוֹרָא , awe some or mighty $(Beurei\ Onkelos).]$
- 1. The word מְשְׁמֵרְתוֹ means His safeguard. Onkelos renders it מַשְּׁבִּרְתוֹ מִימְרָהוּ, the safeguard of His word, to clarify that ישְׁמֵרְתוֹ does not mean that you should keep that which Hashem safeguards, but that you should keep the safeguard enacted by His word (Nefesh HaGer, Bereishis 26:5; Lechem VeSimlah, Vayikra 18:30).

This can be referring to the decrees that the Sages would later establish. Such decrees are described in Gemara (Yevamos 21a) as מְשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֵרְת לֹמְשְׁמֵרְת לֹמִשְׁמֵרְת לֹמִשְׁמֵרְת לֹמִשְׁמֵרְת לֹמִשְׁמֵרְת לֹמִשְׁמֵרְת (Impairs, to the observance of My law] (Lechem VeSimlah ibid.). The verse connects this with loving Hashem because such decrees are an expression of love. Our love for Hashem demands that safeguards be put in place to avoid transgressing Hashem's will (Haamek Davar; see Shaarei Teshuvah 3:7). See Ramban for other explanations.

2. See above, 4:1 note 2.

בּ וְידַעְהֶּם ׁ הַיּוֹם ׁ כֵּי | לְא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וִאֲשֶׁר בּ וְתִדְעוּן יוֹמָא דִין אֲרִי לָא יָת בְּנֵיכוֹן דִּי לָא יְדֵעוּ וְדִי לָא־רָאוּ אֶת־מוּסֵר יהוְה אֱלְהֵיכֶם אֶת־נְּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲוָלָה וּוְרֹעֻוֹ הַנְּטוּיָה: גּ וְאֶת־אְתֹתִיוֹ וְאֶת־מִעֲשָׁיוֹ אֲשֶׁר עֲשָׂה בְּתְוֹךְ וּיְרָעֵה מְּרָמָמָא: גּ וְיֶת אָתְנָתִהּ וְיֶת עוֹבְדְוֹהִי דִּי עֲבַד בְּגוֹ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֵלְכָּא דְמִצְרָיִם וּלְכָל־אַרְצְוֹ: דְּ וְאֲשֶׁר עֲשָׂה לְחֵיל מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֵלְכָּא דְמִצְרָיִם וּלְכָל־אַרְצְוֹ: דְ וְדִי עֲבַּד לְמִשִּׁרְיֵת מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֵלְכָּא דְמִצְרָיִם וּלְכָל־ אַרְעִה: דּ וְדִי עֲבַד לְמִשִּׁרְיֵת מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם וּלְכָל אַרְעֵה: דּ וְדִי עֲבַד לְמַשִּׁרְיֵת מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם וּלְכָל אַרְעֵה מֶּרְמָּהוֹן וְלְרָתְבָּיהוֹן דִּי אַשֵּׁף יָת מִי יַמָּא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן

רן"י

ב) וִידַעְתֶּם הַיּוֹם. פְּנוּ לֵב לָדַעַת וּלְהָבִין וּלְקַבֵּל פּוֹכַחְפִּי: בִּי לֹא אֶת בְּגַיבֶם אֲנִי מְדַבֵּר עַכְשָׁיו, שִׁיּוּכְלוּ לוֹמַר אָנוּ לֹח יָדַטְנוּ ולא רַאִינוּ בָּכֵל זָה:

— CHUMASH TRANSLATION —

² You should know this day that it is not with your children, who did not know and who did not see the chastisement from Hashem, your God, His greatness, His strong hand, and His outstretched arm; ³ and His signs and deeds that He did in the midst of Egypt to Pharaoh, king of Egypt, and to all his land; ⁴ and that He did to the army of Egypt, to its horses and its chariots, that He flooded the waters of the Sea of Reeds over their faces

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 2. וְתִּדְעוּן יוֹמָא דֵין You should know my rebuke this day. אַרִי לָא יָת בְּנֵיכוֹן For it is not your children, אַרִי לָא יָת בְּנֵיכוֹן who did not know and who did not see יָת אָלְבָּנִא דַיִּי אֱלְהַכוֹן the TEACHING of Hashem, your God, הַ יָת יְבוּתָה His greatness, יַת יְבוּתַה יָת יְבוּתַה this strong hand, וּדְרַעָּה מִרְמֵמָא and His UPRAISED arm, הַּ
- 3. וְיָת אָתְוָתֵהּ וְיָת עוֹבְדוֹהִי דִּי עֲבַד בְּגוֹ מִצְרְיִם and His signs and deeds that He did in the midst of Egypt, לְּפַרְעֹה מֵלְכָּא to Pharaoh, king of Egypt, and to all his land,
- 4. יְדִי עֲבֵּד לְּמִשְּׁרְיֵת מְצְרָאֵי and the deeds that He did to the TROOPS OF THE EGYPTIANS, לְסוֹסָוְתְהוֹן וְלֹרְתִבֵּיהוֹן to THEIR horses and to THEIR chariots, דִי אַטֵּף יָת מִי יַמָּא דְסוֹּף that He flooded the waters of the Sea of Reeds

However, whenever the intended meaning of אָמ is "with," Onkelos translates it as עָם, with (e.g., Bereishis 6:13; Shemos 1:1). Indeed, this is how $Targum\ Yonasan$ translates here. Onkelos, though, simply replaces the

- 5. I.e., His word, from Heaven (see 4:36 note 59).
- 6. I.e., the miracles He did during the Exodus (see *Ibn Ezra; Ramban*).

^{3.} By "know," Moshe means: pay attention, understand, and accept my rebuke (*Rashi*).

^{4.} Rashi explains this to mean, "For it is not with your children that I am speaking." This is because Rashi interprets the word אָ in this verse to mean with (Mizrachi). [The Hebrew אָ has no English equivalent. It is usually a word that indicates the direct object of a verb (similar to "the"), in this case the phrase "your children." But it sometimes means "with" (e.g., Shemos 1:1). Thus, בְּנִיכֶּם means, not "with" your children do I speak.]

Hebrew אָא with the Aramaic equivalent, אָז, which indicates that in his view, אָא is being used in the regular way (to indicate a direct object). Thus, the verse is understood as $Ibn\ Ezra$ explains it: בְּנֵיכֶּם בָּי לֹא אָח, for it is not your children [who saw Hashem's deeds]. Since the children never witnessed Hashem's deeds, the rebuke is not for them. This phrase is the opening clause of a statement that concludes in v. 7: בְּי עִינֵיכֶם הָרֹאַח בָּי , rather, it is your own eyes that saw [all the great deeds of Hashem] (see Me'at Tzori; Beurei Onkelos).

יהוה בני וַיַת פמה וֹיַת יקומא

חַוַאַה

מהם, היה מתגלגל ובח עד מקום הבקיעה ותנחומה ישן קרח ד): ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שַמַעַמִידוֹ עַל רָגְלִיוֹ (סנהדרין קי.): (ז) בִּי עִינִיבֶם הַרֹאת. מוסב על המקרא האמור למעלה ופסוק בו "כִּי לא את בּנִיכִם חשר לא ידעו וגו", כי אם עמכם אשר "עיניכם הראת וגו'":

(ו) בַּקַרָב בַּל יִשְרָאַל. כַּל מַקוֹס שָׁהַיָה חָׁחָד מַהָס צּוֹרֶחָ, הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו, אלו דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: והלא כבר נאמר "וַהפַפַּח הַאַרָן אַת פִּיהַ" (במדבר טז, לב) ולא פיוֹמִיהָ, אָמֵר לוֹ: וּמָה חֵנִי מִקְיֵים "בַּקְרֵב כָּל יִשְׂרָחֵל", אַמַר לוֹ: שַׁנַטַשִׁית הַאָרָן מִדְרוֹן כְּמַשְׁפֶּדְ, וְכַל מַקוֹם שַׁהַיָה אָתַד

—— CHUMASH TRANSLATION ——

when they pursued you, and Hashem annihilated them until this day: 5 and that He did for you in the Wilderness, until you arrived at this place: ⁶and that He did to Dasan and Aviram the sons of Eliav son of Reuven, that the earth opened its mouth wide and swallowed them, and their households, and their tents, and all the property that was at their feet, in the midst of all Israel. 7 Rather, it is your own eyes that see

- ONKELOS ELUCIDATED

over their faces and drowned them בְּמְרַדְּפָהוֹן בַּתְרֵיכוֹן — during their pursuit after you, ואוֹבָדְנוּן יִיַ עַד יוֹמַא הָדֵין — and Hashem annihilated them until this day;^[7]

- 5. ודי עבר לכון במדברא and the deeds that He did for you throughout the forty years in the Wilderness, ער אַתְרָא הָדֵין — until you arrived at this place;
- 6. ודי עבר לדתן ולאבירם בני אליאב בּר ראובן and that He did to Dassan and Aviram, the sons of Eliav son of Reuven, when they joined Korach's rebellion — דִּי פָתַחַת אַרְעָא יַת פַּמַה — that the earth opened its mouth ובלעתנון ויַת אַנַשׁ בַּתִיהוֹן ווָת מַשִּׁבְּנֵיהוֹן וִיָת כָּל יִקוּמָא דִי עִמְהוֹן — and swallowed them, and THE PEOPLE OF their households, [8] and their tents, and all the property that was WITH THEM, ישראל — in the midst of all Israel.[9]
- 7. ארי עיניכון חואה Rather, [10] it is your own eyes that SAW [11]

^{7.} Meaning, their military might has never recovered [as Hashem promised in Shemos 14:13] (see Ibn Ezra and Sforno).

^{8.} The word בַּחֵיהֵם translates literally as "their houses." Of course, there were no actual houses in the Wilderness. The intent is "their households." Lest a person mistakenly read "houses," Onkelos clarifies that the term refers to "the people" of their households (Nefesh HaGer). See Bamidbar 16:32, with note 49 there.

^{9.} Even if their household members or their property were in the midst of other people at the time, the earth

swallowed them (Rashi; Or HaChaim). [Moshe does not mention Korach's death, because he made an offering of ketores outside the Mishkan, and one who does that at *any* time is liable to death at the hand of Heaven. Thus, it was not a unique event of the Wilderness (Ramban).]

^{10.} See above, 9:5 note 10.

^{11.} Onkelos translates "saw," past tense, as per the context of the verse, which discusses past acts, as is clear from the next clause: that He "did" (Me'at Tzori). [The Hebrew, however, is in present tense to indicate that

היא

יָת כָּל עוֹבָרָא דַייָ דַבָּא דִי עֲבָר: חּ וְתִּשְׁרוּן יָת כָּל

הַמְּצְרָתְא דִי אֲנֶא עִפְּפֵּר יוֹפָא בִּי עֲבָר: חּ וְתִשְׁרוּן יָת כָּל

הַמְּצְרָתְא דִי אֲנָא עִפְּפֵּר יוֹפָא בְּרִים שֻׁמָּה לְרִשְׁתָּה: טּ וּלְבַעוֹ וְתִירְתוּוּ

הַמְּצְרָתִא דִי אַתּוּן עָבְרִים שֻׁמָּה לְרִשְׁתָּה: טּ וּלְבַעוֹ וְתִירְתוּוּ

הַמְּצְרָתִי לָהָם וּלְזַרְעֵם אֶבֶּרְי וֹנְשִׁלְּוֹ וְתִילְוּוֹ וְתִירְתוּוּ

הָתִירְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִי בְּיִים שְׁמָּה לְרִשְׁתָּה לָא בְּצָע יהוְה לְאַבְּתִיכָּם הְּרָא דִיי אַתּוּן עָבְרָים שְׁמָּה לְרִשְׁתָּה לָא בְּאָבָי מִבּוּן וְתִייְתוּוּ עִּבְּרָים אָבֶרִי וּיִיִּים יִיְּי לַאַבְּהָתְּכוּן הְיִבְּשׁ: ס ששי בְּיִי בְּיִים הְּרָא בְּיִים יִיְּיִ לַאַבְּהָתְכוּן הְיִבְשׁ: ס ששי בְּיִי לַאַבְּהָתְכוּן הְיִבְשׁ: ס ששי בִּיי עַבְּרִים אַבְּיִים וְּלְבָּנִים וְיִבְּשׁ: ס ששי בִּיי בְּיִים הְּלָא בְאָבֶרִץ מִצְרָים הְּיִבְּשׁ: ס ששי בִּיי בְּיִים הְּרָבְיִים הְיִבְשׁ: יִי לַאֲבְּהָתִים הְיִבְּשׁ: ס ששי בִּיי בְּיִי בָּבְּי בְּיִבְים הְיִבְשׁ: חִינִין עַלְּי אַנְעָּא עִּבְּרָא בִייִ בְּבָּשׁ: ס ששי בִּייִ לַאְבָּיִים הְיִבְּשׁ: יִנְי לִאְבָּא בְיִיִּי בַּבָּי שְׁמָּוֹן לְיִבְּעְיִים הְיִבְּשׁי וְיִבְּיִם הְּבְּשׁ: יִי בְּיִים הְיִבְּיִים הְיִבְּיִם הְיִבְּשׁ: ס ששי בִּייִ לַאְבָּיתְים הְיִבְּיִם הְיִבְּשׁ: מִיִּים הְיִבְּשׁ: מִּיִים הְיִבְּשׁי בְּיִי בְּבָּיים הְיִבְּיִם הְּבְּשׁ: יִי בְּיִים הְּבְּשׁ: בְּיִים הְּבְּשׁ: יִּי בְּבָּים הְּיִבְּים הְיִבְּים הְּעִיּבְים הְיִבְּיִים הְּרָּיִים הְּבְּיִים הְיִבְּיִים הְּבְיִים הְּבְּיִים הְיִבְּיִים הְיִבְּיִים הְּבְּיִים הְּבְּיִים הְּבְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּבָּיים בְּיִים הְיִבְּיִים הְּיִבְּיִים הְּבְּיִים הְיִבְּיִים הְּיִבְּיִים הְיִים בְּבְייִים הְיִבְּים הְיִבְּיִים הְיוֹי בְּיִים הְיִבְּיִים הְּיִים הְיוֹבְייִים הְּיִּבְיוֹי בְּיִים הְיוֹבְייִי הְיִים הְּיִּבְייִים הְּיִבְּיי בְּיִים הְּבְּיִים הְיוֹבְיוֹי בְּיִים הְיוֹבְייִי בְּיִיים הְּבְייִים הְּיִּבְיבְּיים הְּיִבְּיִים הְּיִבְּיִים הְּיוֹי בְּיִים הְיוֹבְייִים הְיוֹבְייִים הְּיִים הְּבָּיים הְּיִים הְיוֹבְיים הְיוֹבְייִים הְיִּבְּיִים הְיוֹבְּיִבְּיִים הְּיִים הְּבְּיִים הְ

למירתה

הַתַּרְנוֹת, שַנּחַמר

אָדָם אֶמָד בְּנָאָן, מָם בִּנָה לוֹעֵן לְמִלְרַיִם בְּנוֹ וְמָבְרוֹן לְרָנַעֵן, דֶּרֶךְ מָרֶן אָדָם בּוֹנֶה אָת הַבָּטָּה וְאַחַר בִּךְ בּוֹנֶה אָת הַבָּעוּר וֹּנ״ה: הַגָּרוּעֵן, שֶׁבְּּסוֹלְהוֹ שֶׁל רִאֹשׁוֹן הוּא נוֹמֵן בַשֵּׁנִי, וּבְּכָל מָקוֹם הָהָבִיב קוֹדִם, הַא לַמַדְתַּ שַׁתָּבִרוֹן יַפָּה מִמֹּוֹעֵן. וּמִנְרַיִם מְשֹׁבְּחַת מִבְּל

(י) לא בְאֶרֶץ מִצְרַיִם הָוֹא. חָבָּה טִוּבָה הַיְמֶבָּה (ספרי לו). וּנְלֶּאְמְרָה הַבְּטָחָה זוֹ לִישְׁרָחֵל בִּילִיחָׁסֶם מִמִּלְרַיִם, שָׁהִיּוּ חוֹמְרִים: וְנְלֶּאְתָה הַבְּטָחָה זוֹ לִישְׂרָחֵל בִּילִיחָׁסֶם מִמִּלְרַיִם, שָׁהִיּוּ חוֹמְרִים: שֶׁמָּח לֹח נְבוֹל בְּנְנוֹמָה הַבְּמוֹב מְיָבָר הְיֹח לְבְּרֹ הְמָרְ הַבְּרִיב הְיֹח לְבָּר הַיְמָבְרוֹן שַׁבֵּע שָׁנִים נְבִּנְתָה וּגוֹ" (במדבר יג, כב), מַלְמוּד לוֹמֵר "וְחַבְּרוֹן שַׁבַּע שָׁנִים נְבִנְתָה וּגוֹ" (במדבר יג, כב),

"בְּגֵן ה' בְּאֶרֶן מִלְרַיִס" (בראשית יג, י; ספרי —— CHUMASH TRANSLATION

all the great deeds of Hashem, which He did.

*ITherefore] you shall observe the entire commandment that I command you this day, so that you will become strong, and you will enter and take possession of the Land to which you are crossing to inherit it, *9 and so that you will prolong [your] days on the Land that Hashem swore to your forefathers to give them and to their offspring — a land that **flows with** milk and honey.

¹⁰ For the Land which you are entering to take possession of it, it is not like the land of Egypt

ONKELOS ELUCIDATED

יָת כָּל עוֹּבָדָא דַייִ רַבָּא דִי <u>עְ</u>בָּר — all the great deeds of Hashem that **He did;** and therefore, my rebuke is addressed to you.^[12]

- 8. וְתִּשְׁרוֹן יָת בָּל תַּפְּקֶדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַּקֵד לְּךְ יוֹמָא דֵין You shall observe the entire commandment that I command you this day, הַבְּיל דְּתַתַּקְפוֹן so that you will become strong, בְּדִיל דְתַּתְּקְפוֹן יְתֵירְתוֹן יִת אַרְעָא and you will enter and take possession of the Land דִּי אַתוֹן עָבְרִין לְתַמִּן לְמֵירְתַה to which you are crossing to inherit it,
- 9. וְבְּדִיל ְּהְתוֹרְכוּן יוֹמִין and so that you will prolong your days על אַרְעָא דִּי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנִיהוֹן on the Land that Hashem swore to your forefathers to give to them and to their children אַרְעָא עָבְרָא חֲלֵב וּדְבָש a land that PRODUCES אַרְעָא עָבְרָא חֲלֵב וּדְבָש a land that PRODUCES אַרְעָא עָבְרָא הַלַב וּדְבָש
- 10. אֲרִי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַה For the land which you are entering to take possession of it, לָא רָאַרְעָא דְמִצְרַיִם הִיא

these sights made an impression so powerful that it was as if they were *still* before the people's eyes.]

12. Because, having seen all that Hashem has done for you, you surely will not find it burdensome to love Hashem and obey His commandments (*Haamek Davar*; see v. 1).

13. The "entire commandment" refers to the entire body of commandments contained in the Torah, as in 8:1 above (R' S. R. Hirsch; see v. 22 below). Alternatively, it refers to the mitzvah to love Hashem (v. 1), in all its particulars (Haamek Davar; see v. 13 below; cf. Sforno). 14. See above, 6:3 note 5.

אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשֶּׁם אֲשֶׁר תִּוְרֵע אֶת־זַרְעַל וְהִשְׁקִית בְּרַגְּלְּךְּ

דִּי נְפַּקְתוּן מִתַּמָּן דִּי תִוְרַע יָת זַרְעַרְ וּמַשְׁקִית לַהּ בְּרַגְּלָךְ
בְּגָּן הַיָּרֶק: יֹא וְהַאָּבֶץ אֲשֶׁר אַשֶּׁם עְבְרִים שַׁמָּה לְרִשְׁתָּה אֲרֵע
בְּגָּוּת יַרְקָא: יֹא וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמִירְתַה אֲרֵע
טוּרִין וּבְקָעָת לִמְטַר הַשְּׁמָיִם תִּשְׁתָּה־מֵּיִם: יַּב אֶבֶץ אֲשָׁר־יהוָה
אֱלֹהֶיךְ בָּבְּה °מֵרִשִׁית הַשָּׁבָּי יהוְה אֱלֹהֶיךְ בָּה °מֵרִשִׁית הַשַּׁבָּה
אֱלָהָרְ בָּה מֵרִשָּׁא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְּשָׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשַׁתָּא דְשִׁתָּא דְּשָׁתְּא דְּשִׁתָּא דְשַׁתָּא בִינִי יִי אֱלָהָרְ בַּה מֵרִישָׁא דְשַׁתָּא

אַפֶּה יָשׁן עֵל מִפֶּחָדְּ וְהקב"ה מַשְׁקֵה נְמוּדְ וְגְבּוֹפַ גָּלוּי וְשָׁחֵׁינוֹ גָּלְּיִּ בְּּלֵחָת (שֹם): בְּגַן הַיָּרָק. שָׁמִין דִּי לוֹ בִּגְשָׁמִים וּמַשְׁקִוּ נְּלִּיּ בְּּלֵחָת. מְשׁוּבְּק הָּהָר חֹוֹמוֹ בְּכֶבְנְּוֹ וּבְּכָתַף: (יא) אֶבֶץ הָרִים וּבְּקַעֹת. מְשׁוּבָּח הָּהָר מִן הַבְּּבְעֹת. מְשׁוּבְּח הָּהָר מִן הַבְּּבְעֹת. מְשׁוּבְּח הָּהָר מִן הַבְּּבְעֹת. שְׁבִּיּת פּוֹר חַמָּשׁ פּוֹרין, חַלְבְּשׁ מַחַלְבַּע שִׁפּוּעִיוּ וְשְׁחָד בְּבִּבְעֹת פּוֹר מִמָּנוּ הַמִּשִּׁר הִי אֲלְהָיִּךְ בְּבִּת פּוֹר מִמָּנוּ הַמִּילוֹ מִישׁר הי אֱלֹהָיִּיּ הְּבִּעְעֹת הוּחֹ דִּבְעַת הְיִלְּהַ הְּנִים מְּמִילְבּי הִי אֲלְהָיִרְ בְּבָּה. נְּלְחֹלוֹ מְנִי חִוֹּכְשׁ הְּרִישָׁה שְׁדּרִישְׁה דּרְיִשְׁה דּרִישׁ אֹתְ פָּל הָּמָלְנִעוֹת מַנִּה וְעִבּי וְעִל יְדֵי חוֹמָה דְּרִישָׁה שְׁדּרִישָׁה דּרִישְׁה דְּרִישָׁה דְּרִישָׁה דְּרִישְׁה דְּבָּב, נִבְּיִכוֹל חֵינוֹ דֹבִי חְשָׁבְּי בִּה וֹבְעִית הְשַׁבָּה. נְרְחָוֹת מַה מִּמִים לְרָשָה וְכוֹי מִינִים לְנְשִׁה בְּבָּב בָּה גְּזִירוֹם, עִפְּיִים לְטוֹבָּה וְשִבּים לְרָשָה וְכִי בְּה בְּבִיבוֹל הַיִּב בְּה בְּיִבוֹל הַיְבִי הְשִׁר בְּבִיב בּה בְּיִבִיל בְּה בְּבָּב בּה בְּיִבִיל בְּיב בְּבִּיב בּה בְּיִבִיל בְּיב בְּבִיב בּיב בּה. נִילְחִב בְּב בְּבָּב בּה בִּבְיבוֹל הַיִּב בְּה בְּבִיבוֹל הַיִּב בְּבִים הְּבִּיב בְּבִּב בְּבִיב בּה בְּבִיב בּוֹב בְּיבְבוֹל בְּה בְּבָּבְים בְּבּב בְּבִים בְּבְּבִים בּבּב בְּבִיב בּיב בּב בְּבִיב בּיב בְּבִּב בְּבְבְּב בְּבִּים בְּבְּב בְּבִּים בְּבִּים בְּבּב בְּבִים בְּבּב בְבִים בְּבְּבִים בְּבְּבּב בְּבִּב בְּבִים בְּבּב בְּבִים בּיב בּבּב בּיב בּב בְּבִים בּיב בְּבּיב בּב בְּב בְּבְּב בְּבִּב בְּבְבּים בְּבְּבְיבוּים בְּבְּיבְיבוֹם בְּבְּב בְּבְּב בְּבְּיבְים בְּבּיב בְּיבּוֹב בּבְּבְבּים בְּבּבּים בְּבְּבְּבְיבְיבּים בְּיבּבּים בְּבְּיבְיב בְּבְּיבּיבְיבְּים בְּבּבְבּים בְּבְּבְיבְּיב בְּבְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבּיב בְּבְּבְּבְיבְיבּים בּבּיב בּבּים בּבּיב בּבּב בּב בּבּב בּב בּבּב בְּבְּב בְּבִיבְיב בּבְּבְיבּבוּים בּבּב בּבְּבְּבְיבְיבּים בּבּבּבּב בּבְיבּב בְּיבּיבְּיבְיבְּיב בְּבְּבְּבְיבְיבְּבְּבּים בְּבְּבְיבְיבְּבְיבְיב בּבּבּב בְ

לח), וְלוֹשֵן שֶׁבַּח מִלְּרֵיִם הִיחֹ, שֶׁהְיָתָה מְקוֹם מַלְכוּת, שֻׁבּן הוּחֹ חֹמֵר "פִי הִיוּ בְּנַעֵן שָׁרָיו" (ישעיה ל, ד), וְמֶבְרוֹן פְּסוֹלְפָּה שֶׁל חֻבְץ יִשְׁרָחֵל, לְּכָךְ הַקְּנִיּם לִקְבוּרַת מִמִים, וְחַף עֵל פִּי כֵן הִיחֹ חָבֶץ יִשְׁרָחֵל, לְכָךְ הַקְּנִיּם לִקְבוּרַת מִמִים, וְחַף עֵל פִּי כֵן הִיחֹ חָבָּם מִּלּוֹשֵן (ספרי לו). וּבְּכְחוּבּוֹת (קיבּו) דְּבְּדוֹ בְּמִינְם מִשְׁם. חֲפִילוּ שָׁבְּיוֹ חָלְסָ בּוֹנְה בִּיִּתְב בְּלִּנְן וְאֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשְׁם. חֲפִילוּ שָׁנְרָוּ בְּבְּלֶרְן יִשְׁרָחֵל (ספרי לח): וְבִרְּשְׁרְתְ בְרַבְּלְךְּ, חָבְיוֹ מִנְיִם הְעָרָם הְּעִים בְּבְּלֶרְן יִשְׂרָחֵל (ספרי לח): וְבֹרְאשִׁית בְּרַבְּלְךְ, וּלְהַשְׁם מִשְׁם. חָבִּילוּ חָלְיָם בְּיָהָם בְּבְּלֶרְךְ וִשְׁרָחֵל (ספרי לח): וְבֹרְאשִׁית בְּרַבְּלְךְ, וּלְהַבְּקוֹנְה, נְיִרְי חַבָּּמִים בְּיִבְּלְרְ בְּלְבִילְם לְּכָבִיּת וְשָׁבְּיִם מִנְּיִלְם הַמִּיִם בְּבִּלְרְךְ וּלְהַבְּקוֹנְה, וְלָרֶדְ חַבְּמִים בְּיִבְּיִם בְּיִבְּה וְלְבָּקוֹם בְּבְּלְרְ וּלְבָּיִם וְיִמְם מִעֵּלָּה וְּלְבָּים וְלִים בְּיִבְּיִם בְּיִבְּבִים בְּבְּלֵּךְ וּלְבָּבְיִם בְּבִּבְּרָּ בְּבִּים בְּיִבְּה בְּבִּים בְּבְּבְּרְ וּבְבָּעִה וְלַבְּחוֹנְה, וְּבְבְּיִבְּרְ וּלְבָבִים בְּיבְבִיּבְּים בְּבִּבְּיִם בְּבִּים בְּיִבְּבְּים בְּבִּים בְּבְּבְּיִבְּיִים בְּיבִּים בְּיִבְּים בְּבְּיִם בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּבְּים בְּבִּים בְּבִּבְים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּיבִּים בְּיבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִבּים בְּיבְּים בְּיִבְים בְּבִבּים בְּבִים בְּיבּבּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּבְים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבְּבִים בְּבְּבְּים בְּבִּים בְּיִים בְּבִּים בְּבּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּיבְּים בְּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיוּבְּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבְּבִים בְּבְּיבְים בְּבִּים בְּבִים בְּבְיבִים בְּבְּבְיבְיבִים בְּבְּבִים בְּבְּבִּבְים בְּבְי

- CHUMASH TRANSLATION -

from which you left, where you would plant your seed and you watered [it] on foot like a vegetable garden. ¹¹ But the Land to which you cross over to inherit it is a land of mountains and valleys; from the rain of heaven it will drink water; ¹² a Land that Hashem, your God, seeks out; the eyes of Hashem, your God, are always upon it, from the beginning of the year

- ONKELOS ELUCIDATED -

קי נְפַּקְתוּן מִתּמָּן — it is not like the land of Egypt from which you left, די תִּוְרַע יָת וַרְעָךְ — where you would plant your seed – וּמַשְׁקֵית לֵה בְּרַגְלָךְ בְּגַנַת יַרְקָא — and then need to WATER IT on foot, like a vegetable garden. [15]

- 11. אַרְעָה הַיּ אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַה But the Land to which you cross over to take possession of it אֲרַע טוּרִין it is a land of mountains and valleys; tis a land of mountains and valleys; שׁתיא מיא from the rain of the heaven, it DRINKS water; [17]
- 12. אַרְעָא דִּי יָיְ אֱלָהֶךְּ תָּבַע יָתַה it is a Land that Hashem, your God, seeks out;^[18] הְּדִירָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהֶךְ בַּה the eyes of Hashem, your God, are always upon it,^[19] מְרִישָא דְשָׁתָא

[Onkelos translates in present tense, "drinks," but there is another reading that preserves the verse's future tense: מְשֶׁחֵי, will drink.]

Our elucidation of these verses follows *Rashi*, based on *Sifrei*; see *Ramban* for a different approach.

18. The primary focus of Hashem's Providence (hash-gachah) and blessing is Eretz Yisrael, from whence it spreads to the rest of the world (Rashi; Rabbeinu Bachya).

19. Ramban (Bereishis 46:4) cites our verse as a proof

^{15.} Rain is usually not sufficient to keep a vegetable garden watered; additional water must be brought in. So it was in Egypt for *every* field. Even grain fields, which usually are watered by rainfall, needed to have water carried in, which was a laborious, time-consuming process (*Rashi*).

^{16.} The slopes of the mountains provide extra acreage for cultivation (*Rashi*).

^{17.} There is no need to laboriously transport water to the fields; the rainwater alone is enough (Rashi).

ּוְעֻד אַחֲרֵית שָׁנָה: סֹיגּ וְהָנָּה אִם־שָׁמְעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר וְעַד סוֹפָא דְשַׁתָּא: יג וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדִי דִּי אָנֹבֵי מְצַנֶּה אֶתְכֶם הַיְּוֹם לְאַהֲבָּה אֶת־יהוְה אֱלְהֵיכֶם וּלְעָבְדְׁוֹ בִין דִין בִין

בְּבָל־לְבַבְבֶם וּבְבָל־נַפְשְׁבֶם: יּדְ וְגָתַתְּי מְטַר־אַרְצְבֶּם בְּעִתְוֹ בָּבֵל לָבָּבוֹז וּבָּל נַפְשָׁבוֹן: יּד וָאָתֵּן מְטַר אַרְעֵבוֹן בִּעְדֵּנִהּ

י"בר

לרים סב.): וּלְעַבְדוֹ בְּבָל לְבַבְבֶם. עֲבּוֹדָה שֶׁהִיּחׁ בְּלֵב, וְזוֹ הֵיֹחֹ מְפִּלָּה (מענים בו, שֶׁבְּקְבָּה קְרוּיָה עֲבּוֹדָה, שֶׁבְּחֹמִר "חֻּלָּהָּךְ זְּיֹ מִבְּלְּהְ פָּלַח (מענים בו, שֶׁבְּקְבִּה קְרוּיָה עֲבּוֹדָה, שֻׁבְּחֹמִר "חֻּלָּהְּךְ זְּיֹ מַבְּלְּחִ בְּבָּבְל? זְי מַבְּלְתְּ בְּבָּבְל? זְי מַבְּלִחְ בְּבְּבָל? מְסִרְּחָ לֵּהְ וּגוֹי (מס יחֹ). מְכִי מָשׁ בְּבְּרָ מִּפְּלָּהְ שֶׁבֶּבְּה וְבְּבָל בַּבְּשְׁבֶּם. וַבְּלֹל בְּבְּבָר וֹבְּבְּל בַבְּבֶב וּבְּבָל בַבְּשְׁבֶם. וַבְּלֹל בְּבָר וּבְּכָל לַבְּבְּךְ וֹבְּלְ לַבְבְּבָם וּבְּבָל בַבְּשְׁבֶם. וַבְּלֹל בְּבְּר וּבְּכָל לַבְבְּרְ וֹבְּבְעָב וּבְּבְעָב מִיּרְצְבָם. עֲבִּימָס מֵה לְּלִיבוּר (מפרי שֹם): (יד) וְנָתַתִּי מְטֵר אַרְצְבֶם. עֲבִּימָס מֵה לְלִיבוּר (מפרי שם): (יד) וְנָתַתִּי מְטֵר אַרְצְבָם. בְּעִבוֹי, שֶׁבִּילוֹת, שֶׁלֵּל לְלִיבוּר הַלְּתוֹי פְּרָק חְ אוֹ אוֹ בְּבָּר חַמֵּר מִבְּר וֹבְּבְּעוֹי בְּבָּתוֹי פִרְן אוֹ אוֹ זְּבְּרָת וֹמִיל מָבְּרְ בִּבְּעוֹי בְּבָּרוֹי שְׁבָּתוֹי פְרַן א, אוֹ, בְּבָר חַמֵּר מִבְּר וֹבְּל בְבִּבְּת מֹבוֹי שְׁבָּתוֹי פְרַן א, אוֹ בְּבָּר וֹבְבִּר מִבְּר מִבְּר מִבְּיה מִבּר א, אוֹ בְּבָּר הַבְּבָּר מִבְּיה בְּבִּרְ מִבְּרִין הְבִּבְּת מֹל מֹלוּיוֹי בְּבָבְּתוֹי שִבְּבִיהְ סִבְּרִית שְׁבְּתוֹי בְּבְּבְיה מִבְּר מִבְּבְּר וּבְּבְּבְּבְּר מִבְּיה מִבְּתוֹי בּבְתִיהְם (מִבּר א, א). בְּבָר חַחַר מִבּר א, אוֹ בּבְּרִיה שִבּתוֹת שְׁבִּב מִיהָם (מוֹר שִבּבּתוֹת שְׁבָּבֹל מֹלוּיִיה בָּבְּבִיה (מִבּר הְבָּבְי בְּבִּבְּרֹת מְבִּבְּלִיתְ בְּבִבְּיִהם (מִבּר שְׁבִּבְּל מֹלְילִי שָׁבְּתוֹת בְּבָּבְירָ בְּבְּלוֹת מְלִייִי בְּבָבְּבְּר וּבְּבְּר מִבְּבְּבְּבְּר מִבְּיה בְּבִיר בְּבִּבְּיה בְּבְּיה בְּבִים וּעִבּים בּבּבּייִבּם וּעבּר בּבְּייִים בּבּת בּיבּייה בּם בּעּבִיים בּבּר מִיבּר בּיבּייה בּבּת בּיבּיים בּיבְּבִייה בְּיבְּיִים בּבּייִים בּבּת בּבּבּיים בּיבְּיב בּבְיל בִּבְּיבְ בְּבְּיב בְּיבְּבְיב בְּבְּבְּיב בְּבְיבְּבְיבְּב בּבְּייִים בְּבְּבְיבְּיִים בְּיבְיבְייִים בְּבְּבְייִים בְּבְּיבְּבְייִים בְּבְּיבְיבְייִים בּבְּבְייִבְּי בְּבְּיִים בְּבְּייבְּיים בְּבְּייִבְּייִים בְּבְּבְייִים בְּבְּיִים בְּבְּבְייִים ב

- CHUMASH TRANSLATION

until the end of [the] year.

listen fully to My commandments that I command you this day, to love Hashem, your God, and to serve Him with all your heart and with all your soul, ¹⁴ then I will provide the rain of your Land in its time, - ONKELOS ELUCIDATED -

רְשַׁהָּא רְשַׁהָּא — from the beginning of the year until the end of the year.

13. יִיהֵי אִם קַבְּלָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדֵי — And it will be if you fully accept My commandments דִּי אֲנָא מְפַּקֵד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין — that I command you this day, וֹמְיּרְחֵם יָת יִי אֱלָהְכוֹן — to love Hashem, your God, וּלְמִפְלַח קַרְמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַבְּשְׁכוֹן — and to serve Before Him with all your heart and all your soul, [20]

14. ואָהָן מְטֵר אַרְעֵכוּן בְּעָרָנָה — then I will provide the rain of

against the assertion of *Rambam (Moreh Nevuchim* 1:27) that to avoid anthropomorphism, Onkelos is generally careful to avoid any hint of physicality with respect to Hashem. In our verse, Onkelos translates directly: *the eyes of Hashem!*

Lechem VeSimlah cites an alternative reading that replaces אָרִיי, the eyes of, with שָרִינְתּא, the Shechinah of, which fits with Rambam's understanding. Marpei Lashon, however, explains our version: Since the verse is referring to the special attention Hashem gives Eretz Yisrael with respect to rain and the like, it would be misleading to render מְיִי as "the Shechinah of Hashem," for that would indicate that the Shechinah of Hashem rests in Eretz Yisrael, and would not convey that He is attentive to its needs. Onkelos therefore says way. Rambam himself (Moreh Nevuchim 1:44) writes

that the term עֵינֵי has two meanings — eyes and attention — and in this verse it has the latter meaning. [See Nefesh HaGer for another approach. See also above, 9:3 note 6.]

20. [This verse begins the second passage recited in *Shema*.] The Torah has already stated a mitzvah to love Hashem with all one's heart and all one's soul, in the first passage of *Shema* (above, 6:5). However, that command (which was in the singular) was addressed to each individual, and concerned mitzvos performed by individuals, such as wearing *tefillin* or separating *challah*. The command of our verse (in the plural) is addressed to the public, and concerns mitzvos performed by the community as a whole, such as appointing judges and bringing communal offerings (*Rashi*, as explained by *Gur Aryeh*; cf. *Ramban*).

יוֹרֶה וּמַלְּלָוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגַנֶּךְ וְתִירְשְׁךָּ וְיִצְהָרֶךְ: מּ וְגָתַתְּי עֵשֶׂב בּּבִּיר וְלַפִּישׁ וְתִּכְּנוֹשׁ עִיבוּרֶךְ וְחַמְרֶךְ וּמִשְׁחָךְ: מּ וְאָתֵּן עִשְׂבָּא בְּשֵּׂדְךָּ לִבְהָמְתָּךְ וְאָכַלְתָּ וְשָׁבָעְתָ: מּ הִשְּׁמְרוּ לַכֵּו דִּילְמָא יִטְעֵי לְבַבְּכֶם וְסַרְהָּם וַעֲבַדְתָּם אֱלֹהִים אֲחַרִים וְהִשְׁתִּחְוֹיתֶם לָהָם: לִבְּבְרֶבֶ וְחַלְּטִּוֹן וְתִפְּלְחוּן לְטָעֵוֹת עַמְמִיָּא וְתִסְגִּדוּן לְהוֹן:

רב"נ

מְּדְגָנָה (ספרי מג): וְאָבֵלְתָּ וְשָׁבְעְתָּ. הַבֵּי זוֹ בְּרָכָה מַמְּהָרָ בְּפָּת בְּחוֹךְ הַמֵּעָיִס (מורמ כהנים שם ו): שְׁמְּהָל בְּרָכָה מְלִּיִיה בַּפַּת בְּחוֹךְ הַמֵּעָיִס (מורמ כהנים שם ו): בְּלָה מְּבְּעֵטוּ, שְׁמְרוּ לְבֶבוּ בִּיוֹן שְׁמְּהִיוּ אוֹכְלִים וּשְׁבַעִים הָשָׁמְרוּ לָבֶם. כֵּיוֹן שְׁמְּהִיוּ אוֹכְלִים וּשְׁבַעִים הָשָׁמְרוּ לָבֶם מּוֹרָד בְּהַקְבּ"ה מֻלָּלְ מִמּוֹךְ שְּׁבִּעָה, שְׁלָּה מִמּוֹךְ שְּׁבְּעָה, וֹמְיֹן שְׁבָּעְתִּי וֹנְסִ לְּבָבֶּךְ וְשְׁכִּקְתָּה וֹמִן שְׁבִּעְהָ וֹמִיל מִן בְּמּוֹרָה, וּמְמּוֹךְ כָּךְּ וַצְּבַרְהָּם ספרי שם: וְסִרְּהָם. לְפִרוֹשׁ מוֹ הַפּוֹרָה, וּמִמּוֹךְ כָּךְ וַעֲבַרְהָּם בְּעֵבוֹיְה זְרָה הוֹבֵן שְׁבָּרְיִם מִן הַפּוֹרָה הוֹלֵךְ וִמְבַבְּקְּ בַּעְבְּר וֹנְשְׁבְּרְתָּם בְּמִלְרָה וֹנְלְ וְבְּבְּרִה וֹעָבְי תְּבִּבְּי בְּעָבִרְיָם מִּיְ בְּמִלְּה בַּבְּרוֹלְ מִן בְּמּוֹרָה וְלָבְרָה הוֹלֵךְ וֹמְלְבָּבְּר וְשְׁבְּרְהָּם בְּבְּלֵּה בְּעְבִּרוֹי מִן הַפּוֹרָה וֹנְכִי מְנִבְּר וֹנִי (מְבוֹלְ מִן בְּמּוֹרָה וֹנְתִי מְמִרְים בְּבּוֹלְ מִנְבְּלְּה בְּעְבִּרִה מִינִינִי מְרוֹב לְעֲבוֹר וְלְנִבּוֹל מִן בְּמּוֹלְה בְּתְּרִים וְשְבִּבוֹל מְעבוֹר מְלְבְבוֹל מִן בְּמִרְים בְּבְּבוֹל מְלְבְבוֹל מִן בְּמּוֹלְה בְּבְּרִים מְשְׁבִילְם בְּעבֹר וּמִי בְבּבּר וְשְׁבְּבְיבִים לְּבִיבְיּים בְּמִבּוֹל מִין בְּמּוֹל בַּמְבוֹל מִן בְּמּוֹלְ בְּבְּרִים בְּבְּבְּבְיבוֹל מְעבוֹר שְׁבָבוֹל שְׁבְרִים בְּבְּבְּל בְּלִי בְּלִי בְּבְּר מְבִבּר בְּבְּרִים בְּבְבּי בְּבְּב בְּבְּבוֹי מְלְבִים בְּיבּב בְּבְּ בְּבְיבוֹי בְּי מִבְּב בְּבְּב בְּבְּב בְּיִבְּי בְּיִי בְּבְּבְיבְּיים בְּיִבְיבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּים בְּבְּבְים בְּבִיבְים בְּבְּבְיבְּים בְּבְּיבְּים בְּיִבְים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּבְּיבּים בְּבְיבְיבּיף בְּבְּיבְּים בְּיבְּיבְים בְּיבְּבְיבְיים בְּיבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְיבְיבְּים בְּיבְּבְיבְים בְּיוּ בְּיבְיים בְּבְּים בְּבְּבְיבְיים בְּיִים בְּיוֹב מְיוֹים בְּבְּבְיבְים בְּבְּים בְּבְּבְיבְים בְּבִיבְיים בְּבְּבְּים בְּבִים בְּמְים בְּבְּיִים בְּבְּיבְים בְּבְּיִים בְּבְּים בְּיוֹבְיים בְּבְּבְּבְיבְיים בְּיבְּיבְּבְּיבְּים בְּיְבְּים בְּבְיבְים בְּבְּים בְּבְי

— CHUMASH TRANSLATION —

the saturating rain and the late rain, and you will bring inside your grain, your wine, and your oil. ¹⁵ I will provide grass in your field for your animals and you will eat and you will be satisfied. ¹⁶ Beware for yourselves, lest your heart be seduced and you turn away and serve the gods of others and prostrate yourselves to them.

יוֹרָה. הִיחֹ רְבִּישָה הַפּוֹפֶלֶת לְחַׁחַר הַיְּרִישָּה, שַׁמַּרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְאָת הַיְּרָשִים (ספרי שס; מענים וו): בַּלְקוֹשׁ. רְבִּישָה הַיּוֹרֶדֶת סְמוּךְ לַמְלֹחׁוֹת הַמְּבוּאָה בְּקָשִׁיה (מענים שס). וּלְשׁוֹן "מַלְקוֹשׁ" דְּבָּרְ לַמְלֹחׁוֹת הַמְּבוּאָה בְּקָשִׁיה (מענים שס). וּלְשׁוֹן "מַלְקוֹשׁ" דְּבָּרְ הַמְתֹּחֹנְתָר, בְּדְשִׁרְ, לְבַךְ נִקְרְחׁוֹחוֹ מַלְקוֹשׁ שָׁיֹלְרִית ל, מב) "לַקּשִׁילִח". דְּבָר חַמֵּר, לְבַךְ נִקְרְחׁוֹחוֹ מַלְקוֹשׁ שָׁיֹלְבְּרוֹתוֹ עַלַ הַמְּלִילוֹת וְעַל הַפְּשִׁין. וּדְּבֶּרְ חַמֵּה פָּמָסְפְּנוּ שֶׁלְבִּיתוֹ וֹסְנִין שְׁבָּמְתַ דְּבָבְּרְ חַמֵּר, שְׁמַבְ הַמְּנִיקְ שְׁבָּבְּיתוֹ מִלְּקוֹשׁ הַבְּבָּיתוֹ (מענים שס): וְאָסַפְּתָּ דְבָבֶּרְ. חַמְּה פָּמָסְבְּנוֹ שְׁלְּבְּרוֹת וֹם לְמִבְּי וֹוֹן שְׁבָּחָמֵר "וְהָיָה מְּמַבְּי וֹלְבְלָבוֹן (מענים שב, מדם, וְלֹז בְּבִילִין שְׁבָּמְּתְרְ לְבְּבִּ רְחִוֹל. בְּבָּרְיוֹת. דְּבָּרְתִּי לְבִּרְ לְבִּרְ לְבְּבְּ בְּחָתְּתְּ בְּבְּבְּתְּלְרְ לְפְבֵי בְּהָמְּבְּרְ לְבִר בְּשִׁרְרָ, שָׁבְּלְתְר לְבְּבְּ לְחִלִים וְבִעְבְּרְ לְבְּבְּ לְחִלְּתְ לְבְּבִי בְּהָמְמְּךְ לְבִּי בְּהָמְמְרְ לְבְּבִי בְּהָמְמְּבְּ בְּיִלְיתְר לְבְּבִי בְּהָתְּבְּר וֹתִי בְּלְחִבְּ בְּבִּילִתְר. וְמִינִם וּמְלִבְים חוֹם לְנִים לְבִיל בְּלְבִים וֹחִילִם בְּלְבִים בְּבְּבְיִיוֹת. דְּבָּרְ תְּמִוֹם בְּלְבִים לְבִים מִוֹם בְּנְיִילִם, לְמִיבְּ בְּהָתְּבְּר בְּתְבִין שְׁבָּלְתְר וְמִינִם בּיִּבְיִילִם, וְבָּיבְ בְּהָתְּתְּבְּ בְּבִילְיתוֹם בְּרְיִם מִוֹם בְּבְּיִלִים מִוֹם בְּיִבְיִם מִּבּים בִּים בְיִם בְּבִּילְבִים בּיִם בְּבִי בְּהָבְּיִילִם בְּבִּילְים בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבְּבְּבְּרִיוֹם בּיוֹם בּיוֹבְים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִים בְּבְּבְּבְּבְים בְּבִים בְּבִּים בְּבְּבְּיוֹים בּיוֹים בּיוֹבְים בְּיִים בְּיִים בּיוֹבְים בּיוֹבְים בְּיִבְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּיִים בְּיְבְּיִים בְּיְבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיְיִים בְּיִים בְּיְבְּיְבְּיִים בְּיְבְּים בְּיִים בְּיְבְּיִים בְּיוֹים בְּיוּבְיְיְם בְּיוֹם בְּיִים בְי

ONKELOS ELUCIDATED

your Land in its time, בַּבִּיר וְלַקְישׁ — the EARLY rain and the late rain, בַּבִּיר וְמַשְּחָףְ וּמִשְּחָףְ — and you will GATHER your grain, your wine, and your oil. [22]

- 15. יְאָתֵּן עִשְׂבָּא בְחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ I will provide grass in your field for your animals, יְתִיכוֹל יְתִשְּׁבָּע and you will eat and you will be satisfied. and you will
- 16. אָסְתְּמְרוֹ לְבוֹן Beware for yourselves, דִּילְמָא יִטְעֵי לְּבְּכוֹן lest your heart GO ASTRAY [25] and you turn away from the Torah, וְתִּפְּלְחוֹן לְטְעֵוָת עַמְמֵיָא and you serve THE FALSE GODS OF THE NATIONS,[26] וְתִּסְגְּדוֹן לְהוֹן and you prostrate yourselves to them.

21. The Hebrew יוֹרֶה, saturating rain (from the root רוה), refers to the early rains, which saturate the ground and the seeds right after the planting (Rashi). Onkelos does not translate literally, but according to the meaning: בָּבֶּיר, first or early.

The Hebrew מַלְקִישׁ and the Aramaic לְקִישׁ have the same root: מָלְקּישׁ, which means "late" (see Onkelos, Bereishis 30:42 and Rashi here). The reference is to the late rains, which come just before the harvest (Rashi). 22. Onkelos consistently translates אמף, "gather" (see Ramban to Bereishis 30:23), referring to gathering together the grain that is spread over the field. But Rashi (Bereishis 49:29) says that the term אמף means "bring inside," referring to bringing the crops into the house in anticipation of the rain (see Me'at Tzori).

23. You will not have to send your animals far to find

food. Alternatively, the animals will be able to eat the grasses of the young crop until thirty days before the harvest without affecting the yield of the produce (Rashi). 24. This is an additional blessing: Eating even a small portion of food will satiate you (Rashi; see Ramban). 25. The root אווים, seduce (as in פֿן יִפְּתָּה is translated by Onkelos in different ways, depending on context. When the meaning is to persuade, as with a seducer who convinces a woman to lie with him, Onkelos translates it as אווי (Shemos 22:15). But when the meaning is to be misled by falsehood, as in our verse, which refers to Israel straying after the falsehood of idolatry, Onkelos translates שול (as in יִנְיִלְמָא יִנְעָנִי). See Ramban, Shemos ibid. for extensive discussion. [See Chizkuni here for an

entirely different interpretation of פון יפתה.]

26. See 6:14 note 19.

יי וְחָרָה אַף־יהוֹה בָּבֶּם וְעָצֵּר אֶת־הַשְּׁמֵים וְלֹא־יְהְיֶּה מִטְרָא יִ וְיִתְּקוֹף רָגְזָא דֵייִ בְּכוֹן וְיֵחוֹד יִת שְׁמִיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא וְהָאַדָּמָה לְא תִתֵּן אֶת־יְבוּלֶה וְאֲבַדְתָּם מְהַלָּה מֵעַל הָאָרֶץ וְאָרְעָא לָא תִתֵּן אֶת־יְבוּלֶה וְאֲבַרְתָּם מְהַלָּה מֵעַל הָאָרֶץ וְיִהוֹן יָת עַל־יָבְבָּר אֲשָׁרְעָּא לָא תִתֵּן יִת עַלּקְתָּה וְתִיבְדוֹן בִּפְּרִיע מֵעַל אַרְעָא יַבְּי תִּמִן יִת עַלְּתָּה וְתִיבְדוֹן יִתְּשִּׁרְעָּא לָא תִתֵּן יִתְ פִּתְּעָם אִתְם לְאוֹת עַל־יִּדְבֶּר אֵבֶּי וְעָל־נַפְשְׁכֵּוֹן וְתִּקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יִדְבָּר וְנִיהוֹן עַלְּלִיל נַפְשְׁכֵּוֹן וְתִּקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יִדְכוֹן וְיהוֹן עַלְּלִיל נַפְשְׁכוֹן וְתִּקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יִדְכוֹן וְיהוֹן לְאָת עַל יִבְּכוֹן וְיִהוֹן לְאָת בִּין אֵינִכּן לְּדַבֵּר בָּם לְּעָבְּר בָּם לְּעָבְר בָּם וְתָלְפִיּן בִּיוֹן וְתִּקְטְרוּן יִתְהוֹן יְתְ בְּנִיכוֹן לְמַלְּלָא בְּהוֹן לְתְּפִּלִין בִּין עִינִינֹן: יִיּ וְתַּלְּכִוּ יִיהוֹן יְתְהוֹן יְתְהוֹן לְאָת עַל יִּרְכוֹן וְתִּקְטְרוּן יִתְהוֹן יִתְהוֹן יְתְּבְּר בָּבְּים לְּבָּרְבָּר בָּבְיִנִם לְּנְבִּר בָּבוֹן יִיהוֹן וְתְּבְּיִיוֹן בִּיִינִן עִינִינִוֹן: יִי וְתְלְּצִבְּי בִּינִין עִינִינִוֹן יִי עִינִינוֹן: יִי וְתְבְּיִי בִּינִן עִינִינוֹן יִי עִּנְינִוֹן יִי עִנְינוֹן בִּין עִינִינוֹן יִּי עִנְינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִנִינוֹן בִּינוֹן עִינִינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִנִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִּינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִּנְינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִּינִינוֹן יִי עִּינוֹן עִייִבּינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִּינִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן בּיי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן עִייִינוֹן עִייִינוֹן יִי עִינִינוֹן בְּיִינְיְיִי עִינִינוֹן עִינְינוֹן יִי עִּינְינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינְינוֹן יִי עִינְינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן יִי עִּיְיִי עְּיִּעְיִי עִינִינוֹן יִי עִינִינוֹן עִיינוֹן יִיעְיִי עִּינוֹן יִי עִינְינוֹן יִיי עִינְינוֹן עִינְינוֹן יִי עִינְיי עִייִינוֹן יִי עִינְיי עְיִי עְיִיי עְּיִיי עְיִּיְיְי עְיִ

(ברחשית ו, גו? דור הַמַּבּוּל לֹח הָיָה לֶהֶם מִמִּי לְלְמוֹד וְחְשֶׁם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמוֹד וְחְשָׁם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמוֹד וְחַשָּׁם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמוֹד וֹספרי שם): (יח) וְשַׁמְהֶם אֶת דְּבָרֵי. מַף לְחַׁתַּ שְׁמִּי לְלְמוֹד (ספרי שם): (יח) וְשַׁמְהֵבּם אֶת דְּבָרֵי. מַף לְחָבִי לְּךְ צִיְנִים יִּיְיּוֹלְ וֹכְוֹ הוּח חוֹמֵר "הַלִּיבִי לְךְ צִיְנִים" וֹיִנְ עִּיבֹּי לֹהְ צִיְנִים" וֹיִם וּוֹח חוֹמֵר "הַלִּיבִי לְךְ צִיְנִים" וֹיִם וֹיִם וֹיִבְּר לַמְּבַר לְבָבֵּר לַמְבַּר חָבִי מִשְּׁרְ לְנִבְּר לְנִיבְּר לְנִים מְמוֹלְ לְדָבֵּר לְבָבוֹ מִבְּחֹן וְמִילְ לְדָבֵּר לְבָבוֹ מִבְּחֹן זְמְלְנִיבְ מִּבְּלְ לְנִבְּר לְבָבוֹ מִבְּוֹל מִבְּיל מְבִּבוֹ לְרָבֵּר לְבָבוֹ מִבְּוֹל מִבְּיל בְּבָּר לְבָבוֹ מִוֹלְ מִמִּים עִמוֹ בְּלִבוֹן הַקּוֹלְ הַבְּלְיִבְ מִּנְמִלְ לְדָבֵּר לְבָבוֹ הְנִילְ בְּבָּר לִבְּבֵּר לְבָבוֹ הִוּחְ בִּם וֹנִי הּוֹל בְּבָּר לְבָבֵר לְבָבֵר הָבִי הוּת בְּנִיבֶם לְּדָבֵּר בְּם וֹגוֹי הַלְּבִבר לְבָבֵר בְּבוֹ וּגוֹי בְּרָבִי בִּבוֹ וֹגוֹי בְּלְבוֹן בִּבְּר, בְּבֵּב וֹלְבֵבְר בָּב וֹבִי הוּת בְּנִבם לְּדָבֵר לְבָבר בְּבֵּר וֹנִיבְּ

(יז) אֶת יְבוּלָה. אַף מַה שְּׁאַפָּה מוֹבִיל לָה, פָּעְּיְן שְׁצֶּאֶתַר מוֹבִיל לָה, פָּעְיִן שְׁצֶּאֶתַר מִיְּבְּרְ חְּבָבֶּח מְעָט" (מגי א, ו; ספרי שס): וַאֲבַרְתָּם מְוֹרָים מְּבָר. עַל פָּל שְׁאָר הַיִּפּוּרִין אַגְּלָה אָמְכֶּס מִן הָאַדְּמָה שָׁבָּרְתָּם לָכֵס לַחֲטוֹא. מָשָׁל לְמִי שֶׁשָּׁלַח בְּנוֹ לְבֵית הַמִּשְׁפֶּה, וְהְיָה יוֹשֵב וּמְפַּקְדוֹ: אַל מֹתְכל יוֹמֵר מִצְּרְפּּוֹ שְׁבָּא נָקִי לְבִימְדְ. וְלֹא הִשְׁגִּים הַמְּפְבָּרוֹ, אָכַל וְשָׁהָ חִמֵר מִצְּרְפּּוֹ וְהַקִיא וְטְבֵּף אֶת בָּל בְּנִי הַבְּרְגִּלִיו וּזְרָקוּהוּ אֲחוֹרֵי פַּלְּמֵרִין (ספרי הַמְּבִּה. נְטְלוּהוּ בְּיִדְיוּ וּבְרַגְּלִיו וּזְרָקוּהוּ אֲחוֹרֵי פַּלְּמֵרִין (ספרי בְּהָבּא לִדוֹר הַמָּבּוּל, שַׁבְּמָת "וְהָיוּ יְמִיו מַאָּה וְעַשְׁרִים שָׁנָה" מַלָּה וְעַבְּרִים שָׁבָּה לַתִּלְּה הַבְּבִּיל לִבְּיִר הַמָּבּוּל, שַׁבְּמַת "וְהָיוּ יְמִיו מַאָּה וְעַשְׁרִים שָׁנָה" מַלָּה לִדוֹר הַמָּבּוּל, שַׁבְּמַת "וְהָיוּ יְמִיו מֵאָה וְעֵבֶּרִים שָׁנָה"

— CHUMASH TRANSLATION —

up against you; He will restrain the heaven so there will be no rain, and the ground will not yield its produce, and you will quickly be banished from upon the good Land that Hashem gives you. ¹⁸ You shall place these words of Mine upon your heart and upon your soul; you shall bind them for a sign upon your arm and they shall be an ornament between your eyes. ¹⁹ You shall teach them to your children so they will speak of them,

- ONKELOS ELUCIDATED -

17. וְיִהְקּוֹף רְגְּוָא דֵייִ בְּכּוֹן — Should this happen, the wrath of Hashem will BECOME INTENSE against you; וְיֵחוֹד יִּת — He will CLOSE UP the heaven שְׁמִיָּא — so there will be no rain, וְאַרְעָא לָא תְתֵּן יָת עֲלַלְתַּה — and the ground will not yield its produce, וְתִיבְדוּן בִּפְּרִיע — and you will quickly be banished מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא דִי יִי יָהַב — from upon the good Land that Hashem gives to you.

18. וּהְשַׁוּוֹן יָת פּּתְגָּמֵי אַלֵּין — You shall place these words of Mine עַל לַבְּכוֹן וְעֵל נַבְּשְׁכוֹן — upon your heart and upon your soul; עָל יִבְכוֹן יְתָהוֹן לָאָת עַל יָרְכוֹן — you shall bind them as a sign upon your arm, [28] וְיהוֹן לַתְפָּלִין בֵּין בִּין — and they shall be AS TEFILLIN between your eyes. [29]

19. וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן יָת בְּנֵיכוֹן — You shall teach them to your children לְמַלְּלָא בְהוֹן — so they will speak of them,[30]

Scriptural passages that are written on parchment and placed inside the *tefillin* cases. The first two are in *Shemos* (13:1-10 and 11-16), and the third is above (6:1-9).]

30. From this verse we learn that when a child is old enough to talk, his father must teach him Torah and the recitation of *Shema* (*Succah* 42a; see *Rashi* and *Rabbeinu Bachya* here).

^{27.} The root אבר connotes loss or destruction. Here, it refers specifically to being banished from Eretz Yisrael (Rashi; Ibn Ezra; Rabbeinu Bachya; Chizkuni; cf. Sforno). [See 9:12 note 21 for discussion of the term בפריע.]

^{28.} This refers to the tefillin shel yad.

^{29.} This refers to the *tefillin shel rosh*; see 6:8 note 12. [This passage (vv. 13-21) is the final one of the four

לְמֵעְבָּרֵה לְמִרְחֵם יָת יִיֶּ אֵלְהֵכִוֹן לִמְהָךָּ יְבְעָלְבָּרָ וְּבְעָרָבָּרָ וְּבְעָרָבָּרָ וּבִּמְיִתְּהִי לְמִרְחֵם יָת יִיֶּ אֵלְהֵכִּוֹן לִמְהָךָּ וּבִמְלִּבְּרָ וּבִמְלִבְּרָ וּבִמְלִּבְּרָ וּבִמְלְבָּרָ וּבְמְלִבְּרָ וְתִּבְּבְּרָ וּבְמְלִבְּרָ וְיִמְיכִוֹן וְיוֹמֵיכוֹן לְמִתַּן לְהָוֹן עִלְּבְּיִיתְּךְ וּבְּעָבְּרָ וּבְּמְלִבְּרָ וְבְּעָבְּרָ וְבְּבְּרָיִבְּרָ וְּבְּעָבְּרָ וְיִבְּמְּרָ בְּבְּרָיִיךְ מִיּבְּלְיוֹן וּמְמְבְּרָ וּבְּעָבְּרָ וְּבְּעָבְּרָ וְּבְּעָבְּרָ וְיִבְּעִרְ בְּבְּרָיִיךְ וּבְּבְּרְ וְּבְּעָבְּרָ וְּבְּבְּרְ וְּבְּעָבְּרָ וְּבְּבְּרְ וְּבְּבְּרְיִּאְ הַבְּיִים עָלְרְבְּיִבְּיוֹן לְמִתְּן לְּחָלִּוֹן לְמִתְּן לְהִוֹּן לְּתְּבְּרָ וְּבְּבְּרָיִים עַלְרְהָבְּעְיִין מִיּבְּרְ בְּבְּיְיִבְּיוֹ לְמִבְּרָ בְּבְּרְיִים עָלְרְהָבְּעְיִין מְּבְּבְּרְיִים עָלְרְהָבְּעִיוֹן לְמִתְּן לְּחְיִבְּיוֹ לְתְּבְּרָיִים עָלְרְבְּבְּיוֹן לְמְתְּבְּיִים עָלְרְבִּיוֹן לְמְתְּבְּרְ בְּבְּלְיִבְּיִין לְמְתְּבְּיִין לְּמְבְּבְּיוֹן לְמְתְּבְּיוֹן לְתְּבְּבְּיוֹן לְּתְּבְּבְּיוֹן לְּמְבְּבְּיוֹן לְמְתְּבְּבְיוֹן לְּמְבְּבְּיוֹן לְתְבְּבְּיוֹין בְּבְּבְּיוֹין בְּבְּבְיוֹין לְּתְבְּבְּיוֹן לְתְבְּבְּיוֹין לְּתְבְּבְּיוֹין בְּבְּבְיוֹין לְּתְבְּבְּיוֹן לְמְתְבְּבְּיוֹין לְתְבְּבְּיוֹין בְּבְּבְיוֹיוֹן לְמְתְבְּבְיוֹן לְמְבְּבְיוֹם לְתְבְּבְּיוֹין בְּבְּבְיוֹיוֹן בְּבְּבְיוֹיוֹן בְּבְּבְיוֹיוֹן בְּבְּבְיוֹיוֹן בְּבְּבְיוֹיוֹן לְתְבְּבְּבְיוֹן לְבְּבְּבְּיוֹין לְבְּבְיְבְּיוֹם לְבְּבְיוֹיוֹם לְתְבְּבְּבְיוֹן בְּבְעִינְיוֹן בְּבְּבְיוֹיוֹן בְּבְעְבְּיוֹם בְּבְעִינְיוֹן בְּבְעּבְיוֹיוֹן לְבְבְעּבְּיוֹים בְּיבְיּיוֹין לְּבְבְּבְינִיוּן בְּבְּבְיוּבְּיוּ בְּבְיבְּיוּיוֹן בְּבְּבְיוּיוֹן לְבְּבְבְּבְּיוּוּן בְּבְּבְיוּיוֹן בְּבְּבְיוּיוֹן לְּבְיבְּבְּבְּיוּוּן בְּבְּבְבְּיוּיוּ בְּבְיבְּיוּוּן בְּבְבְּבְיוּיוֹם בְּבְבְיוּתְיוֹם יוּתְ בְּבְבְּבְבְּיוּבְיוּיוֹם בְּבְיבְּיוּוּן בְּבְבְיבְּיוּם בְּבְּבְיוּבְיוּם בְּבְבְיוּיוּ בְּבְבְיבְּיוּבְיוּ בְּבְּבְבְּבְבְּבְּיוּיוּ בְבְּבְבְּבְּב

י"בר

מז): (בב) שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן. חַזְּהָרַת שְׁמִירוֹת הַרְבֵּה לְהָּזֶהֵר בְּקַלְמוּדוֹ שָׁמֹּח יִשְׁמַבַּח (שם מח): לֶלֶבֶת בְּבָל דְּרָבִיוּ. הוּח רַחוּם וְחַפָּה מְהַח רַחוּם, הוּח גוֹמֵל חֲסָדִים וְחַפָּה גוֹמֵל חֲסָדִים (שם מט): לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם, אָס טְשִׁימֶס כֵּן יְרְבּוּ, וְאָס לָאו לֹא יִרְבּוּ, שֶׁדְּבְּרֵי תּוֹרָה נִדְרָשִׁין תִּפְלֵל לָאוֹ הֵן וּמִפְּלֵל הֵן לָאו וספרי מוז: (בא) לָתֵת לָהֶם. "לָמֵת לָכֶס" אֵין בְּמִיב בְּאוֹ אֶלָּאֹ "לָמֵת לָהֶס", מִבָּאוֹ מָנִינוּ לְמֵדִים הְּחָיֵית הַמֵּמִים מִן הַפּוֹרָה (שם

— CHUMASH TRANSLATION -

while you sit in your home, while you walk on the way, when you lie down [to sleep] and when you arise. ²⁰ And you shall write them upon the doorposts of your house and upon your gates. ²¹ In order that your days and the days of your children be numerous on the Land that Hashem has sworn to your forefathers to give them, like the days of the heaven over the earth.

²² For if you will carefully observe this entire commandment that I command you, to do it, to love Hashem, your God, to go in all **His ways**

- ONKELOS ELUCIDATED -

קבְּהְבָּךְּ בְּבֵיתָּךְ — while you sit in your home, בְּמִהְבָךְּ בְּבֵיתָּךְ — while you walk on the way, דְּמִשְׁבְּבָךְ וּבִמְקִימֶךְ — and when you lie down to sleep and when you arise in the morning. [31]

- 20. וְתִּבְתּוֹבְנוּן עֵל מְווּוְיְןְ And you shall write them upon מועבענון בְּסְפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָךְ — AND AF-FIX THEM TO the doorposts of your house and to your gates. [32]
- 21. בְּרִיל דְּיִסְגוֹן וִיוֹמֵי בְנֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן This you shall do in order that your days and the days of your children be numerous על אַרְעָא דִי קַיִּים יְיָ לַאֲבְהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן on the Land that Hashem has sworn to your forefathers to give to them בְּיוֹמֵי like the days of the heaven over the earth. [33]
- 22. אֲבִי אִם מְטַר תְּטְרוּן For if you will carefully observe יָתְבוֹן this entire commandment that I am commanding you, לְמִרְחַם to do it, לְמִרְחַם to love Hashem, your God, יָת יִיָּ אֱלְהַבוֹן to go in all the WAYS THAT ARE PROPER BEFORE HIM, [34]

^{31.} Make mitzvos habitual for your children, so that they will speak of them constantly (*Sforno*).

^{32.} Onkelos clarifies that these words are not written directly on the doorposts, but on *mezuzah*-scrolls that are affixed to the doorposts. For discussion, see above,

^{6:9} notes 13-14.

^{33.} If the Jewish people do Hashem's will, they will remain in the Land forever (*Ibn Ezra*). See *Rabbeinu Bachya* for another interpretation.

^{34.} See above, 8:6 note 9.

(שם נ): (בה) לא יְתְיַצֵּב אִישׁ וגוי. חֵין לִי אֶלֶּח "חִישׁ", אוּמָה וּמִשְׁפָּחָה וְחִׁשָּׁה בִּכְשָׁפִיהָ מִנִּין? מַּלְמוּד לוֹמַר "לֹח יִחְיַצֵּב", מִכֶּל מָקוֹם. חִם כֵּן מַה מַּלְמוּד לוֹמַר "חִישׁ", חֲפִילוּ כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן (שם נב): בַּחְדְּבֶם וּמוֹרַאֲבֶם. וַהֲלֹח פַּחַד הוּח מוֹרָת, חֵלֶּח "פַּחָדְּכֵם" עֵל הַקְרוֹבִים "וֹמוֹרָחָבָם" עֵל הַרְחוֹקִים

(שם). "פַּחַד" לְשׁוֹן בְּעִיתַת בְּמְאוֹם, "מוֹרָא" לְשׁוֹן דְּאָגָה מִיָּמִים רַבִּים:

- CHUMASH TRANSLATION -

and to cling to Him, ²³ Hashem will drive out all these nations from before you, and you will take possession of nations greater and mightier than yourselves. ²⁴ Every place upon which the sole of your foot will tread shall be yours—from the Wilderness and the Levanon, from the river, the Euphrates River, until the Western Sea shall be your boundary. ²⁵ No man will stand up before you; Hashem, your God, will set the terror of you and the dread of you

וּלְדָבְקָה בוֹ. הְפְּשַׁר לוֹמֵר כֵּן, וַהֲלֹחׁ "חֵשׁ חֹכְלָה הוּחּ" (לעיל ד, כד), הֻלָּחֹ הְדָּבַק בְּחַלְמִידִים וּבַחַכָמִים וּמַעֵלָה חֻׁנִי עַלִיךְ כָּרֹוּ, הַלָּחֹ הְדָּבַק בְּחַלְמִידִים וּבַחַכָמִים וּמַעֵלָה חֲנִי עָלִיקּ כְּחִלּילּ וּלְדְבַּקְפָּ בּוֹ (ספרי שם): (בג) וְהוֹרִישׁ ה׳. עֲשִׁימִם מִבֶּם. שֶׁעֲלֵיכֶם חַף חֲנִי הָעֲשֶׂה מַה שָׁעָלִי (שם): וְעֲצִימִים מִבֶּם. שַׁמְּס גְּבּוֹרִים מְבֶּם. שָׁתְם לֹח שִׁיְּלְרָחֵל גְּבּוֹרִים מַבְּם הַהְּחֹ שָׁבְּלִים מְבָּם מָבְּחֹרִים מִבְּס, הְבּוֹרִים מִבְּס, הְבּוֹרִים מִבְּס, הְבּוֹרִים מִבְּס", הְלָּלְח חַׁמֶּם גְבּוֹרִים מִשְּׁרָר חֹוּמוֹת וְהֵס גְבּוֹרִים מִבֶּס מִבְּס.

ONKELOS ELUCIDATED -

בּקרְבָּא לְדַחַלְתֵּה — and to draw close to the fear of him, [35]

23. וְיִתְבֵךְ יְיָ יָת בָּל עַמְמַיִּא הָאַלֵּין מֵקְּדְמִיכוֹן — Hashem will drive out all these nations from before you, וְתִיּרְתוּן עַמְמִין הַמְּכוֹן — and you will take possession of the land of nations greater and mightier than yourselves.

24. בָּל אַתְרָא דִּי תִּדְרוֹךְ פַּרְטַת רַגְּלְכוֹן בָּה דִּלְכוֹן יְהֵי — Every place upon which the sole of your foot will tread shall be yours — מְן מֵדְבְּרָא וְלְבְנָן — from the Wilderness and on up to Levanon, מן נַהָרָא נְהַר בְּּרָת וְעֵד יַמָּא מֵעַרְכָאָה — from the great river — the Euphrates River — until the Western Sea [37] — shall be your boundary.

25. לָא יִתְעַתַּר אֲנָשׁ קֵּדְמֵיכוֹן — No PERSON^[38] will stand up before you; ^[39] דַּחֲלַתְכוֹן יָתֵן יָיָ אֱלְהֲכוֹן — Hashem, your God, will set the terror of you and the dread of you ^[40]

^{35.} See above, 10:20 note 29.

^{36. &}quot;The Wilderness" is the Wilderness of Tzin, which marks the southern border of Eretz Yisrael (*Bamidbar* 34:3); Lebanon is to the north.

^{37.} This refers to the Mediterranean Sea. The Euphrates marks the northeast border of Eretz Yisrael (see *Devarim* 1:7), the Mediterranean the western border (*Bamidbar* 34:6).

The Hebrew יָם הָאַחֶרוֹן translates literally as the Sea that is behind. This name is given because the Mediterranean is to the west of Eretz Yisrael. The

Torah often calls east "front" and west "behind," using the perspective of a person whose face is to the east (where the sun rises and day begins) and whose back is to the west (*Rashi, Shemos* 27:13).

^{38.} Onkelos translates אֵישׁ as "person," rather than (the literal) "man," to include women; see above, 7:24 note 16.

^{39.} See above, 7:24 note 17, for discussion of the term יחעתד. See also 9:2 note 5.

^{40.} The term מוד (as in פַּהְדְּכָּם) implies a fear of something imminent, i.e., terror; while ירא (as in מוֹרָאַבֶּם)

עַל־פְּנֵיְ כָל־הָאָָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָּה כַּאֲשֶׁר הָבֶּר לָבֶם: ססס על אַפֵּי כָל אַרְעָא דִּי תִּדְרְכוּן בַּהּ בְּמָאדִי מַלִּיל לְכוּן:

קי״א פסוקים. אי״ק סימן. יעל״א סימן.

רש"י

באשר דבר לבם. והיכן דבר, "את אימתי אשלה לפניד וגו' " ושמות כג, כז; ספרי שם):

—— CHUMASH TRANSLATION —

ONKELOS ELUCIDATED -

upon the face of the entire Land where you will tread, as He spoke **regarding** you. על אַפֵּי כָל אַרְעָא דִּי תִּדְרְכוּן בַּה — upon the face of the entire Land in which you will tread, בְּמָא דִּי מַלִּיל לְכוּן — as He spoke To you. [41]

implies a prolonged fear of something that lies in the future, i.e., dread (Rashi). See also Rashi to Shemos 15:16.

41. In Shemos 23:27: אָת אַימָתִי אֲשַׁלֵּח לְפָנֶיה, I shall send My fear before you (Rashi).

HAFTARAS EIKEV / הפטרת עקב

Yeshayah 49:14 — 51:3 / נא:ג — ישעיה מט:יד

49¹⁴ **△** *nd Zion said, "HASHEM has forsaken me; my* Lord has forgotten me." 15 Can a woman forget her nursling, withdraw from feeling compassion for the child of her womb? Even were these to forget, yet I will not forget you. 16 Behold! I have engraved you on [My] palms; your [ruined] walls are before Me continuously. ¹⁷ Your children shall hasten [to repent], but your spoilers and your destroyers must depart from you. 18 Raise your eyes about you and see, all of them assemble, they come to you; [I swear] as I live — the word of HASHEM — that you shall clothe yourself with them all as with jewelry, and adorn yourself with them as a bride. 19 For your ruins and your desolations and your spoiled land shall now become cramped with inhabitants, and those who would swallow you up shall be at a far distance. 20 The children of your bereavement shall yet say in your ears, "The place is tight for me; make room for me that I may sit." ²¹ Then you will say in your heart, "Who has begotten me these? For I have been bereaved of children and alone, exiled and wandering. And who has reared these? Behold! I was left by myself; these, where have they been?"

²² For thus said my Lord, HASHEM/ELOHIM: Behold! I will raise My hand toward the nations, and to the peoples will I hoist my banner, and they shall bring your sons in their arms, and your daughters shall be carried on [their] shoulder. ²³ Kings will be your nurturers and their princesses your nurses; with faces to the ground they will prostrate themselves to you; the dust of your feet will they lick; and you shall know that I am HASHEM, that those who hope to Me shall not be ashamed.

²⁴ [You ask,] "Can prey be taken back from a strong one; can the righteous captive escape?" ²⁵ But thus said HASHEM: Even the captive of the strong can be taken back, and the prey of the mighty can escape; I, Myself, will take up your cause, and I, Myself, will save your children. ²⁶ And I will feed your oppressors their own flesh, and as with sweet wine shall they become drunk; then all flesh shall know

מט יד וַתְּאמֶר צִיּוֹן עַוַבֵנִי יהוה וַאדנִי שְׁכַחַנִי: טו הַתִשָּׁבֶּח אָשָׁה עוּלָה מַרַחֶם בַּן־בִּטְנַה גַּם־ אַלֶּה תִשְׁבַּחַנָה וָאַנֹכֵי לִא אֵשְׁבַּחַך: טו הַן עַל־ בַּפַּיִם חַקּתֵיךְ חְוֹמֹתֵיִךְ נֵגְדֵּי תַּמֵיד: יי מַהַרוּ מָהַרְסֵיִרְ וּמֵחַרִיבֵיִרְ מִמֵּרְ יח שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־ לַך חַי־אַנִי נִאָם־יהוֹה כֵּי כַלַם כַעַדֵי תִלְבַּשִׁי וּתַקַשַׁרִים כַּכַּלֵה: יש כֵּי חָרְבֹתַיִּךְ וְשְׁמִמֹתַיִּךְ ואָרץ הַרָסְתֶךְ כֵּי עַתַּהֹ תַּצְרֵי מִיוֹשֶׁב וְרַחַקּוּ מָבַלְעַיָר: כַעוֹד יָאמָרוּ בָאַוֹנַיִר בְּנֵי שִׁכַּלַיִר צַר־לֵי הַמַּקוֹם גִּשַׁה־לֵי וְאֵשֶׁבָה: כּא וְאַמֵּרְתִּ בּלְבַבָּר מִי יַלַד־לִי אַת־אַלֶה וַאַנִי שְׁכוּלַה וגלמודה גלה | וסורה ואלה מי גדל הן אני נשאַרתי לבדי אלה איפה הם: כב כה־אַמֵּר אַרנֵי יֵהוֹה הַנָּה אֲשֵׂא אַל־גוֹיִם יַדִּי וָאֵל־ עַמִּים אַרֵים נְסֵי וְהֶבֵיאוּ בַנַּיִרְ בַּחֹצֵן וּבְנֹתִיְרְ עַל־כַּתֶף תִּנַשֵּאנַה: כג וָהַיֹּוּ מִלַכִים אִמְנַיִּךְ וְשַׁרוֹתֵיהֵם מֵינֵיקֹתַיִרְ אַפַּיִם אָרֵץ יִשְׁתַּחַווּ־ לַךְ וַעַפֶּר רַגְּלַיִרְ יִלַחֵכוּ וְיַרַעַתִּ כֵּי־אָנֵי יהוֹה אַשֶר לִא־יֵבשׁוּ קוַי: כּדּ הַיַּקָח מִגְּבּוֹר מַלְקוֹחַ וָאָם־שָׁבֵי צַדֵּיק יִמַּלֵט: כה כִּי־כָה | אַמֵּר יהוֹה גַם־שָׁבֶי גִבּוֹר יָלֶח וּמַלְקוֹחַ עַרֵיץ יִמַלֵט ואָת־יִרִיבֶרְ אַנֹכֵי אַרִיב ואָת־בַּנֵיךְ אַנֹבֶי אוֹשֵׁיעַ: בּוּ וְהַאֲכַלְתֵּי אֵת־מוֹנַיִּךְ אֵת־ בְשַׂרַם וְכֵעַסֵיס דַּמַם יִשְׁכַּרוּן וְיֵדְעוּ כַל־בַּשַּׁר that I am HASHEM, your Savior and your Redeemer, the Mighty One of Israel.

Thus said HASHEM: Where is your mother's divorce document with which I sent her away? Or which of My creditors is it to whom I have sold you? Behold! it is for your iniquities that you have been sold, and for your rebellious transgressions that your mother has been sent away. ² Why is it that [although] I have come, there is no man? [Why is it] that [although] I have called, there is no answer? Is My hand too very short for redemption? Is there no strength in Me to rescue? Behold! by My rebuke I dry up the sea, I set rivers as a desert, their fish-life putrefies for lack of water, and it dies of thirst. ³ I clothe the heavens in black, and make sackcloth their garment.

⁴ My Lord, HASHEM/ELOHIM, has given me a tongue for students, to know, to set a time for one thirsty for the word [of HASHEM]; He arouses [me] — every morning — He arouses [My] ear for me to hear like the students. ⁵ My Lord, HASHEM/ELOHIM, has opened [my] ear for me, and as for me, I did not rebel, I did not turn away backwards. 6 My body I gave to the smiters, and my cheeks to the pluckers; my face I did not hide from humiliations and spit. ⁷ For my Lord, HASHEM/ELOHIM, helps me, therefore I was not humiliated; therefore I set my face like flint and I knew that I would not be ashamed. ⁸ My champion is near; whosoever would contend with me, let us stand together; let whosoever is my plaintiff approach me. ⁹ Behold! my Lord, HASHEM/ELOHIM, shall help me; who will condemn me? Behold! they shall all become worn out like a garment; a moth shall devour them.

¹⁰ Who among you fears HASHEM, listening to the voice of His servant? Though he may have walked in darkness with no light for himself, let him trust in the Name of HASHEM, and lean upon his God. 11 Behold! all of you [others] are igniters of fire, girdled with fireworks; go away in the flame of your fire, and in the fireworks you have kindled; from My hand has this come upon you, that you should lie down in sorrow. ⁵¹ Listen to me, O pursuers of righteousness, seekers of HASHEM; look to the rock from which you were hewn, and to the hollow of the pit from which you were dug. ²Look to Avraham your forefather and to Sarah who bore you, for when he was yet one alone did I summon him and bless him and make him many. ³ For HASHEM shall comfort Zion, He shall comfort all her ruins, He shall make her wilderness like Eden and her wasteland like a garden of HASHEM; joy and gladness shall be found there, thanksgiving and the sound of music.

בִּי אַנֵי יהוה מוֹשִׁיעֶר וְגֹאַלֶר אֲבֵיר יַעַקֹב: נא כָהן אַמַר יהוֹה אֵי זֵה סֵפֵר כַּרִיתַוּת אִמְּכֵם ׁ אַשֶׁר שַׁלַחַתִּיהַ אוֹ מִי מִנּוֹשֵּׁי אַשְׁר־מַכַרתִּי אתכם לו הן בעונתיכם נמברתם ובפשעיכם שַלַּחָה אַמָּכֶם: בַּמַדּוּעַ בַּאתִי ואֵין אִישׁ קַרַאתִי וָאֵין עוֹנֵה הַקַצור קַצְרֵה יַדִי מִפְּדוּת ואָם־אֵין־בֵּי כַחַ לִהַצֵּיל הֵן בָּגַעַרתִּי אַחַרִיב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מַיִם וַתָמת בַּצַמֵא: ג אַלבֵּישׁ שַמֵים קַדְרוּת וְשַׂק אַשִּׁים כִּסוּתֵם: דּ אֲדֹנֵי יֵהוֹּה נַתַן לִּי לְשִׁוֹן לְמוּדִים לַדֵעַת לַעִוּת אֶת־יָעֶף דָבֶר יָעִיר ן בַבְּקֵר בַּבֹּקֵר יַעִיר לִי אֹזֵן לְשָׁמְעַ כַּלְמוּדֵים: ה אַדנֵי יַהוה פַתח־לִי אוו ואַנכִי לא מַריתי אַחור לָא נִסוּגְתִי: וּ גֵּוִי נַתַתִּי לְמַבְּים וּלְחַיֵי לְמִרְטֵים פַּנֵי לְא הַסְתַּרְתִּי מִכְּלְמִוֹת וַרְק: י וַאדנֵי יֵהוָה יֵעַזַר־לִּי עַל־כֵּן לֹא נְכַלַמְתִּי עַל־ בוש: בַּחַלַמִישׁ וַאָרֵע כִּי־לָא אַבִּושׁ: קרוב מַצְדִּילֶי מִי־יַרִיב אָתַי נַעַמַדָה יַחַד ה מִי־בַעַל מִשְׁפַּטִי יִגָּשׁ אֱלֵי: ס הָן אַדֹנֵי יָהוֹה יַעַזַר־לִּי מִי־הָוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כִּלַם בַּבֵּגֵד יִבְלוּ עש יאכלם: י מִי בַכֶּם יָרֵא יהוֹה שׁמֵעַ בִּקוֹל עַבְדֶּוֹ אֲשֶׁר | הָלַךְ חֲשֵׁבִּים וִאֵין נֹגַהֹּ לוֹ יִבִטַח בָּשֵׁם יהוֹה וִיִשַּעון בַּאלהַיו: יא הֵן כִּלְכֵם קֹרְחֵי אָשׁ מִאַזָּרֵי זִיקּוֹת לְכִוּ | בִּאִוּר אֲשָׁבֶּם וּבִזִיקוֹת בַּעַרְתֵּם מִיַּדִי הַיִּתָה וֹאת לַבֶּם לְמֵעַצֵבָה תִשְׁכַּבְוּן: נא א שָׁמְעוּ אֱלֵי רְדְפֵי צֵדֶק מְבַקּשֵׁי יהוָה הַבָּיטוּ אֱל־צִוּר חָצַבְתֵּם וָאֵל־מַקֶּבֶת בְּוֹר נָקַרְתֵּם: בּ הַבִּיטוֹ אֱל־אַבְרָהָם אূבִיבֶּם וֹאֵל־שַׂרֵה תִּחְוֹלֵלְכֶם כִּי־אֶחֶד קְרָאתִיו וַאַבַרְכֵהוּ וָאַרְבֵּהוּ: ג כַּי־נָחַם יהוֹה צִיּוֹן נָחַם בָּל־חַרבֹתֵּיהָ וַיָּשָׂם מִדְבָּרָהֹּ כִּעֵּדֵן וְעַרְבַתָּהּ בַּגַן־יהוָה שַשִּׁוֹן וְשִּׁמְחַהֹּ יִמֵּצֵא בַּה תּוֹדֵה וקול זמרה: